

Spolupráce – rozvojová strategie Orlicka

Spolupráce – rozvojová strategie Orlicka

Zdenka Vajdová, Daniel Čermák, Jana Stachová

Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.
Praha 2011

Práci recenzovali:

prof. PhDr. Karel Lacina, DrSc.

RNDr. Miroslav Šašek, CSc.

Tato publikace je součástí řešení projektu „Rozvojové zájmy pohraničí (na příkladu Orlicka)“. Projekt, s dobou řešení 2006–2011, podporuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v rámci Národního programu výzkumu II, evidenční číslo projektu 2D06001. Publikace byla vydána za podpory výzkumného záměru Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., „Sociologická analýza dlouhodobých sociálních procesů v české společnosti v kontextu evropských integračních politik, rozvoje znalostní společnosti, lidského, sociálního a kulturního kapitálu“, č. AV0Z70280505.

Obsah

1. Úvod	9
2. Teoretické a metodologické zázemí	14
2.1. Komunita a spolupráce	14
2.2. Sociální kapitál.....	17
2.3. Charakteristiky sítě jako míra sociálního kapitálu.....	19
3. Cestovní ruch jako terén výzkumu	21
3.1. Zkušenosti předcházejících výzkumů.....	21
3.2. Instituce a dokumenty v cestovním ruchu	23
3.3. Strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji.....	25
4. Aktéři rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje	29
4.1. Dotazování a data.....	29
4.2. Analýza sociální sítě	39
4.2.1. Hustota sítě	39
4.2.2. Centralizace sítě	41
4.2.3. Jádru a periferie sítě.....	42
4.2.4. Centralita aktérů (Ego network-aktérů)	43
4.2.5. Komunikace a zdroje informací	47
4.3. Spolupráce a důvěra	48
5. Mikroregion Králicko: Turistická oblast Králický Sněžník	53
5.1. Obraz současnosti	53
5.2. Představa budoucnosti	57
6. Závěr – cestovní ruch bez podpory EU?	61
Literatura	65

7. Příloha Vize Králicka

1. Dušan Krabec, Králicko – vize a šance	67
2. Richard M. Sicha, Vize pro Králicko 2009–2020 a další prognózy	89
3. Oldřich Štos, Vize 2010–2015.....	99
Shrnutí	117
Summary	119
O autorech.....	121

Abstrakt

Základním tématem studie jsou souvislosti sociálního kapitálu a sítě vazeb mezi organizacemi, institucionálními aktéry, jak je nazýváme, podílejícími se na aktivitách rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Konkrétní analýze, hledání kvantitativních charakteristik sítí, předchází úvahy o spolupráci a sociálním kapitálu jako sociologických konceptech a jejich souvislosti s oněmi kvantitativními charakteristikami sítě. Jádrem první části textu je samotná analýza relačních i atributivních dat o aktérech rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji, jejímž výsledkem je hypotéza o potenciálu sítě a aktérů potřebném ke spolupráci ve prospěch rozvoje cestovního ruchu. Hypotézu o existenci a velké míře sociálního kapitálu v síti institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji opíráme o vzájemnou provázanost aktérů, strukturu jejich vzájemných vazeb, o důvěru, kterou si projevují ve vzájemné spolupráci a kterou mají v proces rozhodování o podpoře projektů rozvoje cestovního ruchu. Druhá část se věnuje mikroregionu Králicko, které je zájmovým územím Turistické oblasti Králický Sněžník. Králicko je dosti specifickým územím nejen v Pardubickém kraji, ale také v regionu Orlicko. Součástí publikace je příloha obsahující vizi budoucího Králicka, jak si ji vytvořili tři občané významně angažovaní v rozvoji mikroregionu.

Studie uzavírá příklad Orlicka v projektu „Rozvojové zájmy pohraničí (na příkladu Orlicka)“ a je určena jak odborné veřejnosti, tak lidem v Pardubickém kraji, zvláště pak na Orlicku včetně Králicka.

Klíčová slova

spolupráce, sociální kapitál, SNA, Pardubický kraj, cestovní ruch, Orlicko

Abstract

Cooperation – A Strategy for the Development of Orlicko

This study focuses on social capital and the network of links between the organisations or, as we call them, institutional actors involved in activities geared towards the development of tourism in the Pardubice Region. The analysis, which looks into the quantitative characteristics of this network, is preceded by reflections on cooperation and social capital as sociological concepts and how they relate to the network's quantitative characteristics. The first part of the study is devoted to an analysis of relational and attributive data on the actors involved in the development of tourism in the Pardubice Region, from which a hypothesis is formulated about the considerable potential of the network and actors to cooperate on projects aimed at developing tourism. This hypothesis about the existence and large amount of social capital in the network of institutional actors involved in the development of tourism in the Pardubice Region derives from the degree of interconnectedness of the actors, the structure of their mutual ties, and the trust they show each other in their cooperation and that they place in the process of decision-making on supporting projects to advance tourism. The second part focuses on the micro-region of Králicko, the territory at the heart of the Králický Sněžník Tourism Zone. Králicko is a very specific area, not just within the Pardubice Region, but also within Orlicko. The study also includes an appendix showing future plans for Králicko as envisioned by three citizens engaged in the micro-region's development.

The study closes with a look at the example of the Orlicko Region in the project 'Development Interests in the Border Region (through the example of the Orlicko Region)' and should be of interest both to scholars and to the people of the Pardubice Region and especially Orlicko and Králicko.

Keywords

Cooperation, social capital, SNA, Pardubice Region, tourism, Orlicko

1. Úvod

Spolupráce subjektů veřejného a podnikatelského sektoru na Orlicku má své počátky v roce 1992, kdy po zjištění závažného narušení přírodního prostředí (zejména znečištění podzemních a povrchových vod) došlo ke vzniku Sdružení obcí Orlicko jako platformy k řešení nápravy nepříznivého stavu životního prostředí. Následné aktivity pak probíhaly ve spolupráci obcí, původců znečištění a odborných firem a ústavů. Zde byly položeny základy partnerské spolupráce při řešení regionální problematiky života na Orlicku. Těchto zkušeností bylo následně využito v letech 1998–1999, kdy byl na území Orlicka (v jeho západní části) zpracován první regionální strategický rozvojový plán v České republice. V tehdejších strukturách partnerství již působily některé subjekty, které jsou i nyní aktivními členy současných partnerských projektů. Po roce 2000 došlo k důraznějšímu zaměření rozvoje Orlicka na podporu ekonomiky cestovního ruchu. Následovaly projekty, které byly významně partnerské, a to zejména v propagaci a marketingu cestovního ruchu. Tyto zkušenosti a čím dál užší spolupráce se zemědělci pak vedly v roce 2005 k hledání nové struktury pro vytvoření uceleného a dlouhodobého systému partnerské spolupráce při rozvoji regionu Orlicka. Dobrým zázemím se ukázal program LEADER, jehož principy a cíle přesně odpovídají záměrům rozvoje regionu. V jeho rámci byla založena Místní akční skupina Orlicko 2006. Další subjekty, jejichž posláním je zvláště spolupráce v oblasti cestovního ruchu, se objevily v roce 2008, kdy byla v Pardubickém kraji založena Destinační společnost Východní Čechy. Ta zastřešuje 5 turistických oblastí kraje, jejichž cílem je rozvoj cestovního ruchu v jejich území.

V rámci výzkumného projektu Rozvojové zájmy pohraničí (na příkladu Orlicka),¹ zkráceně Pohraničí, který byl realizován v letech 2006–2011, byla uskutečněna také řada sociologických šetření na Orlicku. Všechna směřovala k získání odpovědi na otázku, jak a proč a jestli vůbec je důležitá spolupráce, partnerství a participace organizací veřejného, podnikatelského a neziskového

¹ Projekt podpořený MŠMT 2D06001; na jeho řešení se podílel Ústav soudobých dějin AV ČR, v.v.i. (Helena Nosková), Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., koordinátorem byl Ústav geoniky AV ČR, v.v.i. (Antonín Vaishar).

sektoru při plánování rozvoje a uskutečňování projektů rozvoje Orlicka; s jakou úrovní sociálního kapitálu lze na Orlicku počítat, jaká je identifikace obyvatel s územím apod. [Vaishar et al. 2009; Vajdová 2008, 2009]. Dva závěry mají povahu určujících charakteristik zkoumaného území.

Jedním jsou rozdíly mezi městskou a venkovskou oblastí, které mají význam pro pochopení jakéhokoliv regionu. Je třeba je brát v úvahu i v regionu Orlicka, přestože městskou oblast představuje 5 obcí a města jsou zde malá. Např. městské obyvatelstvo je vůči lokální politice a místní veřejné správě rezervovanější, méně spokojené s její činností, méně ochotné se podílet na veřejných záležitostech než obyvatelstvo venkovské; na druhé straně městské obyvatelstvo připouští, že má podstatně dostupnější služby, než které může poskytovat venkovská obec.

Druhým důležitým závěrem předcházejících šetření je hypotéza o heterogenitě Orlicka. Mikroregion Králicko se ukázal jako zvláštní v řadě postojů a také v postojích k místní politice v následujícím smyslu: Ač je obyvatel Králicka stejně kompetentním občanem jako občané na zbývajících částech Orlicka, nemá pro něj místní politika takový význam jako jinde. Současně je Králicko vystaveno řadě ohrožení, které ostatní Orlicko nepocituje. Rovněž důvěra občana Králicka v možnost vlastního ovlivnění běhu veřejných událostí, důvěra, že jeho slovo může mít váhu v rozhodovacích procesech, je významně slabší než u občanů ostatních obcí. Symptom outsidera (kterým rozumíme pocit bezmoci, neštěstí, apatie, jimiž člověk reaguje na situaci, v níž se cítí být pod tlakem sil, kterým nerozumí, které jsou mimo něj, neovlivnitelné) významně diferencuje mezi Králickem a ostatním Orlickem. I v mnoha dalších případech se Králicko odlišuje. Komplex důvodů, proč je Králicko zvláštní, zahrnuje prostorové podmínky území, historické a demografické závislosti.

Předkládaná studie má dvě části. První se zabývá podstatnou stránkou spolupráce, za kterou je třeba považovat *sítě vazeb mezi organizacemi*, institucionálními aktéry, jak je nazýváme, podílejícími se na aktivitách rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Analyzujeme sítě, které se vytváří, udržují a využívají v rámci rozvoje cestovního ruchu. Konkrétní analýzu, hledání kvantitativních charakteristik sítí, předchází úvahy o spolupráci a sociálním kapitálu jako sociologických konceptech a o jejich souvislosti s oněmi kvantitativními charakteristikami sítí. Proč jsme učinili předmětem terénu rozvoj cestovního ruchu, jsme zdůvodnili dále. Jádrem první části textu je samotná analýza relačních i atributivních dat o aktérech rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji, s cílem dopracovat se k hypotéze o potenciálu sítí a aktérů potřebném ke spolupráci ve prospěch rozvoje cestovního ruchu.

Druhá část se věnuje mikroregionu Králicko, které je zájmovým územím Turistické oblasti Králický Sněžník. Králicko je dosti specifickým územím nejen

v Pardubickém kraji, ale také v regionu Orlicko, jak jsme uvedli výše. Po krátké deskripci mikroregionu se i tady věnujeme spolupráci, i když ne v tak komplexní podobě jako v předcházející části. Podstatnou součástí je představa o budoucím Králicku a lidech v mikroregionu, jak si ji vytvořili tři občané, dlouhodobě zaangažovaní ve veřejné správě mikroregionu, v podnikání i v prosazování neziskového působení v rozvoji v mikroregionu, a studenti gymnázia v Králíkách.

Studie uzavírá „příklad Orlicka“ v projektu „Rozvojové zájmy pohraničí (na příkladu Orlicka)“. Domníváme se, že studie bude užitečná jak odborné veřejnosti, tak lidem v Pardubickém kraji, zvláště pak na Orlicku včetně Králicka. Měla by umožnit takovou reflexi situace v regionu, která bude aktéry rozvoje regionu motivovat k účinnější komunikaci a efektivnější spolupráci. Ostatně správné pochopení funkce spolupráce v rozvoji cestovního ruchu je jedním ze strategických cílů regionu.

Předpokládání čtenáři jsou také důvodem pro to, že publikace je méně akademická, méně zobecňující, a více orientovaná na deskripci místních reálií a jejich důsledků pro spolupráci v regionu.

Rekapitulace sociologických šetření v projektu

1. *Výzkum institucionálních aktérů místního rozvoje Orlicka, rok 2007.* Předmětem šetření byla spolupráce a participace sektorů v místním rozvoji, hodnocení dopadů Strukturálních fondů EU, sociální kapitál a sociální síť aktérů místního rozvoje. Dotazování se uskutečnilo formou rozhovoru tazatele s představiteli institucí, které považujeme za nejdůležitější aktéry rozvoje regionu, tj. organizace veřejného, podnikatelského a neziskového sektoru. S využitím pozičního a reputačního přístupu jsme získali soubor 35 nejdůležitějších institucionálních aktérů rozvoje regionu Orlicko, vymezeného územím Sdružení obcí Orlicko, v němž jsou instituce veřejné správy, všichni členové Místní akční skupiny Orlicko a některé další organizace. Dotazník měl dvě části. První část obsahovala standardizované a formalizované otázky orientované na zjišťování názorů představitelů vybraných institucí na úlohu jednotlivých sektorů v regionálním rozvoji obecně a na podíl sektorů na přípravě plánovacích dokumentů Pardubického kraje a Orlicka; otázky směřovaly také k hodnocení Společného regionálního operačního programu v letech 2004–2006. Otázky na důvěru obecně a také na důvěru vůči vybraným institucím veřejné správy cílily ke zjištění hladiny sociálního kapitálu. Druhá část dotazníku se soustředila na zjištění relačních dat o sociálních sítích aktérů místního rozvoje. Základní byla otázka na pravidelný kontakt jedné instituce s jinými institucemi v souboru vybraných 35 organizací.

Metoda analýzy sociálních sítí (SNA) byla použita na zpracování těchto relačních dat.

2. *Terénní šetření názorů občanů Orlicka, duben a květen 2008.* Šetření proběhlo v regionu i tentokrát definovaném jako území Sdružení obcí Orlicko, s cílem zjistit odpovědi na otázky, jak rozvojové aktivity Orlicka hodnotí občané; jak jsou o nich informováni, jak jsou s nimi spokojeni a do jaké míry se sami podílejí na rozhodování o společných věcech regionu.

Pro sběr dat bylo zvoleno dotazníkové šetření na reprezentativním souboru občanů starších 15 let a uskutečnilo se prostřednictvím formalizovaných standardizovaných rozhovorů. Výběr reprezentativního souboru 1100 občanů byl kvótní vzhledem k pohlaví, věku, vzdělání a počtu obyvatel v obci. Jako tazatelé byli zaangażováni studenti posledních ročníků Gymnázia Žamberk, Gymnázia Králíky a Průmyslové střední školy v Letohradě. V 5 obcích pracovali jako tazatelé místní občané. Celkem bylo v terénu 126 tazatelů. Výsledný soubor má 1042 respondentů, v souboru je zastoupena každá obec regionu a je reprezentativní pro region Orlicko. Šetření bylo anonymní, jména respondentů se nikde neuváděla a obce jsou kategorizovány podle velikosti do několika skupin.

3. *Názory a postoje české populace k českému pohraničí, září 2008.* Šlo o zjištění názorů a postojů obyvatel celé České republiky k českému pohraničí. Položené otázky se vztahovaly k několika vybraným tématům, jako:

- Podle čeho se pozná pohraničí?
- Jaké má problémy, jaké má české pohraničí přednosti a nedostatky?
- Co znamená přeshraniční spolupráce pro pohraničí?

Metodou sběru dat byl osobní rozhovor tazatele s respondentem, výzkumným nástrojem byl standardizovaný formalizovaný dotazník. Dotazování bylo realizováno na reprezentativním souboru občanů České republiky starších 15 let (1027 respondentů). Výběr reprezentativního souboru byl kvótní vzhledem k regionu soudržnosti (NUTS 2), pohlaví, věku, vzdělání a velikosti místa bydliště.

4. *Skupinová diskuze (focus group) 11. listopadu 2008.* Skupinová diskuze navázala na předcházející výzkumné aktivity založené na dotazníkovém šetření. Cílem bylo rozšíření poznatků o regionu o názory lidí, kteří se podílejí na plánování, rozhodování a realizaci regionálního rozvoje, ze své pozice starostů, radních kraje a významných podnikatelů v regionu. Základními tématy skupinové diskuze byly otázky:

- Jaký typ aktivit a podnikatelských záměrů, ať už soukromého, nebo veřejného sektoru, může být zárodkem dlouhodobější prosperity?
- Jak se uplatňuje princip partnerství a participace v místní a regionální politice?
- Jaký je význam Iniciativy MAS Orlicko a jaká je komunikace mezi jejími členy?

5. *Výzkum institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje, rok 2010.*

Tímto posledním terénním šetřením jsme se vrátili k analýze sociálních sítí institucionálních aktérů rozvoje. Výzkum jsme tematicky zúžili na rozvoj cestovního ruchu a terén rozšířili na území Pardubického kraje.² Byl sestaven soubor nejdůležitějších institucí-aktérů, kteří se podílejí jak na plánování, tak na realizaci rozvojových aktivit v tomto území. Prostřednictvím dotazování představitelů vybraných institucí jsme získali relační a atributivní data, jejichž analýzou se podařilo přispět k poznatkům o institucionální síti rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji a o stavu sociálního kapitálu (obecně řečeno) v síti.

² Jsme si velmi dobře vědomi, že rozvoj cestovního ruchu se nedá vymezit administrativní hranicí. Ale přece jenom je centrem našeho zájmu Orlicko.

2. Teoretické a metodologické zázemí

2.1. Komunita a spolupráce

Sociologický pojem „místní společenství“ je v projektu, k němuž se studie vztahuje, a v pracích, které o projektu referují, jedním z nejméně frekventovaných pojmů. Snad jenom sociálně-geografický pojem „region“ se vyskytuje častěji. Věnujeme pár slov tomuto pojmu, abychom zjistili, jakou má souvislost s Orlickem.

Výzkum lokálních společenství je trvalou součástí řady společenských vědních oborů, a to už po dlouhou dobu. Sociální antropologie a sociologie se věnují jejich výzkumu od svých počátků. Klasikové sociologických teorií z počátku 20. století, jako Ferdinand Tönnies a Émile Durkheim, použili termín obecného jazyka „společenství“ a pojem umístili do centra svých teoretických koncepcí společnosti. Ještě dříve vznikaly tzv. komunitní studie shromažďující empirický materiál o venkovských a městských komunitách. Mezi dvěma světovými válkami 20. století se stala komunitní studie velmi častým pojmem empirické sociologie v Evropě i v Severní Americe. Vznikaly stovky výzkumů, které se dají zahrnout pod pojem komunitní studie. V 50. letech minulého století již bylo možné tyto studie třídít a inventarizovat desítky definic komunity. Jako zvláštní pojem se vyčlenila „lokální komunita“. Domníváme se, že v případě našeho výzkumu lze Orlicko chápat právě jako lokální komunitu.

Lokální komunita bývá chápána jako lokální sociální systém, jako systém lokálních institucí a jejich vzájemných vztahů. Zahrnuje skupiny lokálně orientované a také ty, které se zaměřují na nadlokální nebo mimolokální úroveň, a budeme je označovat slovem *aktér*. *Analytickým nástrojem je síť sociálních vztahů aktérů*. Pro některé aktéry (individua, skupiny, instituce) je vázána silněji na lokalitu, pro některé zase méně. Tradiční chápání komunity je v tomto konceptu vyjádřeno existencí husté sítě aktérů vázaných na lokalitu. Jedna ze změn lokálního společenství pak spočívá v tom, že sociální síť se stává pro některé sociální aktéry méně lokálně vázanou. Od 60. let 20. století se studium místních společenství stalo také součástí konceptu regionálních studií, který našel své zázemí a instituce ve Velké Británii a dalších evropských zemích. V 80. letech pak také v Polsku ve výzkumném programu Regionální rozvoj – lokální rozvoj – územní samospráva (zkráceně Polska lokalna). Je zde zřejmý posun od striktně sociolo-

gického konceptu k reflexi dalších aspektů komunity. Regionální studia měla, a stále mají, ambici stát se interdisciplinárním oborem. Ostatně celý výzkum Orlicka jako místního společenství je interdisciplinárním výzkumem. I přes zmíněné změny v konceptu komunity se stále lze opřít o několik charakteristik, kterými bývá lokální komunita vymezována.

Československá sociologie ve 20. a 30. letech a ještě krátce po 2. světové válce věnovala pozornost výzkumu místních společenství v rámci disciplíny sociologie venkova, později sociologie města. Není třeba podrobně zmiňovat práce a jména, která se v těchto souvislostech objevují, jako například Karel Galla, Zdeněk Ullrich, Jiří Musil. Studium lokálních společenství pak mělo v Československu dlouhou přestávku s krátkým oživením v 60. letech. Až teprve v 80. letech, kdy se sociologie znovu vracela mezi pěstované obory, se součástí sociologie stal výzkum města a je spojen se jmény Jiří Musil, Michal Illner, Jiří Patočka a dalšími. Teprve po 90. roce minulého století se česká sociologie opět začala věnovat výzkumu místního společenství soustavně. Předmětem výzkumu se staly jak malé venkovské lokality [např. Kandert 2004; Majerová 2008], tak malá města [např. Hubáček, Opletalová, Matějů 2009; Vajdová, Kostelecký 1997]. Někdy se téma výzkumu soustředilo na jeden problém, jako např. na kulturní změny v komunitě nebo politickou kulturu obyvatel, jindy se snažilo postihnout komunitu jako sociální systém. V těchto výzkumech jsou využívány jak metody a techniky kvantitativní, tak kvalitativní. *Cílem je vždy porozumění vztahům vzájemných závislostí, v nichž lidé a jejich společenství žijí.*

Náš projekt, k němuž se tato práce váže, už ve svém názvu odkazuje k jednomu konkrétnímu místnímu společenství, a to Sdružení obcí Orlicko, které je podle zákona o obcích svazkem obcí.³ Právě tato instituce – svazek obcí – dovoluje o Sdružení obcí Orlicko vypovídat jako o místním společenství [Vaishar et al. 2009]:

- Je to soubor lidí, kteří žijí v relativně malé geografické oblasti. V našem případě je to souvislá část okresu Ústí nad Orlicí, vymezená administrativním územím obcí s rozšířenou působností Žamberk a Králíky a současně katastry 31 obcí, které jsou členy Sdružení; žije zde 37 481 obyvatel k 1. 1. 2010.
- Mají společné instituce: Sdružení má své politické orgány zajišťující jeho existenci a fungování. Základním z nich je Valná hromada Sdružení. Za společnou institucí se v současnosti dá považovat i Místní akční skupina Orlicko, která představuje instituci sociálně-ekonomickou. Ale jsou to i školy, sociální zařízení v území, podniky nebo řada neziskových organizací.

³ Podle zákona o obcích č. 128/2000 Sb. § 49 a další. Obce mají právo být členy svazku obcí za účelem ochrany a prosazování svých společných zájmů.

- Mají společné cíle: Na stránkách Sdružení obcí Orlicko (www.orlicko.cz) se praví, že je jeho „cílem chránit a prosazovat zájmy obcí, koordinovat činnost v otázkách ekologie, oblasti cestovního ruchu, dopravní obslužnosti a rozvoje venkova“. K tomu používají společné prostředky, jako např. získávání podpory pro rozvojové projekty. *Nejdůležitějším prostředkem však je spolupráce s dalšími subjekty, jako je Powiat Klodski na polské straně hranice, jiná sdružení obcí nebo Akademie věd ČR.*
- Lidé si jsou vědomi svého společného života a společných cílů: Tento znak vykazují především lidé zaangażovaní ve společných institucích a v místní veřejné správě.

Některé z uvedených znaků konceptu komunity jsou shodné s těmi, které lze najít v obecných definicích spolupráce: Společné instituce, společné cíle a metody, vědomí společného života a společných cílů. A jsou to také znaky, kterými si svazky obcí vymezují své poslání v regionu – spolupráce za účelem dosahování společných cílů [Vajdová, Čermák, Illner 2006].

Zdá se však, že tak jednoduchá situace není. V uplynulých dvaceti letech se změnilo chápání pojmu komunita. Přesněji, zmnožily se významy, ve kterých je tento pojem používán. Striktně sociologický pojem už lze stěží najít a hodnotové zabarvení termínu nabývá na významu [Bauman 2001]. Výskyt termínu komunita a jeho odvozenin dosahuje v obecném jazyce vysoké frekvence; např. centrum pro komunitní práci, komunitní plánování, vyloučená komunita, komunitní aktivity, komunitní politika, a stále ještě lokální komunita a komunitní studie. Některé pozorované skutečnosti na Orlicku by mohly odporovat charakteristikám, kterými jsme si komunitu vymezili výše. Např. uvnitř svazku Sdružení obcí Orlicko se vytvářejí další svazky obcí. Lze tento fakt interpretovat jako rezignaci na společné cíle? Dále, značná část obyvatel neví o společných institucích na území svazku, jako je např. Místní akční skupina Orlicko. Samo území Sdružení obcí Orlicko je heterogenní jak z hlediska sociálních a prostorových charakteristik, tak z hlediska postojů. Na druhé straně však, *lidé na Orlicku mají rozsáhlé sociální sítě*, a to jak sítě založené na formálním členství v dobrovolných sdruženích, tak sítě neformální, rodinné, přátelské a jiné, které představují také hlavní zdroj informací o veřejných záležitostech. Dále, organizací, která spojuje ke spolupráci instituce v regionu, není jenom svazek obcí, ale také místní akční skupina a nejnověji destinační společnosti. Nejde jenom o spolupráci obcí, ale spolupráci obcí, neziskových organizací a podnikatelských subjektů.

Nemusíme trvat na tom, že při výzkumu uplatňujeme koncept místního společenství. To, co nás zajímá a čemu věnujeme pozornost v jednotlivých šetřeních projektu, je spolupráce, participace různých aktérů na veřejných záležitostech

regionu Orlicko a sítě vzájemných vztahů mezi lidmi nebo institucemi, sítě vztahů institucionálních aktérů v regionu působících. Takto pojatá sociologická šetření nás nezbytně přivádějí do blízkosti konceptu sociálního kapitálu, který budeme považovat za vztažný koncept našich analýz a interpretací.

2.2. Sociální kapitál⁴

Sociální kapitál je mnohostranný koncept a všechny jeho komponenty mají být zjišťovány: sítě, normy, sankce, a to na všech úrovních: individuální, skupinové, komunitní, národní atd.; a všechny jeho funkce, které se uvádějí jako svazující (*bonding*), přemostující (*bridging*) a spojující (*linking*) [Halpern 2005: 39]. Podle Halperna jsou kolem měření sociálního kapitálu stále kontroverze. Ale použitelná je jednoduchá a přímá míra sociálního kapitálu na komunitní úrovni, kterou je generalizovaná důvěra a která se dá měřit jednoduchou otázkou: „Do jaké míry mohou lidé určitého společenství důvěřovat ostatním lidem tohoto společenství?“ s třemi odpověďmi: většině lidí se dá věřit; jeden musí být opatrný nebo opatrnosti nezbyvá; nevím. Podle Halperna [2005: 27] se v řadě výzkumů ukazuje, že tato otázka sama zachytává 85 % variability celkového indexu sociálního kapitálu, do něhož je zahrnuta účast ve volbách, účast na veřejných schůzích, dobrovolná činnost apod. Konstrukty indexu sociálního kapitálu však nemají pevnou skladbu proměnných.

Sociální sítě představují strukturu vztahů mezi aktéry, ať jsou jimi individuální lidé, nebo instituce. Představují v první řadě zapojení lidí do nejrůznějších dobrovolných sdružení, organizací a spolků. Důležitost těchto vazeb pro rozvoj regionálního či lokálního společenství objevuje ve své práci Robert Putnam [1993]. Obecně lze říci, že lidé si prostřednictvím členství v těchto skupinách

⁴ Podle Forsman [2005: 192–205] poprvé (pokud dovolují zjistit dostupné zdroje) byl termín sociální kapitál použit ve vzdělávání v roce 1916 v práci Lydie Hanifanové. Znovu byl tento termín použit v oblasti sociologie o 50 let později Beckerem. V 70. letech použil termín Bourdieu pro jeden z jeho kapitálů. Populárním se stal termín v 90. letech v různých disciplínách a velmi brzy i v médiích a běžně je již součástí veřejného života. Publikace o sociálním kapitálu byly až do začátku 90. let ojedinělé. Potom nastal prudký nárůst zvláště v sociologii a také v ekonomii. Nárůst v dalších disciplínách jako v medicíně a psychologii přišel, až když v sociologii nárůst publikací stagnoval, ke konci 90. let. Ve vzdálenějších disciplínách nárůst ještě trvá (*organisation a business studies*). Podle Milestone Publications byla sociologie vědou, kde byl termín i koncept rozvinut. Ostatní vědy a oblasti jej přejaly v podobě, jak je definována v základních publikacích. V současnosti je termín používán ve smyslu „všichni víme, o co jde“ [Forsman 2005: 198]. Zahrnuje některé aspekty sociálních jevů, jako sítě, důvěra, komunita, a „výzkumníci rozumí, že když se mluví o sociálním kapitálu, mluví se také o těchto věcech“.

(v českém prostředí můžeme mluvit o organizacích nestátního neziskového sektoru) utvářejí důležité slabé přemostující vazby s lidmi z jiných sociálních zázemí, učí se kooperaci a toleranci a přijímají normy a hodnoty nepostradatelné pro rozvoj občanské společnosti. Na institucionální úrovni představují zapojení různých typů organizací v regionu do plánování a uskutečňování jeho rozvoje. Zajímáme se zde o *vazby mezi institucemi v daném regionu a v určitém kontextu (regionálního rozvoje nebo rozvoje cestovního ruchu), resp. sítě vazeb a souvislost charakteristik těchto sítí a sociálního kapitálu.*

Důvěra k druhým lidem ve společnosti, tedy očekávání, že se lidé zachovají určitým způsobem, je klíčovou složkou chodu každé komunity. Generalizovaná důvěra je založená na sdílení stejných hodnot, norem, popřípadě užívání sankcí, a z toho plynoucích očekávání směrem k chování druhých. Nejen důvěra generalizovaná, tedy důvěra v lidi ve společnosti obecně, ale i důvěra institucionální, tedy důvěra v nejrůznější společenské, veřejné či politické instituce, je pro soudržnost společnosti klíčová. Někteří badatelé dokonce tvrdí, že důvěra v politiky a úřady může výrazným způsobem ovlivnit důvěru interpersonální či generalizovanou. Lidé přenášejí svoji zkušenost z jednání se zástupci těchto institucí na celou společnost [Stolle, Rothstein 2003]. Důvěru k druhým lidem a důvěru ke společenským institucím lze chápat jako jednoduchou míru sociálního kapitálu.

S důvěrou v instituce, a to zejména v instituce politické, úzce souvisí také občanská angažovanost obyvatel. Participace lidí na veřejném dění, ať již jde o účast na demonstraci, či podpis petice, poukazuje na jistou úroveň občanské kultury a ochoty účastnit se veřejného dění. Participační aktivity a postoje jsou taktéž nedílnou součástí sociálního kapitálu. Poslední důležitou dimenzí konceptu je sounáležitost jedince s místní komunitou, s obcí, jednoduše s místem, kde člověk žije. Tato dimenze poukazuje na spokojenost jednotlivce se životem v místě bydliště a zakotvenost v lokální komunitě [Harper 2002].

Z literatury vyplývá [a tady se opíráme o práci Borgatti, Jones, Everett 1998],⁵ a je patrné i z předcházejícího textu, dvojí odlišné použití termínu sociální kapitál; lze také mluvit o dvou konceptech sociálního kapitálu. Jedno reprezentuje Putnam [1995], který chápe sociální kapitál jako kvalitu charakterizující společenství, jehož aspekty jsou důvěra, sociální soudržnost, respekt k zákonu, se zdůrazněním společného dobra (člověk má prospěch ze širší sociální sítě, s níž jsou spojené normy reciprocity a důvěry, aniž by byly jeho vlastnictvím, aniž

⁵ Citovanou práci považujeme pro náš cíl – popsání souvislosti kvantitativních charakteristik sítě a sociálního kapitálu – za podstatnou. Je možná trochu jednoduchá, určitě krátká, ale vnáší do povšechných úvah o sítích jako komponentě sociálního kapitálu možnost analytického přístupu. V následujícím textu reprodukuje myšlenky uvedené práce, protože na nich chceme postavit interpretaci naší SNA.

by je sám mohl produkovat; individuum je vpletené do struktury sítě celé komunity). Druhé použití je reprezentováno Burtem [Burt 1992], pro něhož je sociální kapitál hodnotou sociálních vztahů jednotlivce, centrem pozornosti je osobní dobro (jak mohu využít vztahy pro sebe, já a moje síť tedy tzv. *ego-networks*). V podstatě jde o dvě úrovně analýzy; v jedné je jednotkou analýzy společenství (např. skupina, národ), ve druhé individuum, jednotlivý člověk. Ale jde také o to, jak se na síť podíváme; jestli z hlediska jednotlivce, kdy síť můžeme chápat jako vnější, nebo chceme analyzovat síť uvnitř skupiny. Tato dvě rozlišení – typ analyzované jednotky a pohled na síť vně nebo uvnitř analyzované jednotky – jsou pro autory dvěma dimenzemi o dvou hodnotách, vytvářejících prostor forem sociálního kapitálu.⁶

2.3. Charakteristiky sítě jako míra sociálního kapitálu

Ze vztahu struktury sítě a sociálního kapitálu vyplývá, že kvantitativní charakteristiky sítě lze považovat za nějakou míru sociálního kapitálu ať *ego-network*, nebo síť skupiny. Tabulka 1 tento vztah ilustruje a je zřejmé, že současně nabízí hypotézy pro sociální kapitál sítí, které analyzujeme. Např. vyšší centralita instituce A než B implikuje vyšší podíl instituce A na šíření důležitých informací než instituce B. Nebo malá maximální vzdálenost dvou institucí v síti institucí implikuje rychlejší šíření informací v síti. K otestování takových hypotéz, ovšem ne ve statistickém slova smyslu, jsou užitečné atributivní charakteristiky jednotlivých aktérů v síti. Lze je získat jak z veřejně dostupných zdrojů, např. z Internetu, nebo dotazováním představitelů organizací-aktérů zařazených do sítě.

V analýze sítě institucionálních aktérů regionálního rozvoje přicházejí v úvahu obě úrovně analýzy. Jednou se soustředíme na jednotlivého aktéra-instituci a jeho síť vztahů, jeho *ego-network* a zajímá nás, jakou síť vztahů může využívat jedna konkrétní instituce k naplnění svého poslání v určité oblasti. Podruhé se soustředíme na celou síť institucionálních aktérů ve vymezeném regionu a zajímá nás typ vazeb v ní: je-li síť hierarchizovaná, nebo má spíše demokratickou strukturu, nebo se rozpadá na několik podsítí.

⁶ Jde v podstatě o čtyřpolní tabulku vyjadřující dvě pojetí sociálního kapitálu: individuální vs. kolektivní, Burt vs. Putnam; a současně jednotku analýzy: individuum vs. skupina, resp. *ego-network* vs. struktura sítě skupiny.

Tabulka 1. Vztah struktury sítě a sociálního kapitálu

Ego-networks	Struktura sítě skupiny
větší velikost	vyšší hustota
vyšší centralita	nižší centralizace
menší hustota	malá max. distance
	malý rozdíl jádro – periferie
Znamená větší sociální kapitál individua:	Znamená větší sociální kapitál v síti:
Vyšší individuální vliv, exkluzivní zdroj informací, důležitost individua	Vyšší důvěru v síti, průhlednou alokaci zdrojů, participaci na rozhodování...

Zdroj: [Borgatti, Jones, Everett 1998], upraveno.

3. Cestovní ruch jako terén výzkumu

Odpovíme si na tomto místě, proč se soustředíme při analýze sítě institucionálních aktérů regionálního rozvoje právě na cestovní ruch. Jsou pro to tři důvody. Prvním je zkušenost z předchozích výzkumů. Regionální rozvoj je příliš široká oblast na to, abychom dokázali aktéry charakterizovat dost podrobně a analýzou jejich sítí získali vhled do procesu rozvoje, kdo se na něm podílí, v jaké míře, a zprostředkovaně získali představu o sociálním kapitálu aktérů. Lze tady odkázat na dřívější práce související s projektem Pohraničí. Druhým důvodem je význam cestovního ruchu jako součásti regionálního rozvoje jak v ekonomice národní, tak regionální, která je dále doložena řadou dokumentů a statistik na centrální, regionální i místní úrovni. Spolupráce tří sektorů při programování rozvoje i realizaci je v dokumentech deklarována. Z hlediska cíle našeho výzkumu je tento fakt podstatný. A konečně třetím důvodem je existence institucí, které se rozvojem cestovního ruchu zabývají na úrovni kraje a obce, i když v tom mohou být regionálně značné rozdíly. S odvoláním na zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje (v jeho dalších zněních), považujeme za nejdůležitější aktéry rozvoje kraje instituce krajů a obcí a také regionů soudržnosti.

Proč cestovní ruch a proč vykročení z území Orlicka do Pardubického kraje? Odpovědi jsou vzájemně provázány, ale pokusme se zrekonstruovat proces, který vedl k tomuto rozhodnutí.

3.1. Zkušenosti předcházejících výzkumů

Na počátku bylo kritické zhodnocení analýzy sociálních sítí institucionálních aktérů místního rozvoje Orlicka [Vajdová 2008]. Jedním z výsledků totiž byla otázka, jestli jsme opravdu vybrali nejdůležitější instituce pro rozvoj regionu. Očekávali jsme totiž poněkud hustší strukturu sítě, než jsme našli. Odpověděli jsme si: ano, vybrali, není důležitějších institucí v tomto ohledu, ale vybrané instituce se teprve ve své úloze usazují a budují navzájem kontakty ohledně rozvoje regionu. Odpověď pramení z následujících skutečností. Sdružení obcí Orlicko existuje a pracuje od roku 1992, vztahy mezi obcemi sdružení se budovaly ve společných projektech. Místní akční skupina, o.p.s., však vznikla v Iniciativě

Leader teprve v roce 2006 a zpracovala svou Strategii místního rozvoje regionu Orlicko, v roce 2008 pak Strategický plán Místní akční skupiny Orlicko pro období 2008–2013. První výzva k podávání projektů byla v roce 2009 [Vajdová 2009]. Členem MAS je jednak SO Orlicko, jednak svazek obcí Rozvoj regionu obcí pod Zemskou branou a další soukromé a neziskové subjekty. Takže teprve MAS svedla dohromady v obecně prospěšné společnosti řadu subjektů, jejichž kontakty předtím nebyly pravděpodobně nijak pravidelné ani husté a neměly věcný podklad, který by vzájemně vztahy budoval a udržoval. Na výše položenou otázku jsme si odpověděli, že se spolehne na platnost druhé části: ano, vybrali jsme nejdůležitější instituce, ale vybrané instituce se ve své úloze hlavních subjektů rozvoje regionu Orlicko teprve usazují a budují navzájem kontakty související s rozvojem regionu. Přesvědčilo nás to o tom, že poziční a reputační přístup k výběru nejdůležitějších aktérů regionálního rozvoje zřejmě neselhal a lze jej uplatnit i příště.

Dále jsme si uvědomili, že pojem místní nebo regionální rozvoj je poněkud široký na to, abychom získali určitější informaci o vlastnostech vazeb mezi aktéry. Soustředili jsme se na další výsledek, kterým je zjištění, že v regionu se objevují další instituce, které mají jako své poslání rozvoj regionu. Jsou to turistické destinace nebo destinační společnosti, které realizují své poslání v cestovním ruchu. Zastřešující destinační společností v regionu je Destinační společnost Východní Čechy, což je organizace Pardubického kraje. Pokrývá pět turistických regionů: Králický Sněžník, Orlické hory a Podorlicko, Chrudimsko-Hlinecko, Českomoravské pomezí, Pardubicko. Tato skutečnost nás přiměla obrátit pozornost na tu část regionálního rozvoje, kterým je oblast cestovního ruchu. Nejde nám o marketing rozvoje cestovního ruchu. U vědomí souvislosti existence a hustoty sociálních sítí aktérů rozvoje některé oblasti, regionálního rozvoje, rozvoje cestovního ruchu, a úspěšného rozvoje dané oblasti, se zajímáme o sociální síť aktérů a jejich sociální kapitál. Chceme znát jejich deskripci a další charakteristiky. Za tím účelem bylo podniknuto šetření nejdůležitějších aktérů rozvoje cestovního ruchu. Předmětem naší práce však není celostátní rozměr cestovního ruchu. To, čemu se věnujeme, je jeho regionální aspekt [Lacina 2007]. Bylo však zřejmé, že zkoumání sítě institucionálních aktérů v jedné turistické destinaci nebo v rámci SO Orlicko bude příliš úzké. Na druhé straně Region soudržnosti Severovýchod se svými třemi kraji je příliš velký. Odtud už byla krátká cesta k rozhodnutí o tom, že územím, na němž budeme studovat sociální síť institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu, je Pardubický kraj s územními i institucionálními přesahy do Královéhradeckého kraje jako sídla regionu soudržnosti Severovýchod.

3.2. Instituce a dokumenty v cestovním ruchu

Ze všech dokumentů regionálního rozvoje a plánovacích dokumentů vytvářených na ústřední úrovni státu, je potvrzována rozhodující role místní (krajské a obecní) veřejné správy jako iniciátora a koordinátora rozvojových aktivit v území. Obráží se to v základním nástroji regionální politiky, za niž odpovídá Ministerstvo pro místní rozvoj (dále MMR), a kterým v současnosti je Strategie regionálního rozvoje České republiky, platná pro období 2007–2013. Regionální operační programy jsou přesvědčivým vyjádřením zásadní úlohy institucí krajů, regionů soudržnosti a obcí při využití strukturálních fondů Evropské unie. MMR má také vlastní programy, v nichž najdeme potvrzení úlohy místních institucí veřejné správy pro rozvoj území. Pro ilustraci uvádíme, jaké programy jsou inzerovány např. na webových stránkách MMR jako Podpora regionálního rozvoje na rok 2010.⁷ Jsou to Podpora obnovy venkova, Podpora úprav bývalých vojenských areálů k obecnímu využití, Obnova obecního a krajského majetku postiženého živelní nebo jinou pohromou, Bezbariérové obce. Kvalifikovaným příjemcem podpory je vždy obec, kraj, nebo svazek obcí. I v roce 2010 stále pokračuje program podpory rozvoje hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionů. Podle jeho Zásad „Cílem programu je rozvoj infrastruktury podporující podnikání, snížení nezaměstnanosti, rozvoj v oblasti cestovního ruchu v oblastech se soustředěnou podporou státu.“⁸ Investorem akcí v rámci tohoto programu je výlučně obec. Nás v tomto ohledu zajímá, že v rámci Pardubického kraje je takovou oblastí hodnou soustředěné podpory státu jednak okres Svitavy a jednak obec s rozšířenou působností město Králíky.

Vedle regionálního rozvoje je v gesci MMR také rozvoj cestovního ruchu explicitně a MMR je garantem Národního programu cestovního ruchu. Cestovní ruch představuje jednu z nejvýznamnějších ekonomických aktivit regionálního rozvoje a Český statistický úřad vede pro cestovní ruch satelitní účet.⁹ Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2009 zaměstnáno v odvětví cestovního ruchu 239 499 osob, což představuje 4,56 % na celkové zaměstnanosti, podíl cestovního ruchu na domácím hrubém produktu byl v tom roce 2,9 %. Důleži-

⁷ <http://www.mmr.cz> (navštěvováno červenec–srpen 2010)

⁸ Rozhodnutím ministra č. 41/2010 ze dne 4. března 2010 byly schváleny Zásady programu Podpora rozvoje hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionů pro poskytování dotací v roce 2010 a výzva k předkládání žádostí o dotaci. Jako hospodářsky slabé a strukturálně postižené jsou v Příloze č. 1 (Zásady programu) vyjmenovány okresy a obce s rozšířenou působností. Podpora představuje 60–70 % skutečně vynaložených nákladů obce a je dostupná v rozsahu 100 tis. – 5 mil. Kč.

⁹ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/satelitni_ucet_cestovniho_ruchu (30. 3. 2011)

tým dokumentem pro rozvoj cestovního ruchu je Koncepce státní politiky cestovního ruchu ČR na období 2007–2013, což je střednědobý strategický dokument. Koncepce byla schválena na konci roku 2007, a sice usnesením vlády č. 1239 ze dne 7. 11. 2007. Záměr vybudování Národního systému kvality služeb v cestovním ruchu v České republice je součástí Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2007–2013 jako jedna ze stěžejních aktivit tohoto dokumentu. Následně byl schválen Prováděcí dokument ke Koncepci usnesením vlády č. 913 ze dne 23. 7. 2008. Aktuální dokument představuje Národní program podpory cestovního ruchu (2010–2013), v jehož rámci jsou připraveny podprogramy na jednotlivé roky. V roce 2010 to byl podprogram Cestovní ruch pro všechny, v roce 2011 se realizuje podprogram Cestování dostupné všem.¹⁰ Názvy podprogramů implikují cílové skupiny dotovaných projektů jako nějak znevýhodněné skupiny domácích turistů; jsou jimi děti do 15 let, rodiny s dětmi a zdravotně handicapovaní turisté. Dá se soudit, že rozvoji cestovního ruchu jako součásti regionálního rozvoje je věnována ze strany centrálních orgánů značná pozornost, vtělená do dokumentů jak ideové povahy, tak do pobídek dotačních programů.

Fakt, že cestovní ruch je odvětví s významnými sociálními i environmentálními dopady, z něj činí také předmět zájmu vědeckého výzkumu [např. Lacina 2007; Víturka, Vystoupil 2003; Vaško 2002]. Do jaké míry odpovídají centrální koncepční dokumenty výzkumnému úsilí v oblasti cestovního ruchu, je obtížné doložit. Objem literatury domácí i zahraniční s tímto tématem je rozsáhlý. Na fakultách univerzit jsou kurzy zabývající se cestovním ruchem vyučovány v rámci kateder regionálního rozvoje a veřejné správy. Dá se předpokládat, že lidé, kteří se věnují vědecky a výzkumně cestovnímu ruchu, jsou členy Národní výběrové komise a poradních orgánů ministra pro místní rozvoj v oblasti cestovního ruchu.

K propagaci cestovního ruchu doma i v zahraničí si MMR zřídilo příspěvkovou organizaci Centrálu cestovního ruchu CzechTourism.¹¹ Při této činnosti, při

¹⁰ <http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch/Programy-Dotace/Narodni-program-cestovniho-ruchu> (navštíveno 21. 4. 2011). V rámci podprogramů jsou vyhlašovány výzvy pro uchazeče o dotaci na realizaci projektů. Např. v roce 2010 byly dvě výzvy, uchazečem mohl být podnikatelský subjekt, dotace byla stanovena až na 50 % nákladů. V podprogramu na rok 2011 byla zveřejněna první výzva s analogickými parametry jako v roce 2010. Podprogramy jsou zaměřené na tvorbu nových produktů domácího cestovního ruchu, včetně marketingové podpory nově vytvořených produktů a také na vytvoření podmínek pro realizaci nových produktů domácího cestovního ruchu ve vztahu k cestovnímu ruchu pro všechny (např. bezbariérový přístup, dětská herna, dětský koutek, mobilní bazén, vybavení třídy pro školy v přírodě apod.).

¹¹ <http://www.czechtourism.cz/>

propagaci cestovního ruchu, jsou pro ni významnými partnery domácí turistické regiony, města a obce a podnikatelské subjekty. Konkrétně se na webových stránkách CzechTourismu píše, že „CzechTourism dlouhodobě propaguje v domácím cestovním ruchu regionální akce, které byly vybrány ve spolupráci se zástupci krajů.“ Navíc, Centrále se podařilo přimět všechny kraje, aby si vytvořily strategie rozvoje cestovního ruchu, což lze považovat za úspěch ze strany CzechTourismu a za souhlas aktérů v kraji s tím, že cestovní ruch je pro ně důležitým hospodářským odvětvím. V citaci ze stránek Centrály považujeme za nejdůležitější sdělení větu o významných partnerech, za něž agentura považuje města, obce, podnikatelské subjekty. Chybí tady sice NNO, ale samotná destinační společnost, jeden z produktů Centrály, má formu obecně prospěšné společnosti, tedy organizace neziskového sektoru.

Shrneme-li předcházející argumentaci, můžeme konstatovat, že: *Existují dokumenty na centrální i regionální úrovni o rozvoji cestovního ruchu, pro jejich implementaci jsou zřízeny a jsou dále zřizovány instituce. Ti, kdo se zabývají tvorbou projektů a jejich realizací, tvorbou produktů a jejich implementací, deklarují spolupráci tří sektorů jako podstatnou součást jejich práce.*

3.3. Strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji

Mapa 1. Pardubický kraj

V květnu 2010 jsme se v šetření aktérů rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje zeptali představitelů vybraných organizací-aktérů na důvod zpracování Strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji, a jaká je kvalita zpracování. Strategie byla v té době těsně před schválením a odpovědi přinesly zajímavou informaci.

Nejprve však věcná informace o zmíněném dokumentu. V roce 2003 byl zpracován Program rozvoje cestovního ruchu pro region Východní Čechy. Program se týkal jak Pardubického, tak Královéhradeckého kraje. V letech 2009 až 2010 byl připraven dokument pod názvem Strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Zadavatelem byla Destinační společnost Východní Čechy, zpracovatelem pak Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje. Dokument má analytickou část s vrocením červen 2009 a návrhovou část s vrocením červen 2010.¹² Dokument je zpracován pro období 2010–2015. Geografické rozdělení obsahových cílů a směrů rozvoje je členěno podle turistických oblastí, jak jsme je již dříve vyjmenovali: Pardubicko, Chrudimsko-Hlinecko, Orlické hory a Podorlicko, Králický Sněžník, Českomoravské pomezí.

V souladu se zaměřením naší studie jsme i v návrhové části Strategie sledovali, v jakých souvislostech je zmiňována spolupráce a koho se má spolupráce týkat.

Jedním ze strategických cílů je „Vytvoření prostředí spolupráce mezi subjekty působícími v cestovním ruchu.“ (str. 8), podobně cílem Opatření 3.1. Regionální informační systém cestovního ruchu je „Rozvoj spolupráce soukromého a veřejného sektoru v cestovním ruchu.“ (str. 34). Také Opatření 4.3. Komunikace (str. 43) obsahuje z hlediska spolupráce významné formulace:

„Výchozí stav

Velkou bariérou stále zůstává nespolečná spolupráce subjektů působících v cestovním ruchu, vnímání potenciálních partnerů spíše jako konkurence a nepochopení klíčové funkce spolupráce. Mezinárodní spolupráce znamená příležitost pro poznávání příkladů dobré praxe a jejich uplatnění v podmínkách Pardubického kraje. Nezbytně nutnou součástí spolupráce v cestovním ruchu je spolupráce se sousedními kraji. Příslibem v rozvoji spolupráce je podepsané memorandum o spolupráci v oblasti cestovního ruchu mezi Královéhradeckým a Pardubickým krajem.

Cíle

- Užší komunikace a efektivnější spolupráce mezi subjekty působícími v cestovním ruchu v Pardubickém kraji
- Rozvoj mezinárodní spolupráce, spolupráce se sousedními kraji

¹² Doklad o schválení Strategie zastupitelstvem se nám nepodařilo najít, a tak o jejím dalším osudu nevíme.

Aktivita

- Komunikační strategie pro subjekty v cestovním ruchu na území Pardubického kraje
- Aktivita podporující užší spolupráci veřejné a soukromé sféry v cestovním ruchu (podnikatelské subjekty, neziskové organizace, další organizace, jejichž činnost se dotýká cestovního ruchu – např. UNESCO, NPÚ)
- Aktivita podporující rozvoj spolupráce se sousedními kraji, s Polskem, partnerskými regiony a obecně rozvoj mezinárodní spolupráce

Nositelé

Pardubický kraj, Destinační společnost Východní Čechy, destinační organizace v turistických oblastech, obce a dobrovolné svazky obcí.“

Z citace vyplývá, že je nutná spolupráce veřejného a soukromého sektoru, přičemž v závorce je zmíněn i neziskový sektor; je nutná spolupráce se sousedními kraji, zvláště Královéhradeckým, s Polskem a obecně mezinárodní spolupráce; užší komunikace a efektivnější spolupráce jdou ruku v ruce. A konečně jasná formulace významu spolupráce: konkurence nesmí bránit spolupráci.

Vraťme se k dotazování aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Důvody, které podle představitelů organizací vedly ke zpracování výše popsané Strategie, jsou tři:

1. Nutnost mít oporu k dalšímu směřování rozvoje, jinými slovy, mít vypracovanou koncepční představu o budoucím rozvoji cestovního ruchu. Je potřeba mít nástroj, který pomůže přivést do Pardubického kraje turistický ruch.
2. K tomu je potřebné mít dobře zmapovanou situaci, provedenou analýzu současného stavu a z toho vyplývající taková řešení, která budou v souladu s prioritami rozvoje kraje.
3. Je nutné, aby vypracovaný dokument poskytoval kvalifikaci subjektům kraje pro přístup k čerpání podpory ze Strukturálních fondů EU do rozvoje cestovního ruchu.

Dokument je považován za určitě nebo spíše kvalitně zpracovaný. To „spíše“ zde znamená skutečnost, že z podstaty strategického dokumentu jde o obtížnou práci, o jejíž kvalitě vypoví teprve čas.

Oblastí cestovního ruchu se přehnalý nesnáze, pramenící ze sdělení vlády¹³ v září 2010 o tom, že se nebude podílet na spolufinancování projektů z ROP. Stalo se tak tři čtvrtě roku potom, co byl v lednu 2010 podepsán dokument o za-

¹³ <http://www.rrapk.cz/aktuality/vybor-regionalni-rady-nuts-ii-severovychod-pozastavil-schvaleni-projektu-14-a-15-kola-vyzvy-v-oblasti-cestovniho-ruchu.html>

jištění podmínek pro čerpání dotací z Evropského fondu pro regionální rozvoj v regionech soudržnosti, tedy pro Regionální operační programy (ROP). Garantem dotací je Ministerstvo pro místní rozvoj. Dokument podepsal tehdejší ministr Rostislav Vondruška a představitelé regionálních rad všech sedmi regionů soudržnosti.¹⁴ Důsledky sdělení ze září 2010 jsme už neměli příležitost sledovat.

¹⁴ Podle *Moderní obec*, únor 2010, str. 15.

4. Aktéři rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje

4.1. Dotazování a data

Na základě reputačního a pozičního přístupu, osvědčených postupů výběru důležitých aktérů vypracovaných v rámci komunitních studií [Vajdová 1992 a jinde], jsme vybrali 22 organizací, které nadále považujeme za nejdůležitější aktéry rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Naše znalost institucionálního terénu Pardubického kraje vychází z výzkumů, které byly v předcházejících letech realizovány na území Orlicka v rámci projektu Pohraničí a byly zveřejněny. Seznam organizací a jejich číselný kód je v tabulce 2.

Dvě instituce na seznamu jsou organizace působící na centrální úrovni: Ministerstvo pro místní rozvoj a Česká centrála cestovního ruchu CzechTourism. O těchto dvou institucích jsou dostatečné informace ve veřejně dostupných zdrojích a navíc, jeden rozhovor, který bychom mohli považovat za vstupní, se uskutečnil s pracovnící Centrály. Na jeho základě bylo možné vytvořit vztažný rámec krajských institucí rozvoje cestovního ruchu (RCR) a jejich aktivit. Rozhovory pro analýzu sociálních sítí RCR jsme v těchto dvou institucích již nepovažovali za nutné uskutečnit. V seznamu je také Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod, Územní odbor realizace programu – Hradec Králové. Jeho zařazení stojí na úvaze, že cestovní ruch jednoho kraje může být silně ovlivňován spoluprací s významným aktérem Královéhradeckého kraje. Zvláště, když turistické logo Východní Čechy nemělo před několika lety jednoznačné vymezení a v současnosti nejméně jedna turistická oblast Východních Čech přesahuje hranice kraje.

Rozhovory s 20 představiteli důležitých institucí-aktérů RCR Pardubického kraje realizovala ve vybraných organizacích agentura Tima Liberec, s.r.o., a to v době 29. 4.–31. 5. 2010. Ze seznamu v tabulce odmítl rozhovor jeden oslovený představitel organizace, představitel jiné organizace nebyl dostupný. Byly osloveny dvě náhradní organizace. Ale jenom od jedné z nich jsme získali odpovědi potřebné k analýze sítí institucionálních aktérů. Tato organizace, MAS Železnohorský region, byla doplněna do seznamu a má kód 23. Máme tedy na jedné straně soubor 23 důležitých aktérů-organizací RCR v Pardubickém kraji, získaný na základě jejich reputace a pozice v odvětví cestovního ruchu. Na dru-

hé straně máme soubor 20 respondentů, představitelů těchto institucí, kteří prostřednictvím formalizovaného standardizovaného dotazníku s řadou otevřených otázek poskytli informace, resp. data, dvojího druhu:

- Relaçní data pro analýzu sociálních sítí (SNA, jako metodu kvantitativní analýzy vztahů vybraných subjektů). Respondentovi byl předložen seznam 22 organizací k prohlédnutí a byla mu položena otázka: „Se kterými z organizací na Seznamu je, nebo v nedávné minulosti byla, vaše organizace ve spojení ohledně věcí, které se týkají rozvoje cestovního ruchu ve vašem kraji? Ať už to je poštovní korespondence, telefonické, e-mailové spojení nebo osobní setkání.“ Ze znění otázky je patrné, že nám šlo jenom o existenci či neexistenci vztahu mezi dvěma organizacemi prostřednictvím komunikačního spojení libovolného druhu; frekvenci spojení jsme nezjišťovali. Obsahem relace jsou věci týkající se rozvoje cestovního ruchu. Za předpokladu reciprocity spojení jsme mohli doplnit náhradní dotazovanou instituci. Nezjišťovali jsme ani, kdo byl iniciátor, kdo byl adresát spojení, šlo nám o vztah neorientovaný. Důležitým předpokladem také je, že obsah vztahů a relací považujeme za pozitivní a rozhovor s respondenty byl veden v tomto duchu. Odpovědi na hlavní otázku zjišťování relací byly zpracovány do relační matice dat, která pak byla analyzována pomocí softwaru UCINET [Borgatti, Everett, Freeman 2002]. Matice 23x23 je binární (dichotomická) a symetrická.
- Atributivní data. Jejich analýza představuje východisko k odpovědi na otázku, jak a proč a jestli vůbec je důležitá spolupráce, partnerství a participace organizací veřejného, podnikatelského a neziskového sektoru při zpracování strategií rozvoje cestovního ruchu v kraji a uskutečňování samotných projektů rozvoje. Otázky byly zaměřeny na tyto oblasti: příprava dokumentu o rozvoji cestovního ruchu v kraji, role evropských fondů pro rozvoj cestovního ruchu v Pardubickém kraji, spolupráce, partnerství a participace v rozvoji cestovního ruchu v kraji, aktéři rozvoje cestovního ruchu, jejich vzájemná komunikace a informační zdroje. Je důležité, jaké postoje zaujímají dotázaní představitelé organizací k těmto zásadním otázkám spolupráce.

Vzhledem k různorodosti právní formy institucí, které byly do souboru zařazeny, a vzhledem k celkově malému počtu institucí jsme upustili od kategorizace na sektory. V síti jsou organizace veřejné, podnikatelské, neziskové a zájmová sdružení právnických osob (ZSPO). Malý počet respondentů nedovoluje atributivní data z dotazníku zpracovat statistickými postupy. Nicméně, názory respondentů jsou zpracovány do souhrnné informace na jedné straně, na druhé straně budou využity k interpretaci kvantitativních charakteristik sítí.

Tabulka 2. Seznam organizací

Kód	Název organizace
1	CzechTourism
2	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
3	Úřad Pardubického kraje
4	Rada Pardubického kraje
5	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – Pardubice
6	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – Hradec Králové
7	Destinační společnost Východní Čechy
8	Sdružení Orlické hory a Podorlicko
9	Turistická oblast Chrudimsko a Hlincecko
10	Králický Sněžník o.p.s.
11	Turistická oblast Pardubicko
12	Turistická oblast Českomoravské pomezí
13	Sdružení měst a obcí Východní Čechy pro podporu cestovního ruchu – Terra Nostra
14	Region Orlicko-Třebovsko
15	Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje
16	Krajská hospodářská komora Pardubického kraje
17	Klub českých turistů Pardubický kraj
18	East Bohemian Airport a.s.
19	Dostihový spolek a.s.
20	Léčebné lázně Bohdaneč a.s.
21	Smetanova Litomyšl, o.p.s.
22	Asociace hotelů a restaurací ČR o.s.
23	MAS Železnohorský region

Stručná charakteristika jednotlivých aktérů-organizací

Číselný kód organizací uvedený v tabulce 2 používáme dále v textu. Podle webových stránek uvedených organizací jsou organizace s kódem 1–6 a 14 organizacemi veřejné správy; číselný kód 7, 8, 12, 15 mají zájmová sdružení právnických osob,¹⁵ což je část turistických oblastí v Pardubickém kraji; další turistické

¹⁵ Zájmové sdružení právnických osob: Právnickými osobami v tomto sdružení mohou být obce, svazky, podnikatelské subjekty nebo neziskové organizace.

oblasti, s kódem 9 a 11, jsou reprezentovány centrálním městem oblasti; organizace s kódem 18–20 jsou v sektoru soukromého podnikání; v neziskovém sektoru (o.p.s., o.s.) jsou organizace s kódem 10, 13, 16, 17, 21–23. Stránky jednotlivých organizací byly navštěvovány od července 2010. Nikde neuvádíme představitele organizace jménem.

1 CzechTourism

je státní příspěvkovou organizací Ministerstva pro místní rozvoj České republiky, která byla zřízena v roce 1993 za účelem propagace České republiky jako atraktivní turistické destinace na zahraničním a od roku 2003 také na domácím trhu. Jeho významnými partnery jsou domácí turistické regiony, kraje, města a obce i podnikatelské subjekty. V domácím cestovním ruchu propaguje regionální akce, které byly vybrány ve spolupráci se zástupci krajů.

Zdroj: <http://www.czechtourism.cz>

2 Ministerstvo pro místní rozvoj ČR

je metodickým a koordinačním orgánem pro všechny subjekty působící v oblasti cestovního ruchu. Důležitým cílem ministerstva je využití legislativních nástrojů při vytváření podmínek pro rozvoj cestovního ruchu v České republice. Ministerstvo také realizuje řadu projektů financovaných ze strukturálních fondů EU, které přispívají k rozvoji cestovního ruchu v České republice.

Zdroj: <http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch>

3 Oddělení regionálního rozvoje a cestovního ruchu, Odbor strategického rozvoje kraje a evropských fondů, Krajský úřad Pardubického kraje

Na úseku cestovního ruchu má oddělení povinnosti jak v samostatné, tak i v přenesené působnosti. Jeho práce zahrnuje podíl na tvorbě analytických a koncepčních materiálů v oblasti cestovního ruchu na celostátní, regionální i krajské úrovni, včetně metodické podpory pro jednotlivé turistické oblasti a významné aktéry; koordinuje činnosti aktérů rozvoje cestovního ruchu se zájmy Pardubického kraje; zabezpečuje přípravu, realizaci a udržitelnost projektů Pardubického kraje v oblasti cestovního ruchu spolufinancovaných z prostředků EU a další činnosti, např. v rámci implementace Operačního programu přeshraniční spolupráce Česká republika–Polská republika 2007–2013. Je zmiňována činnost odborné konzultační skupiny pro oblast rozvoje infrastruktury cestovního ruchu na území Pardubického kraje s využitím evropských fondů.

Zdroj: <http://www.pardubickykraj.cz>

4 Rada Pardubického kraje

Podle zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, je rada kraje výkonným orgánem kraje v oblasti samostatné působnosti. Při výkonu své působnosti rada odpovídá zastupitelstvu. V Radě Pardubického kraje je jeden radní pověřen odpovědností za cestovní ruch. V jejím rámci se účastní jednání destinačních společností v kraji. Pardubický kraj je zakládajícím členem Destinační společnosti Východní Čechy.

Zdroj: <http://www.pardubickykraj.cz>

5 Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod – Územní odbor realizace programu Hradec Králové se zabývá otázkami kolem čerpání dotací z ROP a poskytuje k nim konzultace; kromě vedoucího odboru má úsek administrace projektů (4 zaměstnanci) a úsek kontroly (7 zaměstnanců).

Zdroj: <http://www.rada-severovýchod.cz/>

6 Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod – Územní odbor realizace programu Pardubice se rovněž zabývá otázkami kolem čerpání dotací z ROP a poskytuje k nim konzultace ve svém území; kromě vedoucího odboru má úsek administrace projektů (3 zaměstnanci) a úsek kontroly (7 zaměstnanců).

Zdroj: <http://www.rada-severovýchod.cz/>

7 Destinační společnost Východní Čechy (DSVČ)

Destinační společnost Východní Čechy byla založena 4. 1. 2008 jako zájmové sdružení právnických osob s 11 zakládajícími členy, významnými subjekty v oblasti cestovního ruchu. Hlavním předmětem činnosti tohoto sdružení je realizace aktivit směřujících k rozvoji destinace Pardubického kraje na trhu cestovního ruchu. Protože se jedná o velmi důležitou společnost, uvádíme zde seznam všech zakládajících členů, jak jsou uvedeni na webových stránkách společnosti:

- 1) Pardubický kraj se sídlem Komenského nám. 125, 532 11 Pardubice,
- 2) Českomoravské pomezí se sídlem Bří Šťastných 1000, 570 01 Litomyšl,
- 3) Králický Sněžník o. p. s. se sídlem Velké náměstí 5, 561 69 Králíky,
- 4) Asociace hotelů a restaurací České republiky o. s. se sídlem Revoluční 13, 110 00 Praha 1,
- 5) Krajská hospodářská komora Pardubického kraje se sídlem Karla IV. 42, 530 02 Pardubice,
- 6) East Bohemian Airport a. s. se sídlem Letiště Pardubice 6, 530 06 Pardubice,
- 7) Dostihový spolek a. s. se sídlem Pražská 607, 530 02 Pardubice,
- 8) Léčebné lázně Bohdaneč a. s. se sídlem Masarykovo nám. 6, 533 41 Lázně Bohdaneč,
- 9) Smetanova Litomyšl, o. p. s., se sídlem Jiráskova 133, 570 01 Litomyšl,

10) Klub českých turistů Pardubický kraj se sídlem Pernerova 1490, 531 65 Pardubice,

11) Sdružení obcí Orlicko se sídlem Masarykovo náměstí 166, 564 01 Žamberk.

Zdroj: <http://www.vychodni-cechy.org/>

8 Sdružení Orlické hory a Podorlicko (OHP)

Destinační organizace na podporu cestovního ruchu je zájmové sdružení právnických osob. Organizaci založilo 21 subjektů z Královéhradeckého a Pardubického kraje v dubnu 2009. Je to 7 svazků obcí, 9 obcí a měst, 4 podnikatelské subjekty a jedno občanské sdružení. Je řízena sedmičlennou správní radou. Podle tiskové zprávy o založení z 21. 4. 2009 „... v příspěvcích zazněla výrazná výzva spolupráce s oběma kraji Královéhradeckým a Pardubickým a nezbytnost jejich upřímné podpory, bez které by se novému subjektu těžko žilo. Nezbytná je také vzájemná důvěra a konstruktivní spolupráce všech zapojených subjektů. Jen tak lze naplnit smysl organizace, zvýšit zájem o destinaci, přivést sem více návštěvníků a zvýšit tím i příjmy z cestovního ruchu v této oblasti.“

Zdroj: <http://www.orlickehory-cz.info>

9 Turistická oblast Chrudimsko – Hlinecko

Informace o Turistické oblasti Chrudimsko-Hlinecko je umístěna na webových stránkách města Hlinska; je zde uvedeno, že: „Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií“.

Zdroj: <http://www.hlinsko.cz/mesto/cestovni-ruch-turistika-pamatky/turisticka-oblast-chrudimsko-hlinecko>

10 Turistická oblast Králický Sněžník

Obecně prospěšná společnost Králický Sněžník byla založená v roce 2007 za účelem poskytování obecně prospěšných služeb, jejichž cílem je rozvoj cestovního ruchu a turistiky v turistické oblasti Králický Sněžník. Společnost má 33 zakladatelů: 5 obcí se všemi jejich částmi (19), 2 neziskové organizace a 26 podnikatelů. Je řízena dvanáctičlennou správní radou, v jejímž čele stojí předseda společnosti. Jednání správní rady nejsou veřejná, ale mohou se jich účastnit pozvaní hosté. Je zakládajícím členem Destinační společnosti Východní Čechy. Informační centrum v Evropském domě v Králíkách provozuje Králická rozvojová s.r.o.

Zdroj: <http://www.kral-sneznik.cz/kralicky-sneznik>

<http://www.firmy.cz/detail/1940230-kralicka-rozvojova-kraliky.html>

11 Turistická oblast Pardubicko

Informaci o Turistické oblasti Pardubicko prezentuje na svých stránkách Městské informační středisko Pardubice Region Tourism.

Zdroj: http://www.vyletnik.cz/turisticke-oblasti/vychodni-cechy/pardubicko/?radit=&f_limit=10&f_page=

12 Turistická oblast Českomoravské pomezí

Počátkem července 2007 se na radnici ve Vysokém Mýtě setkali starostové měst Svitav, Litomyšle, Moravské Třebové, Poličky a Vysokého Mýta a završili společným podpisem smlouvy o vytvoření svazku obcí s názvem Českomoravské pomezí jednání o potřebě spolupráce v rozvoji cestovního ruchu. Projekt Turistická oblast Českomoravské pomezí je podpořen ze SF EU. Je zakládajícím členem Destinační společnosti Východní Čechy. Pracovníci informačních center se starají o aktivity turistické oblasti.

Zdroj: www.vychodni-cechy.info/ceskomoravske-pomezí

13 Sdružení měst a obcí Východní Čechy pro podporu cestovního ruchu – Terra Nostra – malebný kraj,¹⁶ je

obecně prospěšná společnost, založená v roce 2002 v Hradci Králové za účelem podpory rozvoje území s ohledem na přírodní a sociokulturní dědictví, koordinace aktivit v oblasti cestovního ruchu a zajištění servisu v rámci evropské integrace. Společnost má tříčlennou správní radu. Projekty společnosti přesahují Královéhradecký kraj a také oblast cestovního ruchu. Např. projekt Živá města – živé památky, podpořený EU má za cíl „prezentovat památky a zajímavosti měst Českého dědictví UNESCO a České inspirace. Projekt chce atraktivnit památky pro rodiny s dětmi, mladší generaci a širokou veřejnost. Klíčovou aktivitou projektu je realizace mobilní artistní roadshow ve 23 městech České republiky.“ Jiný projekt Bezpečnost bez hranic je mezinárodním výchovným projektem se zaměřením na bezpečnost, především bezpečnost silničního provozu. Základem bude porovnat dopravní předpisy v obou zemích a upozornit na rozdíly.

Zdroj: <http://www.terranostra.cz/>

14 Region Orlicko – Třebovsko

je svazek obcí založený v roce 2000. Je regionem venkovského charakteru přilehlým ke dvěma dominantním městům, k okresnímu městu Ústí nad Orlicí

¹⁶ Byli jsme upozorněni jedním respondentem, že sdružení bylo zrušeno; z jiné strany přišla informace, že se transformovalo na Terra Nostra. Z obsahu internetových stránek Terra Nostra se dá připustit, že je následníkem sdružení. A protože řada aktérů uvedla vazbu na sdružení, ponechali jsme tento subjekt v síti aktérů.

a k městu Česká Třebová. Region vznikl jako přirozený a vnitřně spjatý celek, zejména geograficky, infrastrukturou i ekonomickými a sociodemografickými vazbami. Obce se spojily za účelem společné cesty trvale udržitelného rozvoje regionu zejména v oblastech ekonomiky, rozvoje venkova, kvality života, cestovního ruchu a vnějších a vnitřních. Svrchovaným orgánem svazku obcí je valná hromada všech 22 členských obcí., výkonným orgánem je sedmičlenná správní rada.

Zdroj: <http://www.orlicko-trebovsko.cz/cz/clenove-svazku/>

15 Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje (RRA PK)

je zájmové sdružení právnických osob, od roku 2000 podporuje rozvoj Pardubického kraje. Úzce spolupracuje s veřejnou správou regionu, zejména s místními samosprávami měst a obcí. Úkolem RRA PK je zastupovat zájmy místní správy v regionálních institucích, koordinovat problémy spojené s rozvojem měst a obcí a spolupracovat s centrálními orgány státu a krajskou správou. Svě aktivity zaměřuje zejména na oblast rozvoje lidských zdrojů a vzdělávání, dopravní infrastruktury, životního prostředí, cestovního ruchu a obnovy kulturních památek. RRA PK podporuje rozvoj Pardubického kraje a poskytuje podporu a poradenství členům a dalším subjektům v oblasti strategického plánování, dotačních titulů a dalších oblastí, které mají vazbu na regionální rozvoj.

Zdroj: <http://www.rrapk.cz>

16 Krajská hospodářská komora Pardubického kraje

je právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku. Být členem „nejsilnějšího podnikatelského uskupení, které pracuje na zkvalitnění podmínek pro podnikání v České republice, je vždy prestižní záležitostí.“ Členy jsou právnické i fyzické osoby, SOŠ, učiliště. HK pořádá semináře a různé vzdělávací aktivity, konzultace, poradenství, pomoc při zpracování projektů, certifikace atd. Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://www.khkpce.cz>

17 Klub českých turistů Pardubický kraj

je občanským sdružením a jedním ze 14 regionálních oblastí Klubu českých turistů. Je řízen oblastním výborem s předsedou, 3 místopředsedy a 7 členy, kteří vedou jednotlivé sekce nebo komise, jako např. sekci zimní turistiky, komisi značení silničních cyklotras. Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://www.pardubickykraj.kct.cz>

18 East Bohemian Airport a.s.

Letiště Pardubice je civilním provozovatelem letiště, jehož nadřízenými orgány státní správy ve věcech civilního letectví jsou Ministerstvo dopravy ČR, odbor civilního letectví a Úřad civilního letectví. Majitelem společnosti je Město Pardubice. Podle internetového zdroje: „Samotné Letiště Pardubice je regionální letiště se statutem veřejného mezinárodního letiště, se smíšeným civilním a vojenským provozem. Historie civilního mezinárodního letiště Pardubice je datována od roku 1995, respektive 1994. Do tohoto data bylo jako vojenské letiště výhradně využíváno pro vojenské účely.“ Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: podle <http://www.airport-pardubice.cz/letiste.htm>

19 Dostihový spolek a.s.

Po zestátnění historického majetku města Pardubice v roce 1956 se závodiště vrátilo zpět do rukou města až v roce 1992. V roce 1993 došlo ke vstupu města Pardubice do akciové společnosti nepeněžitým vkladem navráceného movitého majetku a město se stalo akcionářem s podílem cca 31,5 %. Od jara 1993 je nájemcem závodiště a provozovatelem dostihů právě Dostihový spolek a.s. Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://www.pardubice-racecourse.cz>

20 Léčebné lázně Bohdaneč a.s.

Léčebné lázně Bohdaneč „slouží k léčbě pohybového aparátu s orientací na závažná revmatologická onemocnění, artrózu, vertebrogenní syndromy, Bechtěrevovu nemoc. Zajišťují léčbu dlouhodobých potíží, předoperačních i pooperačních stavů a pócrázovou rehabilitaci. Velmi dobrého jména dosáhly v oblasti rehabilitace totálních endoprotéz. ... Léčebné lázně Bohdaneč jsou členem Svazu léčebných lázní České republiky.“ Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://www.llb.cz/lazne-bohdanec>

21 Smetanova Litomyšl, o.p.s.

Obecně prospěšná společnost Smetanova Litomyšl vznikla 12. 3. 1999 jako nástupce Nadace festivalu Smetanova Litomyšl. Město Litomyšl je jediným zakladatelem obecně prospěšné společnosti jako univerzálního právního nástupce Nadace festivalu Smetanova Litomyšl za účelem podpory a rozvoje kultury, cestovního ruchu a regionu Východních Čech. Správní rada má 9 členů. Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://ops.smetanovalitomysl.cz/>

22 Asociace hotelů a restaurací ČR o. s.

Asociace hotelů a restaurací ČR je občanské sdružení („jsme občanské sdružení, profesní a nepolitická organizace“), jehož členy jsou podnikatelé v ubytovacích a stravovacích službách, odborné školy a firmy nabízející své produkty pro ubytovací či restaurační provozy. Hlavním posláním asociace je naplňování a ochrana zájmů a potřeb členů na národní i mezinárodní úrovni. Posláním krajských sekcí je rozvíjení činnosti a spolupráce s komunálními orgány kraje a dalšími partnery zde působícími. Asociace je členem Svazu obchodu a cestovního ruchu České republiky, členem Celostátního kolegia cestovního ruchu a různých komisí a pracovních týmů pro přípravu novel zákonů. Zakládající člen DSVČ.

Zdroj: <http://www.ahrcr.cz>

23 MAS Železnohorský region, o.s.

Místní akční skupina Železnohorský region je občanské sdružení v Pardubickém kraji, na území okresů Pardubice a Chrudim. Zahrnuje území pěti svazků obcí: Za Letištěm, Podhůří Železných hor, Heřmanoměstecko, Železné hory a Centrum Železných hor. Je venkovskou oblastí částečně se rozkládající v CHKO Železné hory s velkým potenciálem pro rozvoj v oblasti venkovské turistiky. Dokument Marketingový plán destinace Železnohorský region na rok 2011 deklaruje, že bude i nadále spolupracovat s Destinační společností Východní Čechy. Spolupracuje v rámci celého území Turistické oblasti Chrudimsko – Hlinecko a také v rámci Turistické oblasti Pardubicko. Tato organizace se hlásí k DSVČ, uvádí své aktivity ve dvou turistických oblastech DSVČ a uchází se o účast v managementu cestovního ruchu Pardubického i Královéhradeckého kraje.¹⁷

Zdroj: <http://www.maszr.oblast.cz/tema/tema.phtml?id=2681>

¹⁷ Podle uvedeného zdroje <http://www.maszr.oblast.cz/tema/tema.phtml?id=2681> (navštíveno 5. 5. 2011) citujeme z Marketingového plánu destinace Železnohorský region na rok 2011: „Železnohorský region také bude i nadále spolupracovat s *Destinační společností Východní Čechy*. Na rok 2011 jsou připravované následující aktivity – vydání letních a zimních turistických novin oblasti, propagace ve vlacích Českých drah a účast na veletrzích a prezenčních akcích. V současné době se Železnohorský region zapojil do pravidelných setkání *destinačních managementů Pardubického a Královéhradeckého kraje*. Smyslem těchto setkání je navázání spolupráce v různých odvětvích a nalezení společné cesty jednotné propagace území obou krajů, pod názvem Východní Čechy. V roce 2011 budeme usilovat o zapojení do marketingových akcí DSVČ – společně se zaměřit na cílový segment z Polska. Měla by tam probíhat masivní propagace území Východních Čech a jeho turistických produktů.

V současné době probíhá realizace projektu na podporu marketingu 2011–2012 v rámci celého území *Turistické oblasti Chrudimsko – Hlinecko*. Původním smyslem

4.2. Analýza sociální sítě

Analyzovanou síť popisujeme kvantitativními charakteristikami, jako jsou hustota, centralizace sítě a centralita aktérů EgoNet, které poskytuje již zmíněný software UCINET. K věcnému popisu sítí využíváme dostupné informace o aktech, kterými jsou jednak data získaná výše popsaným dotazníkem a informace z veřejně dostupných zdrojů, především internetu. K úvaze o existenci a velikosti sociálního kapitálu v síti aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji se pokusíme využít vztah kvantitativních charakteristik sítě a sociálního kapitálu, jak je popsán v tabulce 1. Kde to bude smysluplné, porovnáme zjištěné výsledky s charakteristikami sítě institucionálních aktérů rozvoje Orlicka [Vajdová 2008].

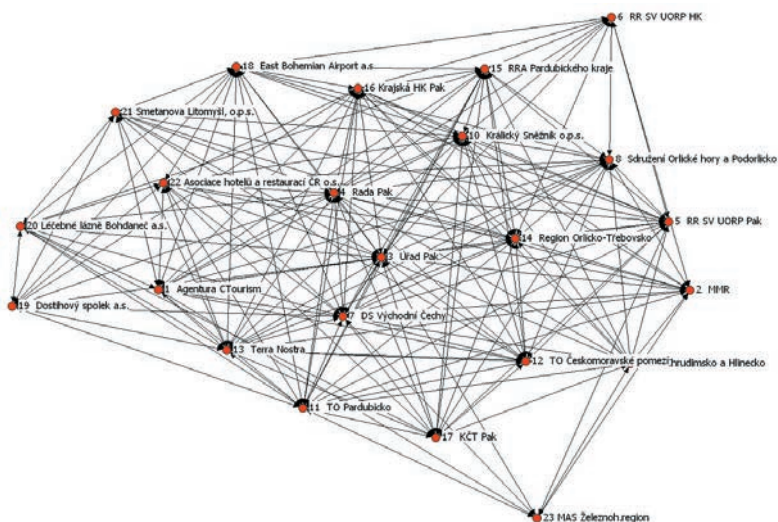
4.2.1. Hustota sítě

Význam charakteristiky „hustota sítě“ byl již popsán v předcházejících studiích sociálních sítí [např. Vajdová 2008; Vajdová, Stachová, Bernard, Čermák 2010], nemluvě o učebnicové literatuře zabývající se analýzou sociálních sítí. Připomeňme jenom, že hustota je číslo mezi 0 a 1, neroste lineárně s velikostí sítě, a lze tedy porovnávat jenom hustoty sítí se srovnatelnou velikostí; přičemž velikost sítě je dána počtem aktérů v síti. Hustota sítě představuje podíl existujících relací na počtu všech možných, podíl bývá často vyjádřen procentem. Čím je toto číslo větší, tím více relací (kontaktů, vztahů) v síti existuje, tím více organizací je ve vzájemném kontaktu, na výměně či předávání informací se podílí více organizací, můžeme mluvit o větší kohezi sítě. Větší informovanost souvisí s větší a kvalifikovanější účastí na projednávaných záležitostech. Větší hustotu sítí můžeme také interpretovat jako větší participaci aktérů na projednávání, v našem případě na projednávání záležitostí rozvoje cestovního ruchu, případně

společného projektu mělo být zkvalitnění propagace oblasti, což ve výsledku přispěje k posílení návštěvnosti oblasti, ke zvýšení obecného podvědomí o nabízených balíčcích služeb cestovního ruchu a celkově k zatraktivnění oblasti Chrudimsko – Hlinecko. V současné době Železnohorský region již není koordinátorem projektu, veškeré zpracované podklady předal zdarma k využití TO v zájmu partnerů na území MAS ŽR (stal se jím mikroregion Chrudimsko), tím pádem nejsou známy postupy ani výsledky. V případě možnosti je Železnohorský region připraven se zapojit do aktivit.

V rámci *Turistické oblasti Pardubicko* bude v r. 2011–2012 Železnohorský region na základě dohod úzce spolupracovat se zpracovatelem projektu Pardubice Region Tourism a bude zajišťovat aktuální data z území regionu, které se nachází na území dané TO.“ (kurzíva v orig.) Zdá se, že mezi MAS Železnohorský region a turistickými oblastmi Pardubického kraje, resp. DSVČ došlo k přerozdělení funkcí v rozvoji cestovního ruchu.

Schéma 1. Síť aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji

na rozhodování o prioritách apod. Vliv na toky informací v síti má ještě další charakteristika a tou je vzdálenost jednotlivých aktérů v síti. Rozumí se jí nejkratší existující cesta mezi dvěma aktéry. Je pochopitelné, že čím kratší cesta, tím větší prostupnost sítě, tím rychlejší výměna informací. Předpokládá se, že větší hustota celé sítě, stejně jako malá vzdálenost aktérů v síti pozitivně působí na existenci a velikost sociálního kapitálu sítě.

Síť institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje (schéma 1) má velikost 23, hustotu 0,7036, jinými slovy 70 %. Vzdálenost jednotlivých aktérů je 1 nebo 2; tzn. že organizace mají většinou přímý kontakt navzájem, jen v omezeném počtu přes jednu další organizaci. Jak hustota sítě, tak i velmi malá vzdálenost mezi aktéry dovolují vyslovit hypotézu o existenci a spíše větší míře sociálního kapitálu v síti. Ve srovnání se sítí Orlicko je hustota této sítě vyšší. Síť aktérů Orlicka představovaly v roce našeho výzkumu města a některé další obce Sdružení obcí Orlicko a další organizace sdružené v Místní akční skupině Orlicko. Měla 35 aktérů a hustotu kontaktů 0,5244, jinými slovy 52 %. Bylo to v roce 2007, tedy rok po založení MAS Orlicko. Vzhledem k tak krátké době byly příležitosti pro uplatnění principů partnerství pravděpodobně skromné nebo nebyly využívány.¹⁸ Analýza sítě institucionálních aktérů regio-

¹⁸ Síť Orlicka byla analyzována také v jednotlivých sektorech. A např. mezi neziskovými organizacemi nebyly zjištěny relace žádné, i když mezi neziskovým sektorem a ostatními sektory byly zaznamenány.

nálního rozvoje v Pardubickém kraji ukázala hustotu 62 %, ovšem při velikosti 12 aktérů, což znamená poněkud nespolehlivé srovnání.

4.2.2. Centralizace sítě

Centralizace sítě je 32,5 %. Je to číslo, které vypovídá o celkovém uspořádání sítě: Čím je číslo větší, tím spíše existuje v síti jeden nebo několik aktérů, jejichž postavení lze považovat v síti za ústřední; mají vztahy s ostatními aktéry, aniž by tito měli husté předitivo vztahů mezi sebou. Pokud by byla centralizace 100 %, pak existuje v síti jediný aktér, který má vztah se všemi ostatními, ale mezi těmito ostatními neexistuje vztah ani jeden (v grafickém znázornění se jedná o hvězdu). Malá centralizace potvrzuje, že síť aktérů není v žádném případě hierarchická, že vazby v síti představují dobrou všestrannou prostupnost. Pravděpodobně umožňují dobrou a rychlou komunikaci. Čím nižší centralizace sítě, tím spíše můžeme očekávat také uplatnění principu partnerství při projednávání a vyjednávání záležitostí rozvoje cestovního ruchu. *Lze vyslovit hypotézu o značně rovnoprávném postavení aktérů v síti.*

Pro posouzení hodnoty centralizace sítě má význam vzájemné postavení aktérů, jak vyplývá z jejich pozice určené rozdělením kompetencí v zákonech, to pokud jde o kraje, obce a jejich orgány. U ostatních organizací vycházíme z toho, jak deklarují svou pozici v informacích, které o sobě zveřejňují. Kromě organizace CzechTourism, příspěvkové organizace Ministerstva pro místní rozvoj, většina aktérů v síti není podřízená jinému aktéru v síti. Ministerstvo má zvláštní postavení v tom, že je metodickým a koordinačním centrem pro všechny subjekty působící v oblasti cestovního ruchu. Vztah podřízenosti mají některé organizace vůči organizacím mimo síť. Je to případ East Bohemian Airport a.s., jejímž majitelem je město Pardubice, a Dostihového spolku a.s., kde má město Pardubice třetinový podíl akcií. Ale také odborů krajského úřadu nebo regionu soudržnosti, které jsou odpovědné příslušným samosprávným orgánům, neboť rozvoj cestovního ruchu je v samostatné působnosti obcí a krajů a regionů. Zvláštní kategorií představuje obecně prospěšná společnost Smetanova Litomyšl, jejímž jediným zakladatelem je město Litomyšl. Všechny turistické oblasti a destinační společnosti, stejně i další organizace jsou sdružení samostatných subjektů za účelem spolupráce a koordinace svých aktivit. Lázně Bohdaneč tak představují jediný soukromý podnikatelský subjekt. Kromě úřadů jsou všichni ostatní aktéři v pozici těch, kteří se podílejí na projektech, ať jejich tvorbou, nebo realizací, a ucházejí se o jejich podporu u dalších organizací. Jedinými dvěma aktéry, kteří mají nejbližší k rozhodování o podpoře projektů, je Územní odbor realizace programu Pardubice a Hradec Králové. Mohli bychom předpokládat, že přinejmenším Územní odbor realizace programu Pardubice by

mohl mít nějak ústřední postavení: konzultace s dalšími aktéry, monopol na některé informace, vliv na další rozhodování o projektech a v důsledku toho kontakty se všemi aktéry. Tato skutečnost by mohla také zakládat příležitost pro vytvoření spíše klientelistických vztahů k ostatním organizacím. O obsahu vztahů ovšem nic nevíme. *Ale podle míry centralizace sítě můžeme vyslovit hypotézu, že aktéři v síti jsou vůči sobě spíše v rovnoprávném postavení, které prospívá sociálnímu kapitálu sítě a skutečnému partnerství.* Větší úloha některých z nich by měla plynout jenom z jejich silnější metodické a koordinační funkce.

Pro srovnání, v případě sítě Orlicko byla centralizace 44 %. Usuzovali jsme, že výhody nebo možnosti spojené s pozicí aktéra byly v síti Orlicko spíše nerovnoměrně rozloženy.¹⁹

4.2.3. Jádru a periferie sítě

Uspořádání sítě lze popsat také jednoduchým modelem centrální vs. periferní aktér, resp. jádro vs. periferie sítě. Jde o dvě skupiny aktérů, o dvě sítě, které se liší vnitřní hustotou; hustota jádra je zpravidla podstatně větší než hustota periferie. V našem případě je hustota jádra 0,912, čili 91 % a umístilo se v něm 14 aktérů. Podle velikosti hustoty to vypadá, že vztah má téměř každý s každým. Hustota periferní sítě je 39 % a je v ní 9 aktérů. Mezi aktéry jádra a aktéry periferie jsou také vztahy. V našem případě je hustota těchto vztahů 64 %, a tedy je větší než hustota periferní sítě. Čteme tato čísla tak, že aktéři periferie udržují vztahy spíše k aktérům jádra než mezi sebou.

Kdo jsou aktéři v jádru sítě? Co je odlišuje od aktérů na periferii?

V síti jádra je 14 aktérů s vysokou centralitou, jak uvidíme v tabulce 4 dále, kde jsou v horní části tabulky. V jádru sítě jsou všechny turistické oblasti kraje, včetně Destinační společnosti Východní Čechy. Dále orgány kraje, Krajská hospodářská komora, RRA Pardubického kraje a také CzechTourism. K jádru se také přimkla akciová společnost East Bohemian Airport, podnikatelský subjekt, jehož majitelem je město Pardubice.

Ve skupině organizací periferie jsou oba Územní odbory realizace programu Regionální rady regionu soudržnosti jak Pardubického, tak Královéhradeckého kraje; dále je na periferii Ministerstvo pro místní rozvoj a dalších šest organizací s nízkou centralitou.

Způsob, jakým je uspořádána periferie a jádro sítě, dovoluje usuzovat na existenci a spíše vyšší míru sociálního kapitálu v síti.

¹⁹ Byla zřejmá ústřední pozice Sdružení obcí Orlicko a svazku Rozvoj regionu obcí Pod Zemskou branou, stejně tak pozice REDEL, organizace zajišťující v té době management jak MAS, tak Sdružení obcí Orlicko.

4. Aktéři rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje

Tabulka 3. Jádru a periferie sítě

Jádru sítě	Periferie sítě
CzechTourism	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
Úřad Pardubického kraje	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – Pardubice
Rada Pardubického kraje	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – HK
Destinační společnost Východní Čechy	Klub českých turistů Pardubický kraj
Sdružení Orlické hory a Podorlicko	Dostihový spolek a.s.
Turistická oblast Chrudimsko a Hlinecko	Léčebné lázně Bohdaneč a.s.
Králický Sněžník o.p.s.	Smetanova Litomyšl, o.p.s.
Turistická oblast Pardubicko	Asociace hotelů a restaurací ČR o. s.
Turistická oblast Českomoravské pomezí	MAS Železnohorský region
Sdružení měst a obcí Východní Čechy pro podporu cestovního ruchu – Terra Nostra	
Region Orlicko-Třebovsko	
Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje	
Krajská hospodářská komora Pardubického kraje	
East Bohemian Airport a.s.	

4.2.4. Centralita aktérů

Podstatnou charakteristikou jednotlivého aktéra je jeho vztah k ostatním jednotlivým aktérům v síti – měří se pomocí centrality udávané ve stupních.²⁰ Je to celé číslo mezi 0 a $N-1$, kde N je počet aktérů v celé síti; vyjadřuje počet aktérů, s nimiž je sledovaný aktér (ego) v přímém vztahu. O aktérovi s vysokou centralitou, který má více přímých vztahů s ostatními aktéry, se dá předpokládat, že je v procesu výměny informací aktivní, případně má vliv na ostatní. Centralita má také hodnotu velikosti sítě jednotlivého aktéra (ego network). Obě tyto charak-

²⁰ Používáme *Freeman's degree of centrality* v softwaru UCINET. Používá se také normalizovaný stupeň, který je vhodný pro porovnání centrality aktérů v sítích různých velikostí. Je to číslo mezi 0 a 1 (stupeň, čili, počet existujících přímých kontaktů Ego k ostatním, vztažený k možným přímým kontaktům k ostatním aktérům ($k/N-1$), uvádí se obvykle v procentech.

teristiky pozitivně ovlivňují sociální kapitál jednotlivého aktéra. Můžeme říci, že přispívají k sociálnímu kapitálu, který je ve vztahu jednoho aktéra k ostatním aktérům v síti. Další charakteristika, hustota ego-network se vztahuje k relacím, které mají mezi sebou ostatní aktéři v síti. Tyto vztahy jsou vzhledem k postavení ega redundantní a oslabují pozici ega a v tomto smyslu má větší hustota ego network negativní vztah k sociálnímu kapitálu ega. Dalo by se říci, že vysoký stupeň centrality aktéra a malá hustota jeho sítě znamená silné postavení ega vůči ostatním aktérům. V tabulce 4 je uveden stupeň centrality každého aktéra, hustota jeho sítě a ještě jedno číslo, normalizovaný broker,²¹ které charakterizuje potenciál ega prostředkovat spojení aktérů, kteří spolu přímé spojení nemají. Můžeme si připomenout přemostující (*bridging*) funkci sociálního kapitálu a snadno připustíme, že broker je jeho kvantitativním vyjádřením. Jeho normalizovaná podoba je tady důležitá, protože jednak velikost sítí jednotlivých aktérů je v rozpětí 22–7 a počty párů, které nemají přímé spojení, se také liší. Tabulka 4 je dobrým podkladem pro interpretaci úlohy a důležitosti jednotlivých organizací v rozvoji cestovního ruchu Pardubického kraje.

Kvantitativní charakteristiky sítě, jak jsou uvedeny v tabulce 4, ukazují jednoznačně na ústřední postavení Úřadu Pardubického kraje (dále PAK), resp. Oddělení regionálního rozvoje a cestovního ruchu. Má přímou vazbu se všemi ostatními aktéry v síti a přitom relativně malou hustotu. Má také nejvyšší potenciál prostředkování mezi aktéry, kteří přímý kontakt nemají. To znamená, že pokud bychom přece jenom hledali nějakého aktéra v centru sítě, byl by to právě Úřad PAK. Důvody pro takové mimořádné postavení v síti lze hledat v jeho funkcích pro cestovní ruch, jak jsou stručně popsány výše. Za ním následující Destinační společnost Východní Čechy (schéma 2) a Rada Pardubického kraje mají postavení velmi podobné. Kdybychom nacházeli kvantitativní charakteristiky sítě uvedených aktérů někde ve spodní části tabulky 4, pak bychom museli usoudit, že tyto instituce naprosto neplní svou úlohu v rozvoji cestovního ruchu. Tak to ovšem není.

V dotazníku jsme také položili jakousi kontrolní otázku: „Jak byste posoudil/a roli jednotlivých organizací při vyjednávání o věcech souvisejících s rozvojem cestovního ruchu ve vašem kraji? Vyberte ze seznamu několik organizací, o nichž si myslíte, že jejich role je větší než role ostatních organizací.“ Neomezili jsme respondenta v jeho soudu tím, že bychom žádali výběr např. tří nejdů-

²¹ Broker nebo prostředník? Budeme používat anglický výraz *broker* a normalizovaný broker. V prvním případě je to celé číslo udávající počet párů aktérů, kteří nemají přímé spojení, ve druhém případě je to číslo mezi 0 a 1, a sice počet párů aktérů, které nemají přímé spojení, tedy broker, děleno celkovým počtem párů aktérů v ego network, tedy v síti jednotlivého aktéra.

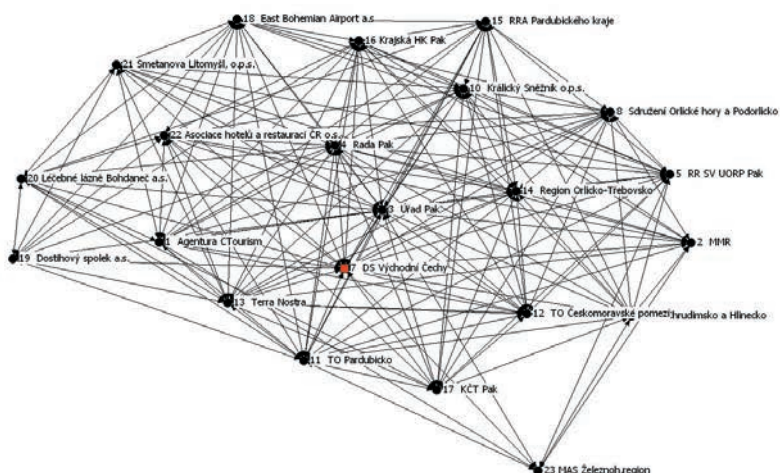
4. Aktéři rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje

Tabulka 4. Centralita, hustota a broker organizací

Kód	Název organizace	Stupeň centrality	Hustota % broker	Normal.
3	Úřad Pardubického kraje	22	67,53	0,16
7	Destinační společnost Východní Čechy	21	70,00	0,15
4	Rada Pardubického kraje	21	71,43	0,15
11	Turistická oblast Pardubicko	18	70,59	0,15
10	Králický Sněžník o.p.s.	18	76,47	0,12
13	Sdružení měst a obcí Východní Čechy pro podporu cestovního ruchu –Terra Nostra	18	75,16	0,12
14	Region Orlicko–Třebovsko	18	77,12	0,11
16	Krajská hospodářská komora Pardubického kraje	17	75,74	0,12
1	CzechTourism	16	75,00	0,13
8	Sdružení Orlické hory a Podorlicko	16	78,33	0,11
5	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – Pardubice	16	74,17	0,06
18	East Bohemian Airport a.s.	16	75,00	0,13
15	Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje	16	79,17	0,10
12	Turistická oblast Českomoravské pomezí	15	85,71	0,07
9	Turistická oblast Chrudimsko a Hlinecko	15	81,90	0,09
22	Asociace hotelů a restaurací ČR o. s.	15	80,00	0,10
17	Klub českých turistů Pardubický kraj	14	84,62	0,08
2	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR	13	78,21	0,11
21	Smetanova Litomyšl, o.p.s.	12	80,30	0,10
20	Léčebné lázně Bohdaneč a.s.	12	83,33	0,08
19	Dostihový spolek a.s.	10	91,11	0,04
6	Regionální rada regionu soudržnosti Severovýchod Územní odbor realizace programu – HK	10	88,89	0,06
23	MAS Železnohorský region	7	80,95	0,10

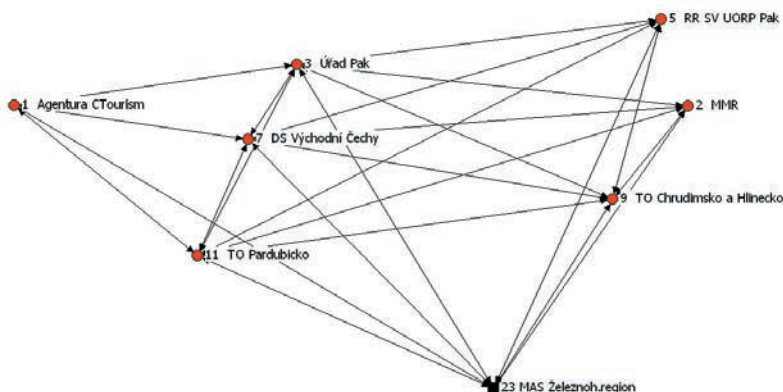
ležitějších organizací. A tak se počet těch, jejichž role byla ohodnocena „jako větší než ostatních“, pohyboval u jednotlivých respondentů mezi 3 až 12, v jednom případě 20. Nejvíce respondentů uvedlo Destinační společnost Východní Čechy (16). Úřad a Radu Pardubického kraje uvedlo 13 respondentů, což je druhý největší počet. Takže i dotaz u představitelů organizací, „která organizace má v cestovním ruchu větší roli“, rovněž ukázal na uvedené tři instituce. Z uvedeného vyplývá, že tito tři aktéři jsou v rozvoji cestovního ruchu PAK nejdůležitější: *Rada kraje jako politický exekutivní orgán, úřad jako administrativní exekutiva kraje a organizace ustavená s posláním rozvoje cestovního ruchu a sdružující významné subjekty této oblasti, Destinační společnost Východní Čechy. Sociální kapitál těchto institucí v rozvoji cestovního ruchu je vysoký.*

Schéma 2. Síť Destinační společnosti Východní Čechy – Ego Network

Pět turistických oblastí kraje, které Destinační společnost Východní Čechy zastřešuje, má stupeň centrality v rozmezí 18–15, hustota jejich sítí je v rozmezí 71–86 % a potenciál jejich prostředkování v intervalu 0,15–0,07. Turistická oblast Pardubicko má ty charakteristiky, které představují vyšší sociální kapitál. Když vezmeme v úvahu všechna tři čísla charakterizující síť jednotlivých turistických oblastí, dostaneme pořadí ubývajícího sociálního kapitálu, který vztahy v jejich síti představují: Králický Sněžník, Sdružení Orlické hory a Podorlicko, Turistická oblast Chrudimsko-Hlinecko a Turistická oblast Českomoravské pomazí. Kontrolní otázka u respondentů sestavila jenom o málo jiné pořadí „větší

Schéma 3. Síť Místní akční skupiny Železnohorský region – Ego Network

role“ turistických oblastí: Sdružení Orlické hory a Podorlicko se předsunulo (9x ano) před Turistickou oblast Pardubicko (8x ano).

Na opačné straně pořadí jsou s malou centralitou a dosti vysokou hustotou Dostihový spolek a.s., MAS Železnohorský region (schéma 3) a také Územní odbor realizace programu v Hradci Králové Regionální rady regionu soudržnosti Severovýchod. Zdá se, že první dvě organizace jsou zřetelně mimo okruh nejdůležitějších aktérů. Ale nesplnil se ani náš předpoklad o případných vazbách orgánů regionů soudržnosti, které mají sídlo v kraji a zabývají se problematikou jednotlivých krajů, i když Územní odbor realizace programu Pardubice má ještě dost silné postavení. Poněkud mimo zůstává i Ministerstvo pro místní rozvoj, narozdíl od Centrály CzechTourism, jejíž centralitu lze srovnat s centralitou jednotlivých turistických oblastí kraje a její potenciál prostředkování mezi organizacemi je třetí nejvyšší, jak je zřejmé v tabulce 4.

Potenciál jednotlivých organizací k prostředkování mezi organizacemi, které samy nemají přímé spojení, přispívá k sociálnímu kapitálu celé sítě institucionálních aktérů cestovního ruchu v Pardubickém kraji.

4.2.5. Komunikace a zdroje informací

V těsné souvislosti analýzy sítí vazeb organizací leží otázka „Jak jsou pro Vás důležité způsoby komunikace s dalšími organizacemi“. Naše základní otázka indukující vazby mezi aktéry se totiž přímo dotázala na existenci „spojení“ mezi organizacemi. A právě citovaná otázka měla za úkol zvážit důležitost různých typů spojení: poštovní korespondence, telefonického spojení, e-mailového spojení, osobního setkání a účasti na organizované akci. Z odpovědí respondentů

vyplývalo, že největší důležitost přisuzují spojení e-mailovému. V důležitosti následovalo osobní setkání vyvolané respondentem. S odstupem pak telefon, účast na akci a téměř zanedbatelná důležitost poštovní korespondence.

Jako rozhodující se pro komunikaci jeví rychlost a osobní setkání, v němž se pravděpodobně uplatňuje vzájemná znalost a důvěra, jinými slovy, sociální kapitál.

Mít informace je nejdůležitější podmínkou i v rozvoji cestovního ruchu. I proto se dělá Strategie rozvoje cestovního ruchu, protože na jedno místo shromáždí podstatné informace a dá jim řád. I proto analyzujeme síť aktérů cestovního ruchu, abychom měli představu o možnostech předávání informací. Jaké jsou zdroje informací, odkud je možné dovědět se aktuální případně důležitou informaci? Zeptali jsme se respondentů, jak často využívají vyjmenované instituce jako zdroj informací. Předložili jsme sektorově určené instituce (krajské a místní instituce veřejné správy, soukromé podniky, nestátní neziskové organizace, výzkumné organizace, také politici) v Pardubickém kraji i mimo něj. Výsledek není překvapující, protože *nejčastěji využívaným zdrojem jsou instituce veřejné správy na všech úrovních, a to jak v Pardubickém kraji, tak i mimo kraj*. Je to čtyřikrát častěji než využití institucí podnikatelského nebo neziskového sektoru a než politiků; výzkumné instituce jsou využívány ještě řidčeji. Přestože se nepochybuje o nutnosti spolupráce všech tří sektorů, zdá se, že jako zdroj informací v běžném provozu rozvoje cestovního ruchu není ani neziskový, ani soukromý sektor považován za dostatečně kvalifikovaný. Zdroje informací organizací v Pardubickém kraji jsou využívány třikrát častěji než zdroje mimo kraj.

4.3. Spolupráce a důvěra

Jak víme ze Strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji, je spolupráce v odvětví jedním ze strategických cílů. Ale co říkají o spolupráci představitelé dotázaných organizací, které považujeme za nejdůležitější aktéry cestovního ruchu? Má smysl? Je spolupráce tří sektorů nezbytná? Jestliže ano, jakou roli mají v rozvoji cestovního ruchu jednotlivé sektory?

Spolupráce je nutná, nezbytná, žádoucí, má smysl na 100 %; zcela nepochybná je nutnost spolupráce soukromého a veřejného sektoru. Má to však některá ale: úlohu hraje i ochota jednotlivých organizací spolupracovat (lze to chápat jako nárazku na konkurenci, která brání ochotě?); nejsou vytvořeny podmínky ke spolupráci (v čem by měly spočívat?); je problém s neziskovým sektorem, v podstatě se neví, co se od něj dá očekávat, co by se od něj mohlo chtít, ale neměl by se opomíjet.

4. Aktéři rozvoje cestovního ruchu Pardubického kraje

Položili jsme dále otázku: „Celkově vzato, jak velkou možnost podílet se nebo přispět k rozvoji cestovního ruchu ve vašem kraji mají podle Vašeho názoru soukromí podnikatelé, neziskové organizace a veřejná správa ve vašem kraji?“ Odpovědi je třeba hodnotit jako postoj, a nikoliv věcnou informaci.

Tabulka 5. Možnost sektorů podílet se na rozvoji cestovního ruchu v Pak

Sektor	velká	značná	malá	žádná
Soukromí podnikatelé	9	5	5	0
Nestátní neziskové organizace	6	7	4	1
Veřejný sektor	13	5	1	0

Poznámka: N=20; dopočet je odpověď Nevím.

Názor na podíl veřejného sektoru v rozvoji je velmi přesvědčivý. Neziskové organizace zůstávají hodně pozadu hlavně proto, že se o nich moc neví. To, jak respondenti vidí možnosti soukromého sektoru, zůstává silně pozadu za proklamacemi o nutnosti spolupráce soukromého a veřejného sektoru.

Jako doplňující, a snad i vysvětlující, bychom mohli chápat odpovědi na otázku: „Podle Vašeho názoru byly jednotlivé sektory zastoupeny přiměřeně nebo nepřiměřeně při přípravě dokumentu o rozvoji cestovního ruchu v kraji?“

Vzhledem k tomu, že Strategie rozvoje cestovního ruchu byla těsně před schválením, mohla by odpověď aspoň některých respondentů odrážet skutečnost, ale i tady berme odpovědi raději jako názor na možnosti, případně jejich využití jednotlivými sektory. Víme sice ze Strategie, že RRA Pardubického kraje, která Strategii zpracovávala, využila různé podklady při zpracování návrhové části. Ale o skutečné účasti jednotlivých sektorů, zvláště neziskového sektoru, se lze jenom dohadovat.²²

²² Strategie, návrhová část, s. 3. „Podkladem pro zpracování návrhové části je analytická část, která byla sestavena z relevantních statistických dat ČSÚ, využity byly odborné články a studie publikované Cntrárou CzechTourism, marketingové průzkumy „Monitoring návštěvníků v turistických regionech České republiky“ (CzechTourism) a „Turistický ruch v Pardubickém kraji“ (Markent). Dalšími zdroji jsou mapové podklady z publikace „Atlas cestovního ruchu České republiky“ a náměty z fór cestovního ruchu uskutečněných k tomuto dokumentu. Druhým zdrojem pro návrhovou část jsou náměty a připomínky odborníků v cestovním ruchu a náměty pracovníků informačních center reflektující poptávku a požadavky návštěvníků.“

Tabulka 6. Zastoupení sektorů při přípravě Strategie

Sektor	1	2	3	4	9
Soukromí podnikatelé	4	7	2	6	1
Nestátní neziskové organizace	4	7	1	2	6
Veřejný sektor	9	8	1	0	2
Veřejnost	0	4	3	7	6

Poznámka: N = 20.

Odpovědi byly na stupnici přiměřenosti: 1 – naprosto přiměřeně zastoupené, 2 – spíše přiměřeně zastoupené, 3 – zastoupené spíše nepřiměřeně, 4 – zastoupené naprosto nepřiměřeně, 9 – nevím, nemohu posoudit.

Z tabulky 6 je dobře vidět rozpačitost nad rolí neziskového sektoru v cestovním ruchu. Nepřiměřené zastoupení soukromých podnikatelů, pokud ho lze interpretovat jako aspoň poněkud odrážející skutečný stav, by mohlo mít rovněž nepřiměřené důsledky v naplňování Strategie. Za velmi nepřiměřené je považováno zastoupení veřejnosti. Podle použitých podkladů ke Strategii (viz pozn. 22: průzkumy, náměty a připomínky pracovníků z informačních center reflektující poptávku a požadavky návštěvníků) je zřejmé, že zastoupena byla. *Odpovědi na otázku o přiměřenosti zastoupení sektorů při přípravě Strategie vyjadřují spíše nespokojenost respondentů s tím, jak byla připravována.*

Jak si představují respondenti roli jednotlivých sektorů? Položili jsme tuto otevřenou otázku: „Jaké místo byste těmto sektorům určil/a v celém procesu plánování, tvorby projektů a přípravy produktů? Kdo je největším tahounem rozvoje cestovního ruchu ve vašem kraji? Plní nějaká organizace roli koordinátora rozvoje této oblasti ve vašem kraji? Kdo to je, případně kdo by to měl být?“ Zaznamenané odpovědi lze shrnout do následujících tří vyjádření a ilustrovat dále uvedenými citacemi odpovědí:

1. *Koordinátorem je a měla by být Destinační společnost Východní Čechy a turistické oblasti; nikoliv turistická centra.*
2. *Je tu zřejmé dvojí chápání „největšího tahouna rozvoje“.* Pro jednu část respondentů platí, že tahounem rozvoje by měl být podnikový sektor, který nemůže být nikým suplován. Pro druhou část to je veřejný sektor, krajská samospráva, větší města, mikroregiony a jmenovitě Destinační společnost Východní Čechy.
3. *Není zcela jasné rozdělení rolí v rozvoji cestovního ruchu.* Rozdělení rolí jednotlivým sektorům nejlépe vystihuje formulace: je těžko posoudit, či role je větší, jestli veřejného, nebo soukromého sektoru; přičemž co s neziskovým

sektorem se neví. Ale přece jenom pro veřejný sektor se rezervuje zajištění grantů, projektů a pro soukromý sektor jejich realizace, příprava konkrétních produktů.

„Role veřejného a soukromého sektoru je určující, nezastupitelná, Bez jejich spolupráce to nepůjde. S NNO nemám zkušenosti.“ (představitel turistické oblasti)

„Příprava konkrétního produktu náleží soukromému sektoru. Například balíčky pro turisty a podobně. Infrastruktura a plánování pak náleží sektoru veřejnému.“ (projektový manažer)

„Role soukromého sektoru je jako vykonavatele většiny aktivit. Veřejný sektor by měl být také vykonavatel, ale jen některých aktivit (propagace kraje, marketing) a měl by být zejména oním koordinátorem a facilitátorem. Na krajské úrovni to bude kraj a Destinační společnost Východní Čechy, na nižší úrovni to mají být destinační managementy jednotlivých oblastí, případně i svazky obcí a obce.“ (představitel veřejné správy)

„Soukromý sektor vlastní většinu komodit cestovního ruchu. Proto je nutné, aby se o rozvoj cestovního ruchu zajímal, staral se o něj, připravoval projekty a motivoval ostatní lidi a organizace. Soukromý sektor vytváří nabídku. Tahounem by měl být kraj, který usměrňuje aktivity a nabídku. Kraj je tahounem marketingu.“ (představitel veřejné správy)

Z odpovědí na uvedenou otázku lze odvodit ještě jeden závěr. Někteří respondenti považují za důležité pro rozvoj cestovního ruchu v kraji soustředit se na několik akcí a na jejich podporu a rozvoj soustředit peníze. Jiní považují za důležité turistické oblasti a jejich prostřednictvím propagaci kraje. *Lze se domnívat, že takto dvojitá představa o rozvoji cestovního ruchu signalizuje problémy ve spolupráci aktérů cestovního ruchu v kraji, přesněji veřejné správy a podnikatelů.*

Poslední otázkou, kterou je třeba si položit, je *otázka důvěry v proces*, který v současnosti podstatně ovlivňuje rozvoj cestovního ruchu v kraji. Jde

- a) o alokaci evropských fondů na národní úrovni pro Regionální operační programy regionů soudržnosti, a
- b) o alokaci na úrovni regionu soudržnosti pro kraje.

Součástí procesu je rozhodování o výběru projektů podporujících cestovní ruch v kraji. Odpověď, že rozhodnutí o rozdělení fondů bylo dosaženo jako kompromis mezi všemi zúčastněnými stranami, považujeme za indikátor důvěry. Odpověď, že to bylo to rozhodnutí vlády bez ohledu na názor druhých, a odpověď nevím, nemohu posoudit, chápeme jako indikátor nedůvěry. Výsledek je

10 na 10, s dodatkem jednoho respondenta „bohužel“. Ostražitost vůči centrální úrovni i úrovni Regionu soudržnosti je zřejmá a opatření Strategie v oblasti komunikace a spolupráce s mimokrajskými aktéry vyžadují velkou pozornost ode všech aktérů kraje. Pokud jde o rozhodování o projektech v kraji, odpovědi jsou v tabulce 7.

Tabulka 7. Rozhodování o výběru projektů v kraji

Zcela průhledné	5
Spíše průhledné	9
Spíše neprůhledné	4
Zcela neprůhledné	0
Nevím, nemohu posoudit	2
Celkem	20

Vidíme, že v tomto případě je indikátor důvěry (zcela a spíše průhledné rozhodování) silný, s dodatkem jednoho respondenta „věřím v to“. Je pravděpodobné, že blízkost místa, kde se rozhoduje, budí důvěru.

Otázka důvěry a spolupráce nás vrací ke konceptu sociálního kapitálu a kvantitativním charakteristikám sítě aktérů rozvoje cestovního ruchu. Vidíme velkou shodu mezi nimi a vyjádřenými postoji a názory představitelů organizací v kraji. Potvrdila se demokratičnost komunikace a vyjednávání v síti, indikované nízkou centralizací, vysokou hustotou sítě. Rovněž se potvrdilo mimořádné postavení Destinační společnosti Východní Čechy a turistických oblastí, a veřejné správy obecně, indikované v odpovídajících kvantitativních charakteristikách individuálních sítí organizací.

Hypotézu o existenci a velké míře sociálního kapitálu v síti institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji lze opřít o vzájemnou provázanost aktérů, strukturu jejich vzájemných vazeb, o důvěru, kterou si projevují ve vzájemné spolupráci a kterou mají v proces rozhodování o podpoře rozvoje projektů cestovního ruchu.

5. Mikroregion Králicko: Turistická oblast Králický Sněžník²³

Mapa 2. Orlicko

5.1. Obraz současnosti

Králicko leží ve východních Čechách na pomezí Čech, Moravy a Polska. Po ustavení krajů v roce 2000 (zákon č. 129/2000 Sb.) spadá tato oblast do Pardubického kraje, patří do okresu Ústí nad Orlicí. Centrem veřejné správy mikroregionu je město Králíky (obec s rozšířenou působností podle zákona č. 314/2002 Sb.). Do

²³ Králický Sněžník má svou historii, o níž se lze dočíst např. v Andrlově [Andrle 2011] článku na *Neviditelném psu* „Jak se dostal slon na Králický Sněžník“, nebo ve vzpomínkách Erwina Gutwinského [Gutwinski 1980], zveřejněných na webových stránkách Spolku Gutwinski.

mikroregionu patří další 4 samosprávné obce – Červená Voda, Dolní Morava, Lichkov a Mladkov. Celkově žije nyní v této oblasti asi 9 tisíc obyvatel. Historicky se jedná o oblast, která byla dlouhodobě obývaná smíšeným česko-německým obyvatelstvem a v důsledku událostí po 2. světové válce došlo k hlubokým sociálně-ekonomickým změnám. S jejich důsledky se region potýká dodnes. Králicko je na periferii kraje i okresu, je za horami, obtížně dostupné. Region byl vyhlášen oblastí soustředěné podpory státu a později i Pardubického kraje. Pro hejtmana samotného (Radko Martínek) je Králicko prioritní oblastí podpory v Pardubickém kraji. Pro rozvoj cestovního ruchu v této oblasti byla založena obecně prospěšná společnost Turistická oblast Králický Sněžník.²⁴

a) *Obyvatelstvo*. Trvalým trendem je úbytek obyvatel regionu; celkový úbytek obyvatel dosáhl za uplynulých 20 let 12–14 %. Vedle přirozeného úbytku obyvatel způsobeného nízkou porodností to způsobuje odchod za lépe placenou prací především vzdělanějších lidí. V regionu stále více zůstávají pracovníci se vzděláním, které jim neumožňuje vykonávat kvalifikovanější práci. Na druhé straně, podnikatelské subjekty stále častěji nabízejí pouze jednoduché, kvalifikačně nenáročné práce, za něž nabízejí velmi nízkou mzdu. Vytváří se tak začarovaný kruh s tendencí k úpadku. Z regionu odcházejí vzdělaní lidé, tím se stává neatraktivním pro podnikatele, kteří potřebují pro své podnikání kvalifikované pracovní síly.

b) *Nezaměstnanost v době krize*. V průběhu krize došlo na Králicku ke zvýšení nezaměstnanosti cca o 2–2,5 %, z původních 7 %. Protože však ve stejném časovém horizontu došlo v okrese Ústí nad Orlicí i v celé České republice k daleko významnějšímu nárůstu nezaměstnanosti, je na tom region Králicka ve srovnání se statistikami v okrese Ústí nad Orlicí i České republiky lépe než před vypuknutím krize. V mezičase, na konci roku 2009, došlo v regionu k výraznému navýšení nezaměstnanosti, až o 4 %, v důsledku definitivního ukončení činnosti několika firem v Králickách. O práci přišlo v průběhu krátkého času přes 150 lidí. Do března 2010 vystoupala nezaměstnanost až na 13 %. Na konci prvního pololetí roku 2010 se však situace postupně stabilizovala. Napomohl tomu rozběh nových firem v areálu bývalého Novalampu v Králickách a současně zlepšující se situace v automobilovém průmyslu s dopadem na továrnu v Kvasínách. Zesílila také dojíždka obyvatel za prací (Jablonné nad Orlicí, Štítý, Lanškroun, Ústí nad Orlicí, Kvasiny). V říjnu 2010 již klesla nezaměstnanost opět k 9 %, což je číslo podobné jako v červenci v roce 2009.

c) *Hospodaření obcí v době krize*. Příprava rozpočtu obcí na rok 2009 byla úspěšná potud, pokud se obce dokázaly přizpůsobit počínající krizi. Obecně do-

²⁴ Následující text využívá podkladovou studii [Krabec 2010].

šlo ke snížení příjmové strany rozpočtu a záleželo na obcích, jak rychle se jim podařilo zareagovat na tento fakt a jak se jim podařilo omezit výdajovou stránku rozpočtu. Situace byla ztížena skutečností, že obce jsou ve fázi přípravy nebo realizace mnoha projektů spolufinancovaných z EU. Jednou z podmínek podání žádosti o spolufinancování projektu z prostředků EU je i deklarování připravenosti dofinancovat projekt z prostředků obce. Právě konkurence mezi obcemi a vědomí končícího období dotací z EU představuje problém; na jedné straně snaha uspět při podávání projektů a na straně druhé potřeba udržet vyrovnané rozpočty obcí v období, kdy se výrazně zhoršily možnosti získávání úvěrů od bank. Současně si byla zastupitelstva vědoma, že se historicky jedná možná o poslední šanci získat významné dotace na zásadní infrastrukturní projekty (kanalizace, ČOV, komunikace atd.). Sestavení rozpočtů na rok 2010 zvládly obce bez větších problémů. Po předchozím roku byly nové rozpočty podhodnocovány a výrazně omezovány všechny zbytné výdaje. Pokračovalo se pouze v rozběhnutých projektech a projektech, které jsou vázány na spoluúcast z prostředků Evropské unie. Příjmová strana rozpočtu je vázána na daňovou výnosnost, závislou z velké míry na rozproudění ekonomiky. Ta byla velkou neznámou; proto obce podrobně sledovaly daňové výnosy a teprve na základě získaných informací přizpůsobovaly výdaje skutečnému stavu.

d) *Cestovní ruch*. Koncepte rozvoje cestovního ruchu na Králicku byla schválena Zastupitelstvem města Králíky dne 14. 9. 2004, usnesením č. ZM/2004/10/192. Tento dokument je dostupný na <http://kraliky.eu/index.php?navez=koncepte-rozvoje-cestovniho-ruchu-na-kralicku&ids=120>. Citujme, jak je v dokumentu formulován cíl koncepte: „Koncepte chce být návodem k dosažení stavu, kdy se Králíky stanou přirozeným a prosperujícím centrem celoroční turistiky v mikroregionu a kdy jejich zprvu lokální význam bude tuto oblast přesahovat tak, aby se Králíky a jejich bezprostřední okolí staly vyhledávaným turistickým cílem pro klientelu nejen z České republiky, ale i ze zahraničí.“ Podnikání v cestovním ruchu je v posledních letech koordinováno Turistickou oblastí Králický Sněžník, o.p.s. Do činnosti této společnosti se zapojily obce a města, podnikatelé i neziskové organizace (především kluby vojenské historie). Cílem je vytvořit konkurenceschopnou destinaci, aktivně ji propagovat, koordinovat a realizovat projekty v cestovním ruchu. Turistická oblast Králický Sněžník dosud nemá svého typického zdrojového zákazníka, tak jako je tomu u jiných destinací. Většina návštěvníků z České republiky přijíždí z Jihomoravského kraje, z této oblasti většinou pochází i kapitál investovaný do zařízení v cestovním ruchu. Zásadním problémem podnikání v cestovním ruchu je to, že většina podnikatelů má své „hlavní“ podnikání jinde. Podnikání v cestovním ruchu v této destinaci považovali za vhodnou investici a zhodnocení svých momentálně volných finančních prostředků. V zařízeních pracují zaměst-

nanci s pevnou pracovní dobou, kteří nejsou motivováni udělat pro návštěvníka něco navíc. Začíná se však prosazovat jiný model. Byly vybudovány nové ubytovací kapacity, provozované „na plný úvazek“ na rodinné bázi podnikateli pocházejícími z regionu. Krize však postihla i oblast cestovního ruchu. Lidé sice dávají před dovolenou v zahraničí přednost cestování po České republice, ale často své výdaje omezují jen na to nejnütnější. Do regionu přijíždějí za krásami přírody, vyjdou si na túru, snědí svoji svačinu a vrací se domů. Příjmy z cestovního ruchu jsou tak minimální. Mezi podnikateli vládne „blbá nálada“, často hovoří o tom, že si zvolili špatný byznys a budou jej muset změnit, popř. se chystají prodat své ubytovací kapacity. Někteří by potřebovali investovat do renovace svých zařízení, ale jen velmi těžko nacházejí podporu u bank. Podnikání v oblasti cestovního ruchu na Králicku neprožívá dobré období, přestože je mu věnována v posledních letech zvýšená péče. Podle průzkumu mezi podnikatelskými subjekty v cestovním ruchu se situace na Králicku v roce 2010 nezlepšila. Podnikatelské klima není optimisticke. Podnikatelské subjekty trpí nedostatkem klientů, mají nízké tržby a nevěří v rychlou možnost obratu k lepšímu. Při hodnocení své situace však nejsou mnozí z nich schopni sebereflexe, přiznat slabé stránky svého podnikání a soustředit se na zkvalitnění svých služeb

e) *Postoje obyvatel.* Pokud jde o samotné obyvatele Králicka, nemáme čerstvější výsledky než z ankety v říjnu 2005. V té době byl v mikroregionu Králicko realizován anketní průzkum názorů a postojů obyvatel. Soustředil se na zjištění identifikace obyvatel s regionem, zjištění problémů, které lidé pocítují ve svém každodenním životě, a zjištění rozvojových strategií, které mohou lidé regionu doporučit.²⁵ Z ankety vyplynulo, že *lidé pocítují nezaměstnanost jako největší problém území. Východiško z této situace a možnost rozvoje území spatřují místní obyvatelé v malém a středním podnikání. Ten, kdo se má o rozvoj postarat, jsou podle ankety především starostové obcí, hned za nimi krajská samospráva; potom soukromí podnikatelé a konečně i sami občané.*

Další studie, které o daném území pojednávají (viz poznámku 25), naznačují, že polem pro malé a střední podnikání je cestovní ruch. Také většina rozvojových projektů realizovaných v mikroregionu směřuje do podpory cestovního ruchu budováním infrastruktury, renovací turisticky atraktivních objektů, péčí o přírodní

²⁵ Anketní lístky roznesli do domácností (a vyplněné zase shromáždili) studenti a studentky Gymnázia v Králikách. Anketa se uskutečnila v souvislosti s komplexním projektem výzkumu „Regionální a environmentální politika ČR a EU a rozvojové zájmy území Orlicka“, na jehož řešení se podílí řada ústavů Akademie věd České republiky a také Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Projekt se řeší v rámci dlouhodobé Dohody o spolupráci AV ČR a Sdružení obcí Orlicka. Výzkum je realizován v rozsahu obcí Orlicko, šetření Sociologického ústavu se soustředí na mikroregion Králicko.

a kulturní pamětihodnosti, výstavbou cyklostezek, obnovou rozhleden apod. Podle ankety mezi obyvateli jsou však rozvojové strategie spočívající v budování nových sportovních a turistických příležitostí, zajištění dopravního spojení do vnitrozemí i přes hranici a udržování tradic a památek až daleko za podporou malého a středního podnikání. Zdá, že *obyvatelé nejsou připraveni na možnost malého a středního podnikání právě v cestovním ruchu.*

Jedním z dalších výsledků uvedené ankety je zjištění o postojích, z nichž může pramenit chování lidí ve veřejných záležitostech, jejich aktivita a ochota vstupovat do veřejných záležitostí se svým názorem. Jedním ze zjišťovaných postojů byl postoj vyjádřený výrokem „Někdy mám pocit, že jsem bezmocný/bezmocná vůči tomu, co se kolem mne děje,“ který indikuje, jak moc doléhají na jednotlivého člověka politická rozhodnutí, ať k nim dochází na centrální nebo na lokální úrovni. Zdá se, že respondenti se cítí všichni stejně podrobeni dopadům rozhodnutí, k nimž dochází neznámo kde a která se řídí nečitelnými zájmy neznámých lidí. Výskyt tohoto postoje „bezmocnosti“ je v souboru respondentů vysoký; s výše uvedeným výrokem nesouhlasí pouhých 13 %.

Další výrok: „Lidé jako já, mohou sice hlasovat v obecních volbách, ale jinak nemohou rozhodování o místních záležitostech ovlivnit,“ získal podobně vysoký souhlas i nesouhlas respondentů jako výrok předchozí: 17 % nesouhlas, 41 % souhlas. V tomto výroku je zachycen určitý realismus, ale podíl oné bezmoci z výroku předcházejícího je zde stále zřetelný. Poslední výrok: „Je lepší starat se o své vlastní věci a nemíchat se do veřejných záležitostí,“ který indikuje skepsi vůči veřejným záležitostem, má však jiné zastoupení. S tímto výrokem nesouhlasí 38 % respondentů a jenom 14 % souhlasí. Ani pocit bezmoci, ani tvrdý realismus nezabavuje respondenty mikroregionu odpovědnosti za společné záležitosti. Kromě toho mají respondenti velkou důvěru k voleným představitelům obcí i kraje, kterou je možné pozorovat i v jiných výzkumech. A tak by mohli starostové, kteří jsou nejdůležitějšími aktéry rozvoje regionu, najít způsob, jak využít potenciál skrytý v postoji demonstrovaném nesouhlasem s tím, že je lepší se starat se o vlastní věci a nemíchat se do veřejných záležitostí.

5.2. Představa budoucnosti

Tři věci považují starostové a starostky českých měst s více než 10 tisíci obyvateli za nejdůležitější, a sice v tomto pořadí:²⁶

²⁶ Mezinárodní výzkum „Politici představitelé evropských měst“, zkráceně Evropský starosta, se zabýval novými stránkami role starosty a starostky, resp. primátora a pri-

- vytváření vize pro město,
- získávání prostředků z vnějších zdrojů,
- reprezentace města navenek.

Tento postoj, který lze předpokládat i u starostů menších obcí, byl motivací k oslovení několika osobností, které mají ke Králicku blízko, na Králicku žijí nebo aspoň působí a záleží jim na tom, jaká bude jeho budoucnost, aby zachytili svou vizi Králicka. Oslovili jsme 4 lidi a získali jejich souhlas s tímto myšlenkovým experimentem v roce 2009. Protože následující rok, tedy rok 2010, byly opět komunální volby, byla to nepochybně vhodná chvíle k přemýšlení o budoucnosti. Posléze to byli tři lidé, kteří svoji vizi Králicka zpracovali. Jeden z nich je usedlý v Králíkách, je tady doma; dvě volební období byl starostou Králík, v komunálních volbách v roce 2010 byl zvolen do zastupitelstva. Druhý je velmi angažován v ochraně kulturní památky Králické pevnostní oblasti a v propagaci pevnostní turistiky v rámci neziskové organizace; v Králíkách nežije. Posledním, kdo vypracoval svou vizi Králicka, je podnikatel, s podnikatelskými aktivitami na Dolní Moravě; vyznává principy udržitelné turistiky a má k tomuto kraji silnou emocionální vazbu; trvale žije jinde.

Byla zadána stručná, nezavazující osnova, co by mohla vize zahrnout.

- Budoucnost v čase: po 5, po 10, po 20 letech;
- Zachycení budoucnosti, pokud jde o přírodu (vydrží budoucí aktivity lidí?), ekonomiku (průmysl? velké podniky? malé a střední podnikání? zemědělství? turistika?), život lidí (lidé zůstanou nebo odejdou? za prací, vzděláním, zábavou?)
- Představu o duchovním životě lidí; Co jej bude ovlivňovat? Náboženství nebo nějaká politická ideologie? Bůh konzumní společnosti? Anebo lidé budou jen lhostejní a apatičtí?

Autoři vzali osnovu na vědomí, ale podřídili obsah tomu, co považují za důležité. Z jejich textů vyplývá, že všichni tři přistoupili k práci na vizi se vší vážností a rozvoj dotčeného území je pro ně důležitou věcí, na níž se chtějí podílet.²⁷ V jednom textu je přímo zmíněna Turistická oblast Králický Sněžník.

mátorky v evropských městech. Uskutečnil se v zemích Evropské unie a v některých dalších zemích Evropy, jako jsou Maďarsko, Norsko, Polsko a také Česká republika v roce 2003. Koordinátorem projektu byla prof. Annick Magnier, University of Florence. Podle zadání se výzkum zaměřil na města s nejméně deseti tisíci obyvateli.

²⁷ Všichni tři autoři psali své vize s tím, že budeme usilovat o jejich zveřejnění. Když se tato možnost objevila v souvislosti s touto závěrečnou studií o Orlicku, požádali jsme autory o svolení a dostali jsme je. Všechny tři texty jsou zařazeny v úplnosti v Příloze.

Jinou kapitolou představ o budoucnosti Králicka je vyjádření studentů Králického gymnázia, o něž jsme je požádali v říjnu 2010. Králické gymnázium prochází již několik let procesy vedoucími k jeho degradaci. Za prvotní důvod je považován úbytek středoškolské populace, na který reagoval Krajský úřad jako zřizovatel rozhodnutím o ukončení existence osmiletého gymnázia. Po mnoha diskuzích na různých úrovních se rozhodlo město Králíky zaštitit čtyřleté gymnázium. Naše anketa na gymnáziu²⁸ tak získala odpovědi studentů sexty, septimy, oktávy a 1. ročníku čtyřletého gymnázia; propad počtu studentů v tomto prvním ročníku je považován za přímý důsledek změny typu gymnázia; ve vyjádřeních studentů byla tato skutečnost často zmíněna.

V již zmíněné anketě obyvatel Králicka v roce 2005 jsme položili otázku: „Chcete zůstat natrvalo na Králicku?“ Odpovědi tady opakujeme, protože mají přímou souvislost s tím, jak bude Králicko vypadat v budoucnosti. Polovina respondentů chce zůstat, cca 30 % neví a 16 % nechce. Ukázala se velmi významná závislost odpovědi na věku i vzdělání. S rostoucím věkem respondentů se zvyšuje procento těch, kteří chtějí zůstat na Králicku, a současně se snižuje procento těch, kteří dosud nevědí, jestli chtějí zůstat, nebo ne. Zdá se, že přelomem je věk okolo 35 let. Právě v kategorii respondentů 35–44 let stouplo procento těch, kteří chtějí zůstat na 65 % a jenom 5 % zůstat nechce. Ve vyšších věkových kategoriích toto % dále stoupá až k 90 %. Na druhé straně jsou mladí lidé, zvláště ti do 24 let. Z nich jenom 10 % chce zůstat, ze studentů dokonce jenom 7 %. Téměř polovina lidí v tomto věku však ještě neví, jestli zůstane, nebo ne. Uzavřeli jsme tenkrát hypotézou, *že pokud budou mladí lidé něčím připoutáni ke Králicku a vydrží to do oněch 35, je naděje, že zůstanou natrvalo. K řešení je problém, co těmto mladým nabídnout, čím je přimět k návratu, ať už ze středoškolských, nebo vysokoškolských studií.*

Zdá se, že Králicko mladým lidem v mezičase nejen nic nenabídlo, ale situace se zhoršila, což je patrné především na stavu gymnázia. Potvrzují to i vyslované obavy studentů o jeho zánik, stejně jako o pokleslou prestiž: „Jelikož se mi zde líbí, byl bych velmi nerad, aby se škola zavřela.“ (1. třída 4letého gymnázia) „Poklesla dřívější prestiž gymnázia, jeho zániku je škoda.“ (sexta)

Celková nálada se dá vyjádřit mnohokrát opakovaným záměrem:

„Odejdu, odstěhuji se, ale budu se sem vracet.“ (septima)

„Zavezu sem své děti, aby viděly, kde jsem vyrůstal.“ (septima)

„I já bych se chtěl jednou odstěhovat, ale do Králik se budu vracet.“ (septima)

²⁸ Požádali jsme učitelku českého jazyka, aby dovolila studentům ve své vyučovací hodině napsat krátkou práci na téma Králicko a já.

Motivace k odchodu spočívá ve vědomí nedostatku škol a dalších příležitostí ke vzdělávání, nedostatku pracovních příležitostí, nedostatku příležitostí pro volnočasové aktivity různých skupin obyvatel, kromě sportu. Sportovně založení studenti vidí možnosti, které v tomto ohledu Králicko poskytuje; ale např. krytý bazén pořád není. „Toto město není nejhorší pro život, ale chci se odstěhovat.“ (sexta) „Je to můj domov, ale dál nic.“ (sexta)

Ti starší, rozumí se sexta a septima, se také zajímají o místní politiku a oktaváni byli volit v komunálních volbách 2010. V jejich pracích je patrná orientace na místní politiku, na možnosti města a zastupitelstva; a nejsou spokojeni. Všimají si, jak obec vypadá, co se v ní děje, kdo co slibuje a jak to plní. Přemýšlejí o důvodech, které je nutí k odchodu. Jejich náměty, jak by se daly odstranit, jsou zjednodušené (...město by se mělo zabírat otázkami zaměstnanosti, dát lidem práci, přitáhnout investory, stavět, modernizovat,...), jak to odpovídá jejich věku, ale mají zájem na tom, aby se věci zlepšily, aby sem nemuseli jezdit jenom ukazovat dětem, kde vyrostli. Zdá se, že Červenou Vodu vidí studenti v příkladném světle a sledují, jak se mění k lepšímu.

Někteří studenti vidí Králicko jako rozpadlou komunitu, kde lidé mají kolem sebe vystavěnou pomyslnou zeď, za níž bují nevrlost, nepřejícnost a závist. „Město mám rád, ale jeho společnost ne.“ (sexta) Přáli by si, aby se reprezentace města více zajímala o lidi, aby se větší projekty konzultovaly s občany. Možná se domnívají, že je v možnostech vedení města vytvořit soudržnou komunitu. Také jsou si pravděpodobně vědomi toho, že město by si zasloužilo i jejich péči.

Na závěr dvě konkrétní představy, které můžeme považovat za možné scénáře rozvoje Králicka, v tomto případě krajní verze:

Proroctví posledního sextána. „Jednou budeme velký město.“ Zní to jako *pozitivní proroctví*, ale přítomnost toho „my“ ve vyjádření, je znakem identifikace s mikroregionem, která je zárodečným prvkem odhodlání k práci na té představě. A není pravda, že rubrika na straně příležitostí ve SWOT analýze je prázdná, že by nebylo na čem stavět a co rozvíjet.

Opuštěný mikroregion. Nebo také zdravý kraj, zdravý developer, rekreační vesnička holandského typu. „Zbude pouze turisticky zajímavé město chatařů.“ (oktáva) Práce na uskutečnění takového scénáře by znamenala dlouhodobou rezignaci zastupitelstev obcí na jejich závazky vůči občanům a v konci konců vyliďnění sotva osídleného mikroregionu. Nebezpečím je rezignace dnešních studentů, která je ve výroku patrná.

6. Závěr – Cestovní ruch bez podpory EU?

Otázka, jestli je podpora ze strukturálních fondů EU nápomocná rozvoji regionů ČR, má obvykle jednoznačnou odpověď. Ano, projekty podpořené EU velmi napomáhají regionálnímu rozvoji.²⁹ Není tomu jinak ani v případě rozvoje cestovního ruchu. Všichni dotázaní se shodli, že *projekty podpořené EU napomáhají k dosažení cílů strategie rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji*.

Podpora regionálního rozvoje z evropských fondů měla svůj počátek, ale bude mít i svůj rozeznatelný konec. Jsou si toho vědomi všichni, kdo se v regionálním rozvoji angažují. Tak je v roce 2011 legitimní otázka, co bude, až evropské fondy ukončí svou podporu. Položili jsme tuto otázku představitelům institucí zabývajících se rozvojem cestovního ruchu v Pardubickém kraji. Byla to otevřená otázka v následujícím znění: „Někdy se říká, že rozvoj cestovního ruchu skončí se současnou podporou EU. Jaký je Váš názor na tuto domněnku? Je oprávněná nebo neoprávněná? Za jak silnou považujete závislost rozvoje cestovního ruchu ve vašem kraji na evropských fondech? Co je může nahradit?“

Většina respondentů považuje domněnku vyslovenou v otázce za neoprávněnou. Jsou přesvědčeni, že rozvoj cestovního ruchu neskončí. Argumenty pro takové přesvědčení lze vyabstrahovat z odpovědí trojí a lze je ilustrovat dále uvedenými citacemi:

- a) Závislost na podpoře z evropských fondů není považována za tak silnou nebo nezdravou, aby ukončení podpory znamenalo konec rozvoje cestovního ruchu. Navíc, řada projektů, zvláště podnikatelských, je i dnes bez této podpory a řada projektů je ziskových.
- b) Odhad, že i nadále budou vynakládány prostředky z veřejných rozpočtů i samotnými podnikatelskými subjekty.
- c) Odhodlání nepřipustit konec rozvoje cestovního ruchu.

„Ano, bude zajímavé, jak budou nastartované projekty pokračovat. V současné době jsou finanční zdroje velmi důležité k nastartování projektů. Já ale věřím, že nebude problém v projektech pokračovat.“ (představitel turistické oblasti)

²⁹ Při výzkumu sítí důležitých aktérů regionálního rozvoje v regionu soudržnosti Jihozápad i Severovýchod, a také na Orlicku, jsme takovou odpověď dostali.

„Rozhodně neskončí. Finance budou v omezené míře, ale neskončí to.“
(představitel veřejné správy)

„Neskončí, nesmí. Jsem v této otázce optimista. Je nastartováno velké množství projektů, některé by mohly být ziskové. Některé projekty mají přidanou hodnotu. To jsou aktiva, která znamenají pokračování rozvoje cestovního ruchu.“ (představitel veřejné správy)

V odpovědích se však objevila řada závažných tvrzení, která by neměla zůstat nepovšimnuta, protože signalizují možné vážné problémy v rozvoji cestovního ruchu bez finanční podpory evropských fondů. Tyto hlasy však evidentně berou v úvahu jenom finanční otázku projektů a hledají, kdo by měl nadále poskytovat dotace. Další zdroj, za nějž lze považovat sociální kapitál v regionu, není uznán jako zdroj.

„Domněnka oprávněná je, cestovní ruch v Pardubickém kraji je na podpoře EU závislý. Je na ní závislá Destinační společnost, ale i ostatní organizace. Až skončí podpora, mělo by to být financováno na úrovni měst, podnikatelů, ale rozhodně krajů a státu. ... Většina destinací, pokud vím, bohužel počítá s tím, že po roce 2013 a po následné době udržitelnosti (5 let) zanikne nebo vykáže činnost v omezené míře.“ (projektový manažer)

„Rozvoj cestovního ruchu se bez dotací bude pohybovat v začarovaném kruhu: tam, kde není turistické zázemí (hotely atp.), nikdo nepřijede; stejně tak sem nechťejí podnikatelé, jelikož zde není turismus. Proto jsou potřeba dotace na rozhybání. Proto, po roce 2013, by s podporou měl pokračovat stát.“ (představitel neziskového sektoru)

Vedle optimismu, jak byl zřetelný v citacích respondentů výše, lze v odpovědích vysledovat i zamyšlení, jak to bude dál v podmínkách, které budou bez podpory EU určitě složitější. Je zmíněno financování z více zdrojů, daňové nástroje, připomíná se konkrétní příklad Rakouska a konstatuje se nezbytnost postavit cestovní ruch především na domácí poptávce, a tak zajistit jeho udržitelnost.

„Vícezdrojové financování všech zainteresovaných. Obec peníze dá, pokud bude vědět, že je to pro ni přínosné. Je potřeba začít si věřit a spolupracovat.“ (představitel veřejné správy)

„Vzor vidím v Rakousku, kde se podařilo nastartované projekty udržet, každý projekt s sebou přinese další vedlejší peníze (stravovací či ubytovací kapacity) a záleží na jednotlivých subjektech, jak dokáží možností využít.“ (představitel turistické oblasti)

„Závislost je poměrně výrazná ve smyslu financování konkrétních projektů. Pokud skončí podpora cestovního ruchu z fondů EU, těžko lze tyto investiční zdroje nahradit z jiných stran (stát, kraj). *Nicméně věci jako rozvoj partnerství, spolupráce se subjekty cestovního ruchu, propagace, marketing* nejsou tak od-

vislé od finančních zdrojů (nejsou tak finančně náročné), a tam by se měly tyto aktivity nadále rozvíjet.“ (představitel veřejné správy, zvláště autor)

Důvěra, spolupráce, partnerství mohou být důležitými zdroji v rozvoji cestovního ruchu, jestliže se jim dá příležitost. Tyto zdroje představují odpověď na to, jak to bude dál, a záleží na jednotlivých subjektech, jak dokáží možnosti využít. Ačkoliv se mohou uvedené pojmy vztahovat primárně k individuím, sekundárně, resp. v zobecnění se vztahují k institucím. Důvěra spočívá v určitých strukturách vazeb mezi lidmi a institucemi. Spolupracovat mohou subjekty se společnou intencí, se záměrem společně usilovat o uskutečnění cíle. Za podstatný rys partnerství je považováno rovnoprávné postavení partnerů, to, že akceptují cíle, obsah a formy spolupráce. Vytvoření příležitosti k uplatnění uvedených zdrojů spočívá ve vytvoření institucí, v nichž se uvedené charakteristiky generalizují. Z výzkumu vyplývá, že jsou to právě destinační společnosti a turistické oblasti, které vytvářejí příležitost k uplatnění nehmotných zdrojů rozvoje, k uplatnění sociálního kapitálu regionu. Do jaké míry se to bude dařit, do té míry budou moci považovat rozvoj cestovního ruchu za udržitelný i po ukončení podpory rozvoje z evropských fondů.

Literatura

- Andrle, P. 2011. „Jak se dostal slon na Králický Sněžník.“ *Neviditelný pes* [on-line] [cit. 14. 6. 2009]. Dostupné z: <http://neviditelnypes.lidovky.cz/osobnost-jak-se-dostal-slon-na-kralicky-sneznik-f5q-/p_kultura.asp?c=A110113_220521_p_kultura_wag>.
- Bauman, Z. 2001. *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
- Borgatti, S., C. Jones, M. G. Everett. 1998. „Network Measures of Social Capital.“ *Connections* 21 (2): 27–36.
- Borgatti, S., M. G. Everett, L. C. Freeman. 2002. *Ucinet for Windows: Software for Social Network Analysis*. Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Burt, Ronald S. 2000. „The Network Structure of Social Capital.“ *Research in Organizational Behaviour* 22: 345–423.
- Forsman, M. 2005. *Development of Research Networks: The Case of Social Capital*. Abo: Abo Academy University Press.
- Gutwinski, E. 1980. „Erwinovy vzpomínky.“ [on-line]. Staré Město: Spolek Gutwinski [cit. 14. 6. 2009]. Dostupné z: <<http://www.gutwinski.cz/erwinovy-vzpominky>>.
- Halpern, D. 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Harper, R. 2002. „The Measurement of Social Capital in the United Kingdom.“ [on-line]. Office for National Statistics UK [cit. 14. 6. 2009]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dataoecd/22/52/2382339.pdf>>.
- Hubáček, O., L. Opletalová, M. Matějů. 2009. *Sociokulturní adaptace malých měst*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kandert, J. (ed.). 2004. *Jihomoravský venkov po socialismu. Filipovsko na konci 90. let 20. století*. Praha: Matfyzpress.
- Krabec, D. 2010. *Projevy ekonomické krize na Králicku 2010*. Podkladová studie.
- Lacina, K. 2007. *Partnerství pro cestovní ruch na regionální úrovni*. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Majerová, V. 2008. *Český venkov 2008*. Proměny venkova. Praha: ČZU v Praze, Provozně ekonomická fakulta, CREDIT .
- Putnam, R. D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. 1995. „Bowling Alone: America’s Declining Social Capital.“ *Journal of Democracy* 6 (1): 65–78.
- Stolle, D., B. Rothstein. 2003. „Social Capital, Impartiality and the Welfare State: An Institutional Approach.“ Pp 191–210 in D. Stolle, M. Hooghe (eds.). *Generating Social Capital*. New York: Palgrave Macmillian.

- Vaishar, A. et al. 2009. *Orlicko – region v pohraničí*. Studia Geographica 102. Brno, Ostrava: Ústav geoniky AV ČR, v.v.i.
- Vajdová, Z. 1992. „Situační zpráva o komunitních studiích.“ *Sociologický časopis* 28 (4): 493–507.
- Vajdová, Z. (ed.). 2008. *Aktéři rozvoje regionu – Orlicko*. Sociologické studie / Sociological Studies 08:2. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Vajdová, Z. (ed.). 2009. *Místní společenství Orlicka*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Vajdová, Z., D. Čermák, M. Illner. 2006. *Autonomie a spolupráce: důsledky ustavení obecního zřízení v roce 1990*. Sociologické studie / Sociological Studies 06:02. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Vajdová, Z., T. Kostecký. 1997. „Politická kultura lokálních společenství: případ tří měst.“ *Sociologický časopis* 32 (3): 445–465.
- Vajdová, Z., J. Stachová, J. Bernard, D. Čermák. 2010. „Sít institucionálních aktérů rozvoje malého města.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (2): 281–299.
- Vaško, M. 2002. *Cestovní ruch a regionální rozvoj*. Praha.
- Viturka, M., J. Vystoupil. 2003. „Environmentální faktory regionálního hodnocení kvality podnikatelského prostředí.“ Pp. 301–314 in M. Viturka, J. Vystoupil (eds.). *Sborník ze VI. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*. Brno: ESF MU.

Příloha 1:
Králicko – vize a šance

Mgr. Dušan Krabec
Hluboká 267
561 69 Králíky

Králíky, listopad 2009

Obsah

1. Úvod	69
2. Stručný historický náhled	70
3. Králicko – nedávný a současný vývoj	76
4. SWOT analýza – rozvoj cestovního ruchu.....	78
5. Vize a šance pro Králicko	83
6. Závěr	87

1. Úvod

Oblastí mikroregionu Králícka pro účel této práce rozumíme oblast pověřeného úřadu Králíky 3. stupně – tedy katastry obcí Králíky, Červená Voda, Dolní Morava, Mladkov a Lichkov. Tato práce nepopisuje vědeckým a systematickým způsobem problematiku Králícka a nedělá si ambice doplnit, suplovat či dále prohloubit již dosud existující vědomosti o Králícku. Daleko více je spíše souhrnem subjektivních postřehů autora, jakož i z nich vyplývajících predikcí dalšího vývoje regionu.

Ve druhé kapitole velmi stručně načrtáváme historický vývoj oblasti Králícka – především kvůli lepšímu pochopení pozdějších a současných trendů v regionu. Podkladem pro tuto kapitolu byly především informace z publikace dr. Musila (*Musil, F.: Dějiny Králícka, nakladatelství Juránek 2000*). Ve třetí kapitole je ukázán nedávný a současný stav regionu. Čtvrtá kapitola se věnuje tzv. SWOT analýze, tj. analýze slabých a silných stránek, příležitostí a hrozeb rozvoje regionu, především z pohledu rozvoje turistického ruchu. Poslední část se věnuje možnému dalšímu vývoji v regionu a jeho důsledkům.

Práce vznikla na podkladě probíhajícího projektu Akademie věd České republiky a v součinnosti s jejími pracovníky. Autor děkuje všem pracovníkům Akademie věd za pozornost a systematickou práci, kterou již od počátku 90. let minulého století věnují oblasti Králícka.

2. Stručný historický náhled

V této kapitole uskutečníme malou historickou exkurzi do minulosti Králicka. Tento výlet bude jen velmi povrchní a poslouží jen k nejhrubší orientaci v problematice Králicka a porozumění některým historickým kontextům.

Králíky byly poprvé písemně zmíněny ve 14. století v tzv. Zemských deskách větších (1357), a to ještě jako „Montana in Greylichs“ (Hory kralické). Osídlování území probíhalo postupně proti toku řeky Tiché Orlice a současně z moravské strany (od Štítů) jako osídlení podél nově vzniklé komunikace spojující Štítý a kladské sídlo Mezilesí. Vlastním impulzem k osídlení této oblasti se pravděpodobně stala těžba užitkových nerostů (snad železná ruda a stříbro). Existence vlastního města Králíky byla věrohodně doložena až po polovině 16. století (1568). Od počátku se na tomto území mísilo původní české obyvatelstvo s novými německy mluvícími osadníky přinášejícími sem německý živel, i když prvními osadníky se zřejmě stali Lužičtí Srbové. Tím se prokazuje poměrně snadné splnutí nových kolonistů s původními obyvateli. Pozdější německá kolonizace přicházela především z území Kladska a Slezska.

Za třicetileté války – podobně jako jiná území – Králicko několikrát změnilo strany válečného konfliktu (většina majitelů byla nájemnými žoldáky, kteří za finanční odměnu bojovali chvíli na straně habsburské, chvíli na straně protihabsburské unie). V r. 1633 navíc utrpělo morovou ránu, při níž padla za obět téměř polovina jeho obyvatelstva. Do této doby se datují počátky významného poutního místa nad Králíky – Lysé hory (něm. Kahlberg), nynější Hory Matky Boží (něm. Muttergottesberg). Organizované poutě na Lysou horu měly tehdy ochránit město před dalšími ranami moru a válečných útrap. Na konci třicetileté války (1642–1647) bylo město opakovaně terorizováno švédskými oddíly.

Po ukončení třicetileté války dochází k velkému rozvoji regionu, který je spjat s novými majiteli panství – německým rodem Althanů (ten zůstal vrchností poddaných Králicka až do zrušení roboty v r. 1848). Ještě většímu rozvoji Králik zabránila ta okolnost, že si první majitel panství – Michal Ferdinand Althan – zvolil za své sídlo město Mittelwalde, Mezilesí (dnes Miedzylesie ležící na území Polska) a Králíky zůstaly jen sídlem hospodářské správy panství. Rod Althanů hospodářsky rozvíjel celou oblast Králicka – především podporou činnosti cechů (kováři, zámečníci, bednáři, barvíři, krejčí aj.). Pro Králíky sa-

motné bylo velkou pomocí monopolní privilegium obchodu se solí, které zajišťovalo velkou část příjmů města.

Králicko se v této době katolizuje (Althanové jsou německým rodem původem oblasti JZ Německa – Švábsko, jehož předkové přešli ke katolictví již na konci 16. století. První katolický farář působí v Králíkách od r. 1640, první katolická fara byla oficiálně zřízena v r. 1648. Důsledná rekatolizace území vyústila v letech 1696–1710 ve výstavbu poutního kostela na Hoře Matky Boží a celého poutního areálu – kláštera.

Na počátku 18. století, i v souvislosti s velkým ničivým požárem v centru města Králíky, dochází k velké barokní přestavbě centra města. Do klidného, téměř 100 let trvajícího plynulého rozvoje města neblaze zasahují rakousko-pruské války o Slezsko (od r. 1740 až do r. 1763), včetně tzv. Sedmileté války (1756–1763). Již v r. 1742 postupuje Marie Terezie Kladsko Prusku, čímž se paradoxně ocitá majetek rodu Althanů na území dvou států. Samozřejmě má život na nově vytvořené a neklidné hranici mezi Čechami a Pruskem vliv i na rozvoj obchodu v samotných Králíkách a celém regionu. Problémy působené na hranici především pruskými celníky položily základy velkého rozvoje pašeráctví na česko-pruské hranici, které se udrželo po další téměř dvě staletí. V důsledku výsledků Rakousko-Pruských válek došlo i ke změně orientace směru obchodu králických cechů. Dosavadní tradiční odbytíště – Kladsko – bylo definitivně na cizím území, a tak se v budoucnu ubírá směr obchodu především jižním směrem – nejprve do Brna, později až do Vídně...

Josefínské reformy se Králicka nijak významně nedotkly. Zrušení nevolnictví nemělo velký vliv, neboť Althanové vzhledem k velmi obtížným podmínkám žití na Králicku již dříve umožňovali svým poddaným opouštět panství a hledat jiné zdroje obživy. Toleranční patent v roce 1781 rovněž nic nezměnil, protože po důsledně provedené katolizaci zde měla již katolická církev pevné pozice a k evangelickému vyznání se nikdo nepřihlásil (tento stav trval ještě v roce 1836). Od dob Josefa II. se používá při mších standardně němčina. V této době mělo dojít i ke zrušení kláštera na Hoře Matky Boží. Protože se však v této době stalo vyhlášené poutní mariánské místo významným zdrojem obživy zdejšího obyvatelstva, bylo na základě přímluvy představitelů města od zrušení upuštěno. Jednání napomohlo i to, že císař v letech 1765 a 1779 město osobně navštívil a nocoval v něm.

Na konci 18. století se město Králíky částečně vymanilo ze závislosti na vrchnosti, a to zřízením tzv. regulovaného magistrátu v r. 1791. V městských službách začal působit kvalifikovaný úředník, obyvatelé byli vyňati ze soudní působnosti vrchnosti, která přešla na nový magistrát. V nově řízeném městě se volí od r. 1793 starosta. Králicko se v souvislosti s definitivním vypořádáním

rakousko-pruských poměrů stalo sídlem některých orgánů, které zabezpečovaly tuto hranici (v r. 1829 Hraniční stráž, nahrazena v r. 1843 Finanční stráží, fungující bez výrazných změn až do r. 1938 – sídlo Králíky, pobočky Horní a Dolní Lipka, Mladkov).

Na počátku 19. století, v době po napoleonských válkách (města se až na drobné události nijak významně nedotkly) dochází ve městě Králíky a jeho okolí k bouřlivému růstu kulturního a společenského života, který přestal být výsadou královských měst, ale dostával se i do měst municipálních (Králíky). V letech 1802–1804 byla postavena škola v Králíkách, následovaly nové školní budovy v Dolní Hedeči (1811), Heřmanicích (1820), Dolní Lipce (1844). V r. 1823 byl založen první spolek v Králíkách – Spolek ostrostřelců. Ten pro své účely vybudoval i budovu střelnice, která se postupně stala centrem veškerého kulturního dění v Králíkách (dnešní kulturní dům Na Střelnici).

V duchu myšlenek francouzských osvícenců návratu člověka k přírodě vznikaly na Králícku nová výletní místa, využívající většinou víru v léčebné účinky vody (tzv. Amálka nedaleko Králík, něm. Kressenbrunn) nebo jen prostě místa odpoledních výletů měšťanů (hostinec Zámeček – Waldschlössl na cestě mezi Králíkami a Dolní Lipkou).

Tento rozvoj společenského a kulturního života na Králícku (především v Králíkách) probíhal ovšem narozdíl od českých měst v německém duchu a byl prochnut idejemi německého vlastenectví, především myšlenkami sjednocení Němců v jednom státě (odstranění dosavadního stavu, kdy bylo německé obyvatelstvo v důsledku historického vývoje roztrženo v mnoha různých státních celcích).

V důsledku revolučních událostí v r. 1848 a díky reformě státní správy se Králíky a okolí staly v roce 1850, resp. 1851 sídlem okresního soudu a berního úřadu (oblast státní administrativy) a byly připojeny k okresnímu hejtmanství Žamberk (politická správa). Ke králíckému soudnímu okresu náležela všechna místa bývalého panství: Králíky, Mladkov s osadou Dolany, Červený Potok s osadou Horní Hedeč, Dolní Morava, Dolní Orlice s osadou Horní Bořkovice, Heřmanice, Horní Lipka, Horní Morava, Horní Orlice, Lichkov, Německé Petrovice (dnes Petrovičky) a dále obce z bývalého panství Kyšperk, které ležely blíže ke Králíkám než k Žamberku: Celné, České Petrovice, Studené, Těchonín (s osadou Stanovník – Nová Ves) a Vlčkovice. Viděno národnostně se jednalo výhradně o obce německé, výjimkou bylo Studené, které ovšem přešlo z národnostních důvodů od r. 1888 pod soudní okres Žamberk. Od roku 1855 se spojily okresní soudy a okresní hejtmanství v jeden úřad, Králíky se tedy staly sídlem i politického okresu. Tento stav trval však jen do r. 1868, kdy došlo k navrácení ke stavu před r. 1855. Okresní zastupitelstvo nicméně v Králíkách zůstalo a fungovalo až do r. 1928.

Rok 1866, rok válečného konfliktu mezi Rakouskem a Pruskem, neměl na Králicko žádný okamžitý vliv (pomineme-li útrapy obyvatelstva způsobené střídáním pruských a rakouských vojenských jednotek). Paradoxně stojí za prohranou válkou s Pruskem další významný rozvoj regionu – jeden z bodů mírové smlouvy ukládal Rakousku za povinnost vybudovat železniční spojení s Pruskem. Tak se již v r. 1873 napojilo Králicko na železnici spojující pruské Kladsko s Olomoucí a o rok později i s Hradcem Králové a Prahou. V r. 1899 navázala na tuto železnici trať spojující Dolní Lipku se Štítou, čímž bylo dokončeno dopravní propojení regionu všemi významnými směry.

Do konce 19. století byla na Králicku základem ekonomické činnosti řemeslná výroba (tkalcovství, řezbářství a obchod s plátnem) a zemědělství. První textilní továrnu je v Králíkách tkalcovna hedvábí bratří Steinerů z Vídně, která zaměstnávala velké množství dělníků (před 1. světovou válkou kolem 700) – dnešní firma Incot (dříve Webin, Hedva). V roce 1898 vznikla druhá bavlnářská tkalcovna, firma Valentin Walter (cca 400 zaměstnanců). Dokončení Králík jako centra textilního průmyslu bylo ukončeno výstavbou firmy Benedikt Schroll a syn v r. 1911.

Významné změny na počátku 20. století (železnice, výstavba městské plynárny, vybudování textilních firem, cihelny a nového pivovaru) vedly k tomu, že se Králíky změnily v průmyslové město, zatímco okolní vesnice zůstaly i nadále odkázány na málo výnosné zemědělství. V této době dochází i ke změnám v sociálním složení obyvatelstva a k úbytku počtu obyvatel na menších obcích a naopak nárůstu počtu obyvatel v Králíkách.

Již od poloviny 19. století dochází k odlišnému vývoji Králicka od jiných, vnitrozemských území. Převládajícím německému živilu na Králicku vyhovuje centrální řízení monarchie z Vídně a vítají stoupající vliv německy mluvícího etnika na politické dění v Čechách, tedy zcela opačná tendence, než byla na většině „českých“ území. Tyto problémy se stupňují v 80. letech, kdy se objevuje myšlenka vzniku velkého státu Němců na území Rakouska a Německa. Dále prohloubeny byly v roce 1890, kdy byla navržena dohoda o tzv. punktaci, podle níž měly být vytvořeny čistě německé okresy, které by byly řízeny jen v němčině, a státní správu by vykonávali pouze Němci. To našlo v Králíkách velký ohlas mezi králíckými Němci, kterým velmi nevyhovovala současná příslušnost k okresnímu hejtmanství v Žamberku, řízeném Čechy. Myšlenky všenněmectví našly v Králíkách i v pozdějších dobách velmi výraznou podporu, a to i díky působení významného populisty, poslance zemského sněmu K. H. Wolfa. Králíky se staly až do konce 20. let městem ovládaným všenněmeckým nacionálním hnutím, jehož protiváhou se postupně stalo německé sociálně demokratické hnutí, které neuznávalo principy všenněmectví a stavělo spíše na spolupráci s českými dělníckými organizacemi.

Od poloviny 19. století nastal v Králíkách další rychlý rozvoj spolkového a společenského života. V r. 1861 únorová ústava umožnila zákonnou cestou zakládat spolky, a tak v Králíkách poměrně v rychlém sledu vzniká velké množství spolků: 1860 Stenografický spolek, 1861 Tělovýchovný spolek, 1868 Společenský spolek, 1874 Hasičský spolek, dále Spolek pro výstavbu školy a Spolek vojenských vysloužilců. Spolková činnost se politizuje v 90. letech (polarizace národnostně-sociálních problémů) zakládáním spolků, které byly iniciovány buď všenněmeckým hnutím – spolek Germania, Svaz Němců v Čechách, Německý školský spolek, Spolek továrních mistrů a úředníků – nebo politickými stranami: spolek Vpřed (Sociální demokracie – 1897), Dělnický spolek (Křesťansko-sociální strana, 1897). Činnost spolků se soustředila zpočátku především na společenský život (plesy, akce), později i na politické přednáškové akce.

Do všeobecného kvasu změn konce 19. a poč. 20. století je třeba zmínit změny i v životě církevním – pod vlivem prosazování luteránských myšlenek ve sjednoceném Německu se začíná i v Králíkách a okolí objevovat evangelická církev. Výrazem těchto snah bylo postavení evangelického kostela v r. 1904. Peníze poskytli bohatší měšťané, kteří konvergovali z katolické církve. Na konci 19. století byli v klášteře na Hoře Matky Boží vystřídáni servité redemptoristy. V této době přicházejí z Francie do Králík i voršilkyně, které však rychle Králíky opouštějí, a zůstává po nich rozsáhlá budova, z níž se záhy stala Zemská polepšovna.

První světovou válku prožily Králíky, narozdíl od předchozích válečných prožitků, relativně v klidu. V kontrastu s českými oblastmi (Králíky mají v této době již po celé století jen mezi 3–5 % obyvatel hlásících se k české národnosti) obyvatelé Králicka plně stáli za monarchií a jejím spojencem Německem. Obětím této války byly po jejím skončení vybudovány památníky téměř ve všech obcích Králicka.

Důsledky první světové války byly přijaty německým obyvatelstvem jen s velkou nelibostí. I přesto však – narozdíl od jiných oblastí s většinovým německým obyvatelstvem – proběhlo přejímání oblasti českými úřady a armádou celkem bezproblémově a bez závažnějších incidentů. Svůj podíl na „normalizaci“ vztahů mezi německým a narůstajícím českým živlem (úředníci, financové, učitelé, železničáři, do r. 1930 již 11 %) měla i postava německého starosty Králík Antona Schwarzera.

Větší problémy se začaly objevovat se zhoršením hospodářské situace na počátku 30. let. Již v r. 1928 bylo zrušeno králické okresní zastupitelstvo a Králíky byly přiřazeny k Žamberku, což bylo vnímáno obyvateli jako omezení práv Němců (v novém zastupitelstvu bylo 10 německých a 14 českých zastupitelů). To společně s rostoucí nezaměstnaností vedlo k sílení vlivu německých nacio-

nalistických směrů a stran – nejvíce Sudetoněmecké strany, která po volbách v r. 1935 zcela ovládla polickou situaci v pohraničí. Od r. 1935 se začíná stavět pohraniční opevnění, které dále zvýší napětí mezi českým a německým obyvatelstvem – vyvlastňování pozemků, omezená možnost pohybu a především nezaměstnávání německého obyvatelstva z důvodu státní nespolehlivosti, to v době vysoké nezaměstnanosti.

I v napjaté situaci však zachovávali oficiální představitelé města v čele se starostou Schwarzerem loajalitu českému státu. To však bylo ukončeno v r. 1938 přijetím Mnichovské dohody a nuceným odchodem českého obyvatelstva z Králicka. Starosta Schwarzer, nesouhlasící s programem Sudetoněmecké strany, odstoupil ze svého úřadu. 10. 10. 1938 vstoupily do Králík jednotky německé armády, což bylo obyvatelstvem vnímáno jako „osvobození Králík“. Králicko se stalo integrovanou součástí Německa.

Po ukončení druhé světové války došlo na podkladě Benešových dekretů k vysídlení veškerého německého obyvatelstva a jeho nahrazení obyvatelstvem českým, slovenským, maďarským, rusínským a mnoha dalšími.

Tento rychlý průlet dějinami Králík a Králicka nám posloužil k tomu, abychom pochopili, jak nesmírně složitým procesem celá oblast prošla. Z regionu, který zakládali vesměs čeští osadníci, se stala v důsledku třicetileté války a příchodu německé vrchnosti oblast s většinovým německým obyvatelstvem. Další vývoj (především na konci 19. a počátkem 20. století), směřující k formování a seburčení moderních národů – Čechů a Němců, vedl k růstu napětí až k tragickým důsledkům v letech 1938–1945. Tyto události znegovaly společné soužití obou etnik, které budovaly společně region po dobu téměř šesti století. Ve svém důsledku zásadně poznamenaly oblast Králicka v jeho dalším vývoji a vlastně ovlivňují dodnes.

3. Králicko – nedávný a současný vývoj

Po druhé světové válce bylo Králicko nově osídleno různorodým obyvatelstvem, které přicházelo postupně v několika vlnách. Velká většina prvních osadníků zmizela záhy po ukončení války (tzv. „zlatokopové“), za sebou vesměs nechali vykradená sídla a poničená hospodářství. Teprve pozdější vlny přinášejí stabilizaci života na Králicku. Lidé nacházejí zaměstnání v zemědělství (Státní statek M. A. Šcorse) i v průmyslu (výrobce žárovek a svítidel – národní podnik Tesla), i ve státních službách (celníci, učitelé). Stabilizaci obyvatelstva v oblasti napomáhají i tzv. nenávratné pohraniční státní dotace určené k výstavbě rodinných domů a tzv. pohraniční příplatky, které jsou vypláceny státním zaměstnancům.

Příchozí obyvatelé se odřízli od svých původních kulturních kořenů a jen zřídka je přinášejí s sebou do nového prostředí. Po odchodu německého obyvatelstva tedy již nevznikla žádná typicky krajová kultura, oblast zůstala vykořeněna. Oblast díky svým specifickým poměrům hladce prošla obdobím kolektivizace zemědělství a stala se z pohledu socialistického státního aparátu relativně bezproblémovým územím. Oproti počátku století znovu získalo na významu zemědělství, podporované státem. Po roce 1968 mělo v oblasti jistý vliv působení sovětské posádky v Červené Vodě, s níž měli někteří obyvatelé oblasti čilé (nejen) obchodní styky.

Počet obyvatel v regionu byl od 70. let stabilizován, i když již nikdy nedosáhl počtů z dob, kdy byl region převážně německým. Samotné Králiky měly kolem 5000 obyvatel, celá oblast kolem 10 500. V porovnání s koncem 19. století je to tedy jen 1/3 původního počtu obyvatel (kolem r. 1880 zde žilo cca 30 000 obyvatel). Stabilizaci pomohla i výstavba nových panelových domů (Králiky, Červená Voda) i čtyř- a šestibytových domů na vesnicích (pro zaměstnance státního statku). Tento vývoj se zvrátil po roce 1989, odkdy postupně dochází k úbytku obyvatel v regionu – dnes 9075 obyvatel k 1. 1. 2009 (*zdroj: Evidence obyvatel MěÚ Králiky*). To je dáno jednak celostátní nízkou mírou porodnosti v 90. letech, jednak zhoršující se zaměstnaností v regionu a lepší možností získání práce ve větších městech.

Po sametové revoluci dochází k úbytku pracovních míst v průmyslu (vytunelování a *de facto* likvidace bývalého n.p. Tesla, později Teslamp, nyní Novalamp; podobný osud továrny na výrobu loubkových košíků – Dřevotex v Lichkově atd.)

i zemědělství (zánik státního statku a vznik soukromých zemědělských podnikání, fungujících na rodinné bázi). Vznik nových podnikatelských subjektů sice v polovině 90. let nakrátko pomohl udržet pracovní místa, ale další vývoj opět směřuje spíše ke snižování počtu pracovních míst a k získávání pracovníků spíše dělnických profesí. Stále více lidí se středním a vysokoškolským vzděláním odchází za lépe placenou prací do větších měst, popřípadě do zahraničí. Také přicházející nové podnikatelské subjekty nabízejí většinou jednoduchou manuální práci. Navíc se snaží ve shodě s ostatními podnikatelskými subjekty příliš nepřeplácat své zaměstnance a hodnotit je na regionálním průměru (oproti vnitrozemí velmi nízký). Pokud přicházejí nové podnikatelské subjekty do regionu, jedná se o podnikatele s kapitálem „zvenčí“, kteří při obtížích velmi rychle odcházejí a mění působiště (blíže viz podkladová studie pro SOÚ AV ČR, v.v.i. Krabec, D.: *Projevy ekonomické krize na Orlicku a Králicku*, 2009). To rovněž zhoršuje postavení regionu Králicka ve srovnání s jinými oblastmi. K dnešnímu dni jsou nejvýznamnějšími zaměstnavateli na Králicku následující subjekty: Králíky – Webin, OMB composites, Agrostav, Stavofin, Novalamp, Vydrus, Pekárny Falta, ZEOS, MěÚ Králíky, Gymnázium a základní škola Králíky; Červená Voda – Intercolor, Kartáčovny, Roltechnik, Červenovodská rolnická společnost, Domov důchodců sv. Zdislavy, Základní škola Červená Voda, Obecní úřad Červená Voda; Dolní Morava – hotel Prometheus atd.

Školství na Králicku bylo na počátku 90. let rozšířeno o novou nabídku – osmileté Gymnázium v Králíkách. Demografický vývoj v průběhu 90. let však způsobil problémy s jeho naplňováním studenty, což vedlo k rozhodnutí snížit počet jeho tříd na 4. V podobných obtížích se ocitá i základní školství v jednotlivých obcích, které je již dnes dotováno z obecních rozpočtů, což je dlouhodobě neúnosné. Na Králicku v r. 2009 jsou 2 úplné základní školy (Králíky, Červená Voda), 2 neúplné základní školy (Mladkov 1.–2. ročník, Lichkov 3.–5. ročník) a 2 střední školy (Střední odborné učiliště zemědělské Králíky a Gymnázium Králíky, které je ale již součástí spojeného subjektu se základní školou).

Po provedené reformě státní správy v r. 2002 se stávají Králíky obcí s rozšířenou působností, což rovněž napomohlo stabilizaci regionu a lepšímu prosazování jeho zájmů směrem k ostatním státním orgánům (ministerstva) a krajské samosprávě.

Novou šancí pro region je rozběh cestovního ruchu a jeho podpora ze strany obcí mikroregionu a Pardubického kraje v posledních letech. O něm se bude blíže hovořit v následující kapitole.

4. SWOT analýza – rozvoj cestovního ruchu

Šance pro další rozvoj regionu je spojována především s rozvojem cestovního ruchu. Větší průmyslové podnikání totiž v regionu nemá z mnoha důvodů budoucnost (obtížná komunikační dostupnost, nadmořská výška a s tím spojené klimatické podmínky, nedostatek dostatečně kvalifikované pracovní síly, omezená působnost podnikání vlivem blízkosti česko-polské hranice aj.).

Králicko jako nádherný přírodní fenomén byl již objeven mnoha návštěvníky a jeho význam pochopily obecní samosprávy, Pardubický kraj i podnikatelé v cestovním ruchu. Od vzniku krajů a nového začlenění Králicka do Pardubického kraje bylo vypracováno několik studií a analýz na podporu rozvoje cestovního ruchu na Králicku. Kromě jiného vznikla i SWOT analýza, která popisuje silné a slabé stránky regionu, jakož i jeho možnosti a hrozby (projekt *Partnersství v cestovním ruchu, část 6 – Zjednodušená SWOT analýza TO Králický Sněžník, Králická rozvojová 2007–2008*). Tuto analýzu uvádím nyní ve zkrácené podobě, přičemž po každé části doplňuji další vlastní postřehy:

Silné stránky:

- Tradice zimních sportů – jedno ze dvou největších středisek zimních sportů v Pardubickém kraji – Dolní Morava, přímá návaznost na druhé zimní středisko Čenkovice
- Potenciál předválečných opevnění – Králická pevnostní oblast včetně fungujícího vojenského muzea a technické památky Bouda
- Přírodní potenciál pro rozvoj turistiky, atraktivní území s řadou zajímavostí
- Pořádání tradičních kulturních a sportovních akcí
- Existence naučných stezek, rozhleden a míst dalekého výhledu
- Homogenní ucelená oblast s jednoznačným fenoménem Králického Sněžníku
- Potenciál kulturního dědictví – klášter Hora Matky Boží, městská památková zóna Králíky, Křížová hora, lidová architektura
- Síť strojově upravovaných lyžařských běžeckých stop včetně infrastruktury
- Existence fungujících informačních středisek
- Rozsáhlá síť pěších turistických tras a cyklotras

- Existence řady soukromých investičních projektů infrastruktury cestovního ruchu
- Dlouhodobě fungující síť cyklobusů a skibusů, fungující rekreační vlak z Pardubic
- Vytváření partnerství v cestovním ruchu, vznikající subjekt turistické destinace Sněžník
- Řada menších areálů zimních sportů
- Návaznost na území polského Kladska, zkušenosti se spoluprací s polskými partnery, silniční a železniční přechod do Polska, tři turistické přechody
- Největší snowpark v České republice – Větrný vrch
- Řada zvláště chráněných území (NPR Králický Sněžník, PP Králický Sněžník, Jeřáb, Orlice, Suchý vrch – Buková hora, NATURA 2000)
- Zkušenosti se získáváním finančních prostředků z evropských fondů (Interreg III A)
- Příprava zázemí pro řízení turistické destinace (Evropský dům v Králíkách)
- Příslušnost obcí do Sdružení obcí Orlicko a do mikroregionu Králicko

Slabé stránky

- Nedostatečné zázemí pro komplexní nabídky produktů – neexistence krytého bazénu, letního koupaliště, páteřní cyklostezky atd.
- Existence řady zvláště chráněných území
- Nedostatečná základní infrastruktura pro rozvoj potenciálu cestovního ruchu
- Velmi malá nabídka pro turisty v mimosezóně i v letní sezóně
- Nerozvinuté komplexní služby cestovního ruchu
- Strukturálně postižený a hospodářsky slabý region
- Nevyhovující dopravní přístupnost a obslužnost
- Nedostatečně využívaný potenciál Králické pevnostní oblasti (KPO)
- Zatím prioritní rozvoj nabídky zimních aktivit
- Nedostatečný exteriérový informační systém
- Nevyužitý potenciál pohorí Králického Sněžníku pro běžecké lyžování s napojením do Polska
- Nezaměstnanost a nedostatek kvalifikovaných pracovníků v cestovním ruchu
- Nekoordinovaný postup při řízení marketingových aktivit regionu včetně vytvoření image regionu
- Nedořešené majetkoprávní vztahy k pevnostním objektům
- Údržba krajiny ne zcela odpovídající požadavkům rozvoje potenciálu cestovního ruchu

- Dosud nezpracovaná nabídka ucelených produktů cestovního ruchu
- Nevhodná struktura ubytovacích kapacit
- Po válce zcela dosídlená oblast, nepůvodní obyvatelstvo
- Nevyhovující dopravní zázemí – zastávky, čekárny apod.

Poznámky k silným a slabým stránkám:

Většina „TOP-položek“ ze silných stránek regionu je postavena na jedinečnosti přírodních krás v regionu. Tyto jsou však současně velkou slabinou regionu (viz slabé stránky), neboť s sebou přinášejí až přehnanou ochranu území, která směřuje proti zájmům (rozumného) cestovního ruchu. Existence tolika zvláště chráněných území bude v budoucnu významnou brzdou rozvoje jakýchkoliv dalších aktivit turistického rozvoje. Způsob jednání orgánů ochrany přírody příliš optimizmu do budoucnosti nedává. Jako příklad uvádím jednání proběhlá při vzniku Ptačí oblasti Králický Sněžník – Natury 2000. Přestože bylo deklarováno, že na území jde o výskyt ptáka, hnízdicího pouze v období duben–září (chřástala), veškeré nově vznikající projekty cestovního ruchu (i ty čistě zimní) musí procházet daleko složitějším a finančně náročným schvalovacím procesem (např. EIA – studie vlivu projektu na životní prostředí, trvající nezdřídky jeden a více roků). Obecní samosprávy navíc v podstatě nemohly do schvalování Natury 2000 vstoupit a některá zastupitelstva v regionu je dodnes neschválila. Pokud se nepodaří najít rozumný konsenzus mezi ochranou přírody a únosnou mírou cestovního ruchu, hrozí, že se v oblasti cestovních ruchů dále rozvíjet nebude.

V průběhu posledních dvou let se organizace cestovního ruchu v regionu významně posunula díky vzniku nové destinační společnosti. Vznikly základní propagační materiály, které jsou prezentovány na veletrzích cestovního ruchu ve střední Evropě. Zatím velmi pokulhává standard kvality nabízených služeb v cestovním ruchu. To je způsobeno především jeho sezónností a nedostatkem kvalitních pracovníků (kuchaři, recepční schopní komunikovat v cizím jazyce apod.). Lidský faktor je jedním z hlavních faktorů rozvoje cestovního ruchu, který je návštěvníkem vnímán velmi citlivě.

Vznik nových projektů je vázán na dostatečný kapitál. Dosud se v regionu nenašel silný hráč s odpovídajícím kapitálem. Spojení více podnikatelů ve společnostech vede dříve či později k názorovým třenicím a většinou odstoupení od významnějších projektů. Rozvoj v cestovním ruchu je vázán na nalezení (získání) dostatečně kapitálově silného hráče s jasnou vizí a schopností dostatečně lobbovat za úspěšnost projektů. Pokud nebude mít tento podnikatel i dostatečně silnou citovou vazbu na region (lokální patriot), rovněž nebude mít šanci své projekty dlouhodobě udržet.

Rozvoj „masové“ turistiky, který přivádí do regionu více turistů naplňujících kasy poskytovatelů služeb, je vázán na vznik zajímavého, pokud možno letního projektu, nepoškozujícího životní prostředí. Ideálním cílovým zákazníkem se jeví mladá rodina s 1–2 dětmi. Tímto projektem je např. letní bobová dráha na Dolní Moravě.

Příležitosti

- Koordinované a smysluplné využití finančních zdrojů zejména ze strukturálních fondů v období 2007–2013
- Budování nabídky produktů cestovního ruchu se zaměřením na využívání mimosezón a na posilování využívání letní sezóny
- Dokončení produktu cestovního ruchu „Králická pevnostní oblast“ jako mezinárodně významné atraktivity v rámci nabídky ČR
- Koordinovaná spolupráce soukromých investorů při realizaci a zejména provozu jejich projektů
- Vznik společného lyžařského regionu Sněžník s mezinárodním významem
- Další koordinované využívání přírodního a kulturního potenciálu regionu
- Vyřešení majetkoprávních vztahů k objektů KPO ve prospěch obcí Králicka
- Napojení na regionální a přeshraniční cyklostezky
- Rozvíjení a prohlubování přeshraniční spolupráce
- Udržitelný rozvoj cestovního ruchu v rámci režimů zvláště chráněných území
- Využití atraktivity území regionu v rámci Pardubického kraje
- Fungování destinačního managementu oblasti Králický Sněžník ve prospěch všech partnerů cestovního ruchu
- Realizace nových druhů aktivní turistiky – hippostezky apod.
- Dokončení a fungování projektu Partnerství pro rozvoj cestovního ruchu v turistické oblasti Králický Sněžník
- Aktivní zapojení TO Králický Sněžník do činnosti turistického regionu Východní Čechy
- Rozšíření projektu na celou oblast pohoří Králického Sněžníku
- Elektrifikace železniční trati

Hrozby

- Neschopnost spolupráce vyšších územně samosprávných celků při řešení rozvoje turistické oblasti Králický Sněžník, nekoordinované zásahy vyšších územně samosprávných celků a státu do rozvoje TO
- Neřešené konflikty mezi nutností stabilizace života v regionu formou rozvoje potenciálu cestovního ruchu a existencí řady zvláště chráněných území
- Nekoordinovaný přístup jednotlivých subjektů veřejného i soukromého sektoru při realizaci a následném provozu investičních záměrů
- Neschopnost spolupráce v rámci projektu Partnerství pro rozvoj cestovního ruchu v turistické oblasti Králický Sněžník
- Nedostatečná komunikace rozvojových subjektů cestovního ruchu s pozemkovými vlastníky – zejména s Lesy ČR
- Rozptýlení vlastnictví k objektům Králické pevnostní oblasti mimo územní samosprávu
- Podcenění tržního prostředí průmyslu cestovního ruchu
- Obnovení provozu mramorového lomu
- Neschopnost využití přirozeného přeshraničního potenciálu území pohoří Králického Sněžníku
- Neexistence jednotného a kvalitního destinačního managementu

Poznámky k příležitostem a hrozbám:

Významnou hrozbou rozvoje cestovního ruchu v regionu, která ve studii nebyla (ani nemohla být) uvedena, je změna politických reprezentací krajské samosprávy i jednotlivých samospráv obcí v regionu. Ty jsou dosud totiž nejdůležitějším garantem dlouhodobosti podpory cestovního ruchu. I přes existenci dlouhodobých strategických dokumentů bude záležet na jejich interpretaci a prioritách dotýčných orgánů.

Zásadní hrozbou je celkový ekonomický vývoj v České republice a s tím spojená ochota lidí investovat do dovolených. Proti rozvoji domácího cestovního ruchu hovoří i zvyklost českých obyvatel cestovat alespoň jednou do roka na zahraniční dovolenou u moře. Poměr vydaných prostředků za dovolené v zahraničí a tuzemsku je v poměru 9:1. Pokud se nezmění návyky Čechů a ochota (důvěra) spotřebovávat nabídky tuzemského cestovního ruchu, je jakýkoliv rozvoj CR i v našem regionu jen iluzí.

Hrozbu pro rozvoj cestovního ruchu představuje i již zmíněná velká míra přírodně chráněných území v regionu.

5. Vize a šance pro Králicko

V této kapitole se pokouším načrtnout vize a šance pro další období rozvoje regionu na období cca 10 let dopředu. Vycházím přitom z dosavadních historických zkušeností i z vývoje v posledních letech.

Výchozí stav:

- Králicko leží při hranicích s Polskou republikou (dříve Německem), v podhůří vysokých hor v drsných klimatických podmínkách. Jeho dopravní dostupnost je především v zimním období zhoršená, což je významný handicap při srovnání s jinými zimními centry v ČR. Ekonomicky je území podvázáno půlkruhem, jenž je vymezen polskou hranicí. Za hranicí i přes existující jednotný evropský prostor dosud nejsou vytvořeny podmínky pro nabídku a spotřebu služeb nabízenou v regionu Králicka.
- Králicko je dosud vykořeněným regionem, odkud zmizely vazby na dřívější kulturní, společenský a spolkový život. Tyto byly částečně nahrazeny po r. 1989, stojí ale většinou jen na pár aktivních lidech, kterých není nazbyt, disponují omezeným časem a mají své další povinnosti. Pro dnešní obyvatele regionu (především pro ty mladší) je stále relativně snazší z regionu odejít.
- Po roce 1990 skončili na Králicku největší zaměstnavatelé. V dlouhodobém horizontu bude průmysl na Králicku zastoupen minimálně, zaměstnanost se bude posunovat ke službám, speciálně ve vazbě na cestovní ruch.
- Skončila doba, kdy byli jednotlivci a rodiny v pohraničí ze strany vládnoucích státních orgánů podporováni a zvýhodňováni vůči vnitrozemským obyvatelům. Z tohoto důvodu dochází „k emigraci“ především vzdělanějších a nadanějších lidí do větších měst (popř. do ciziny), kde mají lepší podmínky (finanční, kulturní a společenské vyžití, lepší kvalita života). To není ale problém specificky jen Králicka, jde obecně o problém českého venkova.
- Podpora na úrovni Evropských dotací je směřována především do infrastruktury obcí. To ovšem nepomáhá jednotlivcům založit zde své rodiny, vystavět svá obydlí a uhradit hypotéky. Mladý člověk zákonitě odchází za lepšími podmínkami – při otevřenosti dnešního světa (která je správná) mnohdy vel-

mi daleko. Tento trend bude setrvalý, lze jen doufat, že alespoň někteří se někdy do regionu vrátí.

Předpokládaný vývoj

Demografický vývoj:

Z výše zmíněného vyplývá, že počet obyvatel Králicka bude i v budoucnu stagnovat – tento problém se s výjimkou Prahy a Plzně (s jejich satelity) týká téměř všech obcí v České republice. Po několika lepších letech (Husákovy děti) křivka porodnosti opět prudce spadne. Je otázkou, zda tento trend bude pokračovat ve stejném duchu jako dosud (za uplynulých 20 let je úbytek obyvatel regionu cca 10 %).

Bohužel se pravděpodobně bude měnit i struktura vzdělanosti obyvatel – podíl obyvatel v regionu s vysokoškolským vzděláním patří již nyní k nejnižším v republice a bude se zřejmě nadále snižovat.

Stále větší procento obyvatel v regionu budou tvořit návštěvníci z větších měst, kteří si zde vystaví či zakoupí nemovitost („luftáci“) a případně zde budou mít i své bydliště (samosprávy budou pod záminkou udržení kvality služeb tlačit na to, aby zde měli tito lidé trvalá bydliště, čímž se zvýší daňový výnos obcí). Tito obyvatelé přinesou ovšem regionu jen malou přidanou hodnotu, neboť nebudou spotřebovávat služby v regionu, do společenského života se budou zapojovat minimálně, popř. se zde usadí již ve věku, kdy nebudou hledat nic jiného než klid.

V poslední době vznikají projekty na výstavbu větších seniorských a rehabilitačních center s nabídkou komplexních služeb (a především s nabídkou nádherného přírodního panoramatu Králického Sněžníku). Tato centra mohou pomoci stabilizovat počet obyvatel v regionu. Jejich výstavba narazí ovšem na podmínky získávání dotací z Evropské unie (budou-li nositeli projektů obce), protože by měla být stavěna především pro potřeby obyvatel z regionu. Pro plně podnikatelský projekt zatím není prostor, neboť při předpokládané vyšší tržní ceně pro konečného spotřebitele – seniora – zatím nebude pro tento typ služeb dostatečná poptávka.

Zaměstnanost

Většina obyvatel pracujících v regionu bude zaměstnána v menších firmách (do max. 20–50 lidí). Jak ukázala studie zaměstnanosti na Králicku v r. 2009 v době hospodářské krize, je již současná struktura podnikajících firem relativně stabilizovaná a hospodářská krize se na nich nepodepsala tolik jako v jiných, průmy-

slovojších oblastech. Bude však narůstat počet lidí vyjíždějících z oblasti za prací do jiných regionů a vracějících se pouze na víkend. To povede ke snížení obratu menších živnostníků a drobných podnikatelů, kterých bude rovněž ubývat (jejich prosperitě nepomohl ani vznik velkých nákupních center COOP a Penny, to však je vývoj, který je v podmínkách ČR standardem). Naopak přibude počet zaměstnavatelů i zaměstnanců v cestovním ruchu. Ten bude pro budoucnost rozvoje Králicka klíčový a jeho úspěšnost nebo neúspěšnost rozhodne o budoucnosti celého regionu.

Školství

Udržitelnost školství v regionu závisí na celkovém počtu narozených dětí. V uplynulých letech došlo ke snížení počtu obyvatel, tento trend bude pokračovat. V Králikách již vývoj dospěl k reformě školství a vzniku nového školského subjektu, který vznikl ze tří škol (2 základní školy + gymnázium). Tím došlo k zefektivnění nákladů ve školství a model je relativně stabilní (otázkou zůstává jen udržitelnost gymnázia). Za pomoci zřizovatele Středního odborného učiliště – Pardubického kraje – se snad udrží i tato škola. Problémy mohou nastat u menších obcí regionu (Mladkov, Lichkov), které budou mít s dofinancováním škol potíže. Jejich samosprávy ale signalizují eminentní zájem na jejich zachování.

Doprava

Dopravní dostupnost regionu po silničních komunikacích se v uplynulých 20 letech výrazně nezlepšila a stále omezuje návštěvnost regionu. V situaci, kdy návštěvníci přijíždějí stále silnějšími automobily, a přitom nejsou zvyklí na specifčnosti jízdy na sněhu, se stává stále hodně dopravních nehod. Jde především o návštěvníky z velkých měst (Praha, Brno). Pokud se jim zde stane dopravní nehoda způsobená zimními podmínkami, ztrácejí chuť do regionu jezdit. Existují projekty na dostavbu komunikací (výstavba rychlostní silnice R 53 z Moravské Třebové na státní hranici, přeložka silnice E 11 z Nekoře do Lichkova), které by zlepšily dopravní dostupnost, jejich realizace je však v příštích 20–30 letech nereálná.

V loňském roce byla dokončena elektrifikace trati Letohrad – Lichkov – st. hranice – Mezilesí, čímž se výrazně zkrátila doba přepravy mezinárodního spoje Praha – Varšava. Tento spoj jistě napomůže návštěvnosti Králicka, ze statistických šetření provedených v uplynulých letech však vyplývá, že sem přijíždějí návštěvníci především autem.

Rozvoj cestovního ruchu

Rozvoj cestovního ruchu se zdá být jednou z mála alternativ dalšího rozvoje regionu Králicka. Vedle infrastruktury cestovního ruchu („velké“ projekty – rekonstrukce areálu Ski Sněžník; výstavba letní bobové dráhy v Dolní Moravě; vybudování sjezdového areálu Buková hora; výstavba páteřních cyklotras Ústí nad Orlicí – Letohrad – Králíky – Červená Voda; výstavba rozhleden Křížová hora, Klepý, Mladkov; rekonstrukce Vojenského muzea Králíky, vybudování cyklotrasy v Králické pevnostní oblasti apod.) bude nutné klást velký důraz hlavně na propagaci a zajištění standardu nabízených služeb. Ve službách je stále ještě velká roztržičnost a podnikatelé málo spolupracují. To je úkol především pro nově vzniklou destinační společnost.

Zásadním faktorem je to, zda se podaří navázat dobrou spolupráci s polskou částí území Králického Sněžníku a společně vytvořit velkou mezinárodní destinaci. Ta by mohla pomoci rozbít zúžený ekonomický prostor pohraničí obou států a nastartovat rozvoj společného regionu. Tento vývoj jistě neproběhne ze dne na den. Čím dříve se však podaří prosadit myšlenku spolupráce na obou stranách hranice, tím lépe se podaří regionu uspět v rozšiřující se konkurenci destinací v ČR.

Osobně se domnívám, že tento vývoj bude ještě 3–5 let přešlapovat na místě. Prostor pro skutečný turistický rozvoj regionu nastane až po ukončení dotací z Evropské unie, které dle mého názoru významně pokrývají podnikatelské prostředí a umožňují vznik i podnikatelských projektů, které by v běžné soutěži neměly šanci (mám na mysli skutečně podnikatelské projekty typu sjezdové areály, nemyslím projekty nepodnikatelského typu – např. v sociálních službách apod.).

O úspěchu či neúspěchu regionu rozhodnou i již výše uvedené návyky obyvatel ČR a jejich touha poznávat rodnou zemi (vesměs ji znají hůře než mnohá přímořská letoviska v Chorvatsku) a ochota za (kvalitní!) nabízené služby přiměřeně zaplatit.

6. Závěr

Podmínky pro rozvoj regionu Králicka se mi zdají být v současnosti poněkud nešťastné. Snad za tím vězí současná vlna materiálních požitků, která nás zaplavila. Na svět hledíme pohledem skrz peněženku, sledující, zda je dostatečně nabitá a zda by za jiných podmínek nebyla nabitá ještě více. S tím souvisí naše někdy až cynicky propracovaná racionalita, s níž řešíme základní rozhodnutí našeho života. Rozhodujeme rozumem, nikoliv srdcem.

Chci věřit, že momentálně splácíme daň za obrovský dar svobody, jehož se nám dostalo před 20 lety a se kterým jsme se ještě vůbec nenaučili zacházet. Chci věřit, že se doba pošramocených vztahů člověka k přírodě a sobě samému i přes velké vychýlení opět upraví. Kraj pod Králickým Sněžníkem je o srdci a o zodpovědnosti. Nikdy nám tu nedají víc, bude zde posezení, z něhož nás bude bolet celé tělo, a postel se bude jevit pořádně tvrdou.

Je to náš kraj. S úctou v něm sledujeme zaprášené a napůl zmizelé stopy předchozích pokolení, která sice nebyla našimi pokrevními předky, ale která měla s krajinou harmonický vztah. Takový, jaký dnes hledáme a nacházíme my. A doufám, že jej objeví a budou uchovávat i generace našich dětí a vnuků.

Příloha 2:

Vize pro Králicko 2009–2020 a další prognózy

Ing. Richard M. Sicha

Budoucnost Králicka se bude odvíjet od mnoha ovlivňujících faktorů majících pozadí v historii města Králík a regionu. Aby bylo možné k určité vizi dospět, vzal jsem v úvahu geografickou polohu Králicka, demografickou skladbu obyvatel, specifika oblasti z hlediska průmyslu, vzdělanosti, pracovních příležitostí, dopravní obslužnosti a všechny známé aspekty současného veřejného života našich občanů a jejich snažení. Přihlédl jsem k současným trendům v kultuře a postavení člověka ve společnosti majícím vliv na chování občana menšího regionu. Bral jsem v úvahu i relativní odstranění státních hranic z hlediska pohybu osob a přirozenou migraci osob v rámci Evropského společenství.

Nynější situace na Králicku dvacet let po celospolečenských změnách je ovlivněna typickými příznaky života v českém pohraničí. V současné době v oblasti takřka neexistuje bývalý průmysl, v němž dříve pracovala většina obyvatel staršího věku. Tito občané pochází z rodin osídlenců po roce 1945, původní obyvatelstvo bylo odsunuto až na ojedinělé výjimky. Stagnace pracovních příležitostí pro starší generaci je v současné době přesným odrazem tohoto faktu (dělníci, kvalifikovaní dělníci, mistři z bývalých továren). Na Králicku ovšem pevně zakotvila i inteligence a jejich rodiny – učitelé, lékaři, technici, podnikatelé, úředníci státní správy a samosprávy, úředníci a příslušníci bezpečnostních složek, tvoří nicméně menšinu. Budoucnost migrace obyvatel ovlivní fakt symbolické hranice s Polskem a volná migrace osob, ovšem jen do jisté míry. Obyvatelstvo na polské straně je rovněž nepůvodní a prodělává obdobné problémy jako na vnitřní straně hranice. Situace se nevyvíjí např. stejným způsobem jako na jižní hranici České republiky s Rakouskem, kde byly navázány kontakty, je založena existence smíšených rodin a společných škol. Oblast Králicka je v tomto specifická a zatímco na straně Polska zaznamenáváme více religiózních tradic, na Králicku se odráží celkový ateistický ráz současné České republiky mající své širší historické a celospolečenské souvislosti. Přestože je na Králicku jistý původní vliv církevních tradic, jejich nositelé byli po staletí především původní obyvatelé. Působení materialistického pohledu na svět a výchova v minulých letech v dobách nesvobody nasměrovala obyvatele spíše ke konzumnímu pojetí života, což nezůstalo bez následků. Králíky získaly jako město v inkriminované době svoji specifickou úlohu a příznačně nosily titul „vzorné pohraniční

město“. V oblasti je minimum občanských sdružení zaměřujících se na celospolečenské problémy a kulturu, vynecháme-li myslivce, hasiče a obdobná tradiční společenství, která existují. Velmi omezené je v oblasti rovněž např. působení skautů nebo ochránců přírody. Pozvolna se patrně budou rozvíjet organizace pracující s mládeží jinak než sportem. V samotných Králíkách se podařilo navázat např. na tradice starého karnevalu, ale jinak pozorujeme spíše zájem v místě nebydlících obyvatel stavějících na tradicích 1. čs. republiky v oblasti rekonstrukce čs. opevnění, které do budoucna v rámci turizmu a vnímání lidí sehraje podstatnou roli a je pro oblast specifickým fenoménem. Typickým příkladem odlišného vnímání přítomnosti opevněného pásma je fakt, že zatímco starší místní obyvatelstvo považuje tato místa za monolitní prvky v krajině, kde trávil své dětské hry, nová generace dojíždějících vnímá tyto prvky jako památníky obrany vlasti ovlivňující chod turistického ruchu. Správa duchovních míst je spojena s porevolučním opatrným navázáním kontaktů s bývalými vysídlení v Německu, což je však záležitostí spíše menšinovou. Existuje i spolek sdružující původní obyvatele, ovšem tento spolek se nezabývá veřejnými věcmi a v budoucnu nesehraje zásadní roli. Fakt navázání kontaktů se starousedlíky bude mít krátce ještě vliv na rekonstrukci např. církevních památek v místě, ale s ohledem na odtažitost nové, již třetí generace Němců, nebude mít dlouhého trvání v takové podobě, jako např. porevoluční aktivity Franze Jantchkeho ve vztahu k opravě kláštera, církevních památek a podobně. Návštěvy starousedlíků v 90. letech minulého století opadly a jsou spíše ojedinělé. Generace zestárne.

Nálada obyvatel je přímo úměrná obecnému blahobytu, který má v reálném vidění světa a okolí souvislost s prací a zařazením jedince ve společnosti. Na Králícku je výskyt vysoké nezaměstnanosti a nemožnost širší migrace u rodin, které jsou silně majetkově vázány na Králíky a okolní obce a sídla, kde strávili většinu svého života. Ojedinělý zájem o kulturu a veřejné dění lze zaznamenat např. u podnikatelů tam, kde pozorujeme osobní životní existenční zajištění a lidé si naleznou na podobné aktivity čas. Do budoucna se podnikatelé budou mezi sebou domlouvat, sdružovat, zaujímat společná stanoviska, uplatňovat svůj komunální politický vliv. Kulturní aktivity budou mít v budoucnu v rukou spíše města a obce. Lidé hledající pracovní příležitosti budou tyto mantinely naplňovat spíše pasivní účastí a v případě organizací korporativním členstvím s omezenými možnostmi.

Je zde však založena existence návratu „za deset let“ dnes odcházející mladé generace, která v případě turistického ruchu v místě a jistého oživení dá přednost životu v klidném kraji před řevem a hektičností velkoměsta. Na druhou stranu bude generace odcházející mládeže na střední školy a učiliště mimo Králícko ovlivňována právě životem ve městech, navázáním nových kontaktů a pra-

covních možností, což povede u těch schopných a více aktivních k odchodu z Králicka a budování své existence jinde. Může se tedy rovněž stát, že generace obyvatel bude v oblasti stárnout, mladší generace jezdit jen na návštěvy a oblast budou navštěvovat rekreanti a majitelé rekreačních zařízení, podnikající i nepodnikající.

Uvedená fakta by mohla navádět k domněnce, že v současné době není na Králicku dostatek mladých rodin. V současnosti jsou v mikroregionu založeny v určitém rozsahu mladé rodiny s dětmi, nelze ale hovořit o nějakém „boomu“, který by do budoucna radikálně ovlivnil demografický vývoj.

Některé současné aktivity spočívající ve spolupráci s Polskem ukazují, aniž by si to lidé chtěli přiznat, odlišnosti obou kultur a filozofii pojetí života. Aktivity spočívají ve společném získávání peněz, což je hlavní příčinou a pojátkem. Přestože oblast malého průmyslu, zemědělství a podnikání na obou stranách hranice může osoby spojovat, k propojení všech aktivit patrně nedojde. Pro srovnání naopak ke sblížování Čechů a Slováků opět dochází v různých sférách společenského života, neboť existuje jakýsi pocit vzájemně chybějícího elementu souseda, který kdysi existoval. Nelze tedy předpokládat stejné porozumění s Poláky, jako je tomu ve srovnání se Slováky.

Současný svět se odvíjí od požadavků na odpovědnost jednotlivce, tzn. že vliv státu i samosprávy ustupuje. Na Králicku se často setkáváme s fenoménem názoru občanů, co vše by měly zařídit obce nebo např. město Králíky. Porovnání názorů osob ve větších sídlech a městech jsou v některých ohledech až směšné a mají nádech jakési postsocialisticky žádané „komplexní péče“ o občana. Tento trend existuje v podobných menších oblastech venkova a převládá spíše u starší generace. Jev však nelze použít paušálně, mladší generace pochopí odpovědnost za sebe sama a nebude vnímat úlohu státu jako pečovatele o každého jedince. Příznakem starší generace je, že lidé mnohdy na Králicku raději sedí doma bez práce, než aby dojížděli 25 km mimo svůj dům nebo bydliště. Ne vždy je tento fakt ovlivněn stářím, zdravotními problémy či jinými závažnými důvody. V praxi existuje velké množství těchto lidí a mnohdy i rodin. Pocit zmaru a obtížná situace zániku velkých zaměstnavatelů vyvolala, stejně tak jako např. na Bruntálsku, jistou vlnu skepse, agrese, domácího násilí, hráčství, zadlužování a s tím souvisejících sklonů v některých případech i k sebevraždám. O situaci se ví, ale ne všude se o ní otevřeně mluví. Jde ve své podstatě i o tragédie rodin, které se ocitly v sociální nouzi, nemají dostatečnou schopnost se o vše postarat a každá z nich reaguje a bude reagovat na nastalou dobu jinak. V souvislosti s oživením činnosti některých firem a jejich příchodu do oblasti je možné, že do deseti let by se tato situace mohla pozitivně změnit. Problém ale také souvisí s celkovou ekonomickou situací v Evropě, České republice, klima-

tickými podmínkami v krajině, územním členěním a celkovým přístupem samospráv. Některé rozdílné přístupy vidíme u samospráv např. ve snaze přilákat nové obyvatele. Jsou např. zcela markantní rozdíly pro získání stavební parcely v Králíkách a v Červené Vodě z hlediska nabídky samosprávy. Bez ohledu na fakt, že tato místa jsou poměrně blízko od sebe. Jedná se o ekonomickou výhodnost pořízení stavebních parcel, stejně tak existují a budou existovat rozdílné přístupy i v budoucnu. Nedílnou součástí života osob v oblasti je jistá míra „neviditelné“ korupce. Názory tohoto typu vyvolávají až alergické reakce samospráv a opírají se i o celkový stav společnosti, její tolerance k tomuto jevu a celkové statistiky v této věci v České republice. Z toho také vyplývá, že nelze Králícko z problému do budoucna jakkoliv vyjmout. V malých obcích se jedná spíše o korupci formou klientelizmu, který se stává v rámci České republiky celospolečenskou normou a nepřekonatelným problémem. Vnímání korupce u mladé generace ovlivňuje její myšlení a bude mít vliv na budoucí život měst a obcí, nebude-li přistoupeno k účinným opatřením v rámci celé České republiky. Naopak obecná kriminalita stagnuje a v porovnání s pohraničím bude patrně všude stejná, stoupat a klesat bude úměrně s nezaměstnaností.

Králícko ovlivní do budoucna významnou měrou turistický ruch. Pardubický kraj a místní podnikatelé společně se samosprávami vyvíjejí v tomto směru aktivní snahy. I přes všechny problémy a skepse region láká množství turistů, kteří rádi cestují za poznáním, rodinnou dovolenou, klidem a procházkami. Trendy nebezpečně ovlivňuje velmi nízká kvalita služeb, která se váže na stravování a ubytování a další atraktivitu. Tento fakt ovlivňuje kategorii příjíždějících turistů a v budoucích pěti letech se situace nezmění. Klasik by řekl: „je to čím dál tím stejné“. V pohostinských zařízeních turisté naleznou upravené mražené maso, tu a tam obligátní hotovky, zcela omezenou pracovní dobu, nekvalifikovaný personál oscilující v základní mzdě apod. S ohledem na nekontinuitnost turistického ruchu nebude možné pravidelně dopravovat do míst čerstvé potraviny za příznivé ceny formou subdodávek. V rámci udržitelnosti cen čeká turisty v mikroregionu „přípravková“ strava dopravovaných jídel. Již delší dobu lze pozorovat i přímo v Králíkách, že v určitou dobu jsou na náměstí zavřené oba dva hotely. Turista bez auta se navíc ve večerních hodinách již nikde moc nepobaví. (Zcela pomíjím místní herny, diskotéky pro mladistvé hledající drogy a povyražení.) Naopak díky evropským dotacím budou do deseti let velké možnosti v oblasti Dolní Moravy z hlediska zimních sportů a služeb.

Kraj bude zřejmě díky své specifické poloze zcela ušetřen fenoménu, který vidíme v pohraničí, např. v západních Čechách, jako je sexuální turistika, kabarety a hodinové hotely, pouliční mafie. Absence tohoto jevu z kraje učiní vyhledávané místo oázy klidu, pohraničí tak zůstane v rámci České republiky dife-

rencované. Svůj vliv do budoucna sehrají dotace v zemědělství a rostlinné výrobě i v chovu dobytka. Zemědělci své aktivity často spojují a budou spojovat s ekoturistikou. Přestože na tvářích místních ekoturistika vyvolává někdy úsměvy, v žádném případě nelze tento trend podcenit. Rodiny s dětmi budou vyhledávat prvky, které ve velkých městech nelze zažít. Penziony v blízkosti pasoucích se zvířat a s nabídkou jízd na koni jsou oblíbené, stejně tak jako přírodní terapie, vztahy člověka a zvířete obecně. V budoucnu těchto míst bude málo a budou vzácná. Na Králicku je šance tyto aktivity udržet i v budoucích dvaceti letech.

Majitelé větších objektů k bydlení budou v rámci turismu rodin nabízet ubytovací služby, stejně jako je tomu v Rakousku nebo Itálii. Rozsáhlé budování skiareálů a rozšiřování zimních atraktivit pro sportovní vyžití návštěvníků rovněž ovlivní charakter místa v budoucích letech. Problematické však bude využití potenciálu možných zaměstnanců. V kategorii služeb to budou kvalifikovaní zaměstnanci z místní generace za pět až deset let.

Do budoucna nelze vyloučit u místních obyvatel velmi těžko představitelnou migraci osob z východnějších částí Evropy a Asie, kteří již jsou v jiných krajích zaměstnáváni v oblasti služeb. Výjimkou nebude ani zaměstnávání imigrantů v oblasti sociálních služeb. Vliv imigrace v České republice se tak projeví jak ve Východočeském kraji, tak i na Králicku samotném. V dalších deseti až patnácti letech se objeví nová generace podnikatelů narozených po roce 1989, kteří převezmou některé firmy a budou moci svoji pozornost obrátit i do tohoto mikroregionu. Tato generace již bude mít běžné zkušenosti z Evropy a bude více kosmopolitně orientována. Mikroregion proto nezůstane zcela uzavřen a bude se vyvíjet pozitivně.

V oblasti průmyslu nelze předpokládat významný vývoj a navrácení do někdejšího stavu v 80. letech 20. století. Krajina mající svá specifika již nebude protkaná továrnami, ale méně rozsáhlou výrobou náhradních dílů pro různé subdodávky, mezisklady a pobočkami různých firem. Z hlediska dopravní obslužnosti v zimních měsících a s ohledem na ochranu přírody nelze očekávat, že by v mikroregionu vznikla jakási „průmyslová tepna“, což srovnatelně například nelze zcela vyloučit v oblasti Labe (Děčínsko atd.).

Bude-li blahobyť společnosti v regionu relativně stoupat, začnou jeho obyvatelé pátrat po otázkách historie místa, kde žijí, vytvářet kulturu a vůbec přispívat na ni. Bez obstojného osobního a sociálního zařazení lidí v místě nebude možné řešit relativní kulturní vyprahlost místa s nepůvodním obyvatelstvem s absencí folklóru. Rodiny žijící v místě po roce 1945 nelze považovat za stejně historicky a sociálně zakořeněné jako rodiny, které v místě žily po staletí. Tento proces bude do dvaceti let opět o krok dále, nedojde-li k větší migraci osob žijících

v mikroregionu jinam. Jisté odcházení „za lepším životem“ však může ještě pět let přetrvávat. Někteří by se později mohli do svých rodných míst vrátet.

Obyvatelstvo ovlivňované v současnosti masivním konzumem začne hledat i další aspekty smyslu života a začne vnímat své okolí. Církevní památky a pevnosti, stejně tak jako přírodní krásy se stanou více patrioticky propagované. Obyvatelé, především mladí lidé, budou zasvěceněji a důrazněji akcentovat tento potenciál. V oblasti provozu čs. opevnění z hlediska turistického ruchu sehrají svoji nezastupitelnou úlohu samosprávy, neboť přejde módní vlna živelného provozu pevností jako muzeí a situace se začne velmi tvrdě diferencovat. Z mnohdy naivně nostalgických míst v podobě živelně opravovaných pevností se stanou důležitá místa, hodnotně zapojená do systému turistického ruchu a vzdělávání v oblasti historie kraje. Orientace na vojenské tradice v podobě akce „CIHELNA“ zůstane zachována v dostatečném měřítku pouze za předpokladu finanční spoluúčasti armády a složek Pardubického kraje.

Pozitivní vnímání péče o tyto památky u obyčejných lidí bude pouze za předpokladu, že památky nebudou provozovány firmami, ale neziskovými organizacemi a občanskými sdruženími se zapojením místních občanů, tak jako je tomu ve Francii u obdobných památek. Firmy provozující tyto památky nemohou totiž nabídnout tolik pracovních příležitostí samy o sobě a jsou navíc primárně zřízeny za účelem zisku. Pevnostní muzea jako památky přispějí k rozvoji turistického ruchu za předpokladu propojení a využívání všech služeb pro turisty v místě, avšak provoz muzeí samotných výraznou měrou nepřispěje k radikálnímu zvýšení zaměstnanosti. Vnímáme-li totiž zaměstnání v těchto muzeích jako práci v kultuře, a nikoliv v turistickém ruchu, pak bude situace adekvátně srovnatelná s pracovními místy v kultuře v jiných krajích, mající své zajímavé památky, skanzeny a muzea. Vnímáme-li ovšem zaměstnání v těchto institucích jako pracovní místa ve službách a v turistickém ruchu, pak je jejich počet zanedbatelný. Bude nutné tyto věci rozlišovat. Do deseti let začnou turisté rozlišovat i nabízenou kvalitu v těchto muzeích Králické pevnostní oblasti. Opravené, ale holé objekty pevností „bez ducha“ nebo objekty s identickým vybavením nebudou lákavé. Obstojí jen systém různosti a nápaditosti, velký vliv bude mít spolupráce silných subjektů provozovatelů s dlouhodobější historií a kapitálem. Provoz těchto kulturních míst za účelem zisku ovšem bude vnímán negativně a kontroverzně. Samosprávy se budou muset více zamyslet nad možností využívat převážně rozsáhlé objekty těžkého opevnění jako významná kulturní místa a více spolupracovat s neziskovými organizacemi a občanskými sdruženími působícími veřejně. Neziskový sektor je v současné době v místě oslaben a bude třeba posilovat jeho úlohu ve společnosti ovlivňované konzumem.

Zapojení se mladších osob do veřejného politického života by se mohlo projevít do pěti let, kdy politika a členství v politických stranách podílejících se na samosprávě nebude vnímáno tak negativně jako doposud, ale bude normální součástí života občanů. Je jistý předpoklad, že „nová vlna“ bude zakládat nej-různější spolky, které lze připodobnit k „okrašlovacím“ spolkům v 19. století. Lze také předpokládat v budoucnu zvýšení počtu seniorů. Otázkou se stane i péče o ně a o osamělé. Na péči bude nedostatek veřejných financí a samosprávy opět budou muset řešit relativní absenci neziskových organizací řešících tuto problematiku na rozdíl od větších regionů. Změní se v této věci částečně i myšlení lidí. Samosprávy se budou muset problémem zabývat mnohem více než rekonstrukcemi bazénů, koupališť nebo nemovitě infrastruktury zaměřené na místní obyvatele.

Volnočasové sportovní aktivity místních obyvatel budou na stejné úrovni i v budoucích letech, resp. v oblasti sportu nelze očekávat radikální vývoj, který by poznamenal život regionu. V této věci se jedná vysloveně o sportovní aktivity místních obyvatel a nejsou do této oblasti započítány sportovní aktivity turistů v místních centrech zimních i letních sportů. Volný čas nebude orientován směrem k náboženským aktivitám a nebude výrazně ovlivněn působením církví. Lidé si budou vážit církevních památek a ochraňovat je, ale stagnace duchovního života mající původ v soudobých trendech konzumu si vybere svoji krutou daň. Převážně ateistický pohled na život tak zůstane a vychází z celkové situace v Čechách. Např. na Moravě je a bude situace odlišná. Úlohu víry, mající zásadní vliv na život jednotlivce, nelze předpovídat. Přestože např. klášter je hlavním diecézním poutním místem Pardubického kraje, někteří obyvatelé mikroregionu jej nenavštívili i 15 let, neboť k tomu nemají chuť nebo nějaký závažnější důvod. To však neznamená, že by jakkoli toto místo bylo vnímáno negativně, neboť je turistickou atrakcí jak pro ateisty, tak pro věřící příjíždějící odjinud. Lze spíše hovořit o jistém druhu netečnosti a apatie. V menších obcích regionu je šance na obnovu duchovního života rychlejší než např. v Králíkách. Mladí lidé budou hledat smysl života. To ovšem souvisí především s postoji a aktivitami katolické církve v těchto místech a obcích oproti jiným alternativám. Lze předpokládat i aktivity protestantských církví. Lidé v těžkých životních situacích za pomoci víry snadněji překonávají překážky v životě a jistý pozitivní vliv těchto náboženských společností existuje např. na Těšínsku, Trinecku apod. Vnímáme-li přirozenou touhu člověka se sdružovat a setkávat, nelze pesimisticky říci, že se lidé spokojí jen s konzumem v podobě plně lednice a záplavou komerce valící se z obřích LCD televizorů většiny domácností v obcích.

Život v regionu výrazně ovlivní v dalších dvaceti letech jev, kterému říkáme „informační věk“ nebo „informační společnost“. Snadná dostupnost informací

a služby virtuálního světa sítí umožní práci na dálku, svůj vliv sehraje i rozšíření internetové dostupnosti zboží a služeb a možnosti podnikání v této oblasti. V budoucnu bude více zvykem nakupovat na dálku, což ovšem ovlivní situaci místních živností. Ty zůstanou omezeně zachovány. Nelze předpokládat, že se změní bez výrazného přispění turistického ruchu místní zvláštnosti, jako jsou v obchodech polední pauzy, přítomnost kuchařů v restauracích do 22 hodin a absence některých lékařských a sociálních služeb v místě. Zde jde o běh na dlouhou trať. Dojde ke změně majitelů některých podniků, hotelů a živností nabytých po roce 1990 v tzv. malé privatizaci. Ve větších městech z důvodu obřích nákupních center přebírají malé obchůdky Asiaté, kteří mají svoji zásobovací síť a umí reagovat akceschopně na vzniklou situaci. Dokáží zároveň přistupovat k obchodu skromněji, tzn. spokojí se s pomalejší ziskovostí než domorodci i z důvodu jiného způsobu života. V případě Králík není zcela nereálné, že některé obchůdky budou provozovat příslušníci asijské menšiny, kteří vytvoří ve městě malou komunitu. Tento jev lze ale předpokládat spíše později a bude ovlivněn celou řadou dalších faktorů ve společnosti.

V oblasti státní správy při celkovém pojetí státní správy v České republice nelze očekávat silný vliv a působení ozbrojených složek v regionu, jako je Armáda ČR, Police ČR nebo Celní správa. Tyto aktivity pozvolna ustoupí a nebudou mít výrazný vliv na pracovní příležitosti v místě. Není předpoklad, že zde vzniknou do dvaceti let služební centra přípravy personálu ozbrojených složek, i současná zařízení Celní správy budou spíše výjimkou, nezaniknou-li vůbec.

Jednou z nejsložitějších prognóz je otázka vzdělanosti. Úroveň základního školství se výrazně nezmění co do kvantity a kvality. Další vzdělávání ovšem nebude mít značný vliv na samotný mikroregion. U mladých lidí dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání bude mít vliv na odcházení a hledání práce jinde, neboť možnost zaměstnání vysokoškoláků v regionu bude omezená. Nepatrné procento vysokoškoláků se sice do regionu vrátí, ale toto procento nebude o nic větší než příchozí vzdělání podnikatelů a občané nemající trvalý pobyt v místě. Nelze předpokládat vznik středních odborných škol nebo učilišť v podstatně větší míře, než je tomu nyní, neboť velkou konkurencí jsou obdobné školy v rámci kraje, kam mladí lidé dojíždějí. Šanci v místě budou mít lidé se středním vzděláním v technickém, zemědělském směru a v kategorii služeb, nebo lidé vyučení v oborech. Lidé budou dojíždět za prací více, než je tomu dnes běžné u starší generace.

V oblasti výstavby nemovitostí bude různorodost a vše se bude odvíjet od jednotlivých míst, služeb a dopravní obslužnosti a dostupnosti. Za dvacet let se může vyskytnout odliv lidí z větších měst za zdravějším životním prostředím, touhou po přírodě. Kdo se v mikroregionu rekreoval, bude se v něm chtít ojed-

něle usídlit natrvalo. Lidé budou jednak stavět a jednak kupovat nemovitosti. Tento jev bude ale jednoznačně závislý na touze lidí opouštět velkoměsta, měnit životní styl, což se projevuje v různých vlnách. Ve věci budování veřejných staveb, cest, sítí a silniční infrastruktury lze předpokládat ještě nutný vývoj, dojde však k zadlužování, které má reálný původ i v zadlužování státu jako celku. Za dvacet let se budou občané s tímto problémem vypořádávat, což bude mít vliv i na komunální politiku.

Ochrana přírody a krajiny se zlepšuje. Na stávajícím území má svoji prioritu a v rámci kraje své obhájece. V budoucnu bude ochrana přírody a rázu krajiny nadále prohlubována. Některé projekty budou závislé na dotacích a aktivitách kraje a Ministerstva životního prostředí ČR. V budoucnu nehrozí industrializace, takže není předpoklad vážnějšího ohrožení přírody. Příroda se stane jedním z důležitých prvků vyhledávaných v rámci turistického ruchu. Spolková činnost se projeví v oblasti ochrany přírody a krajiny.

Nelze jednoznačně předpovídat politický vývoj na Králicku. S ohledem na komunální charakter budou vždy převládat lokální problémy a v rámci malých obcí budou hrát vždy roli místní priority, problémy a náhled místních občanů na problémy eskalující se ve volbách. Do deseti let lze předpokládat větší účast ve volbách mladých lidí, kteří budou tvořit určitý zájmový volební elektorát.

Starostové a koalice bez jasných vizí nepomohou rozvoji Králík a okolních obcí. Svoji šanci podílet se na věcech veřejných dostane mladší generace „zajištěných“ obyvatel. Situaci jim bude vždy komplikovat snaha čelit problémům s hospodařením, zajišťováním financí a prosazováním mikroregionu v rámci kraje. Svoji méně otřesitelnou stabilitu bude mít vedení menších obcí starajících se dlouhodobě o věci veřejné bez větších problémů a vytvářející dobré společenské klima, např. Červená Voda, Lichkov a Mladkov.

Do dvaceti let za předpokladu stabilizace celkové celosvětové finanční stagnace lze předpokládat, že Králicku nehrozí vážnější hrozby.

Příloha 3: Vize Králicko 2010–2015

Oldřich Štos

Úvodem

Následující zamyšlení na zadané téma se týká pouze regionu *Králicko*. Jedná se o území tvořené obcemi *Červená Voda, Dolní Morava, Králíky, Lichkov, Mladkov*, okrajově i *Těchonín*. Podnětem pro toto vymezení mi jsou především subjektivní pocity, sekundárně pak i skutečnost, že se jedná o zcela specifický region Pardubického kraje, jenž je zařazen jako strukturálně postižený a hospodářsky slabý, jako region vymezený pro soustředěnou podporu. Detailněji se však chci zabývat pouze fragmentem tohoto regionu – územím obce Dolní Morava a přilehlého okolí.

Předmětné vymezení je odvozeno od místa mého přechodného bydliště a nynějšího profesního působení. Chci se tímto vyhnout možným nepřesnostem, subjektivním náhledům, resp. povrchním konstatováním. Pokusím se však využít jistého zkušenostního potenciálu, který je poznamenán mými dřívějšími působišti (životními i profesními). Jedná se především o region LVA (Lednicko-valtického areálu), kde jsem se narodil a část života působil, a následně o region Moravský kras (Blansko, Rájec Jestřebí), kde mám trvalé bydliště a kde jsem profesně i nepřímou v oblasti cestovního ruchu po časově omezenou dobu pracoval. To vše zejména v oblasti srovnávací, pocitové, chcete-li i vizionářské.

Rovněž tak považuji v úvodu tohoto zadání za korektní uvést i skutečnost, že nejsem ekonom, prognostik ani profesionální pracovník v oblasti cestovního ruchu. Při zpracování tématu nebudu používat žádné jiné (cizí) podpůrné materiály, kterých bylo jistě na téma programu rozvoje kraje či jednotlivých regionů zpracováno odbornými subjekty nespočet. Odtud pak může pramenit můj jistý amatérismus, jak v obsahové, tak i stylistické rovině této práce.

I. K charakteristice posuzovaného území

Králicko, jmenovitě pak jeho část – obec Dolní Morava s přilehlými přírodními partiemi Králického Sněžníku jsou rozlohou (v širším kontextu posuzování) velmi malým, a tudíž i snadno postižitelným, ba až snadno zranitelným úze-

mím. Jakýkoliv úkon, jev, činnost z hlediska obsahového i časového zde má velmi rychlé až turbulentní důsledky. Jejich podoba, důsledek, ať už v krátkodobém, či dlouhodobém kontextu mají velmi rychlou účinnost a dlouhodobou viditelnost (zranitelnost). Každá chyba, omyl či neuvážená činnost zde mohou mít až fatální důsledky. Jedná se zejména o chybná, neuvážená či necitlivá rozhodnutí v oblasti územního plánování, investic, fragmentace krajiny, necitlivou urbanizaci území, způsobem hospodaření v krajině (pasevectví, péče o rozvolněnou zeleň apod. ...), tedy převážně o antropogenní činitele.

Těto skutečnosti jsou si dnes vědomi především pracovníci v oblasti ochrany životního prostředí. Vždyť popisované území je „překryto“ hned několika režimy ochrany přírody a krajiny (zákon č. 114/1992 Sb.). Národní přírodní rezervace (NPR) Králický Sněžník s ochranným pásmem (3143 ha), Přírodní park Králický Sněžník, evropská soustava NATURA 2000 s Ptačí oblastí Králický Sněžník a konečně i Evropsky významnou lokalitou Králický Sněžník. Většina oblasti také spadá do CHOPAV – Chráněného území přirozené akumulace vod. Dalo by se ještě pokračovat odkazy na vztažná ustanovení zákonů na ochranu vody (Povodí Moravy), ochranu lesů (Lesní zákon) atd.

Obec Dolní Morava má výrazně podhorský charakter, navíc leží v hluboce zaříznutém údolí, které je slepé. Není tranzitní, má pouze jednu příjezdovou komunikaci. Prudce se rozvíjející, urbanizovaná část obce je limitována závěrem údolí a hranicemi NPR i omezeními Ptačí oblastí evropské soustavy NATURA 2000.

To vše v tomto úvodním ustanovení cituji proto, abych zvýraznil a ozřejmil zvláštní charakter popisovaného území, jeho potenciál a především také závazky a povinnosti všech jeho protagonistů vůči tomuto jedinečnému kraji. Také jeho význam pro další rozvoj cestovního ruchu v širším kontextu.

Stopy historie

Byly, jsou a budou všude. Jsou znatelné, mají vypovídající podobu a poznamenávají naše pocitové pozadí. Každý kraj je nositelem nespočetného množství nápodob, skrytých pod nánosy vrstev časů, osudů, příběhů, pohádek a pověstí. Také v kultuře, projevech a podvědomí lidí, kteří tuto zemi obývají, zde žijí, umírají. Jsou to jiné nápodobě, než ty, které nám dnes na každém kroku nabízí a poskytují virtuální média svými vyhledávači.

Tyto nápodobě jsou prosté, srozumitelné, nezaměnitelné, jsou skutečné. Jsou k dispozici všem, zdarma a kdykoliv. Jsou otevřeny těm, kteří mají citlivou duši, vnímavou mysl a otevřené oči. Osloví především ty, kteří umí zpomalit a zastavit, naslouchat, pochopit, oslovit a pohládit. Také pomoci, kde je třeba nebo hájit svůj domov, svůj kraj.

Říká se tomu tradice, „genius loci“, záleží jen na okolnostech a způsobu projevu. Místa se neopakují, nejsou identická, mohou být jen podobná. Každé je něčím zvláštní, jedinečné, má svůj výraz a projev, svoji paměť, svou vůni, své potřeby. Jinak je vnímá víkendový návštěvník, chalupář, jinak místní. Nechci stranit nikomu, za každého nechť hovoří skutky.

Návod hledám v přírodě, ta se nemýlí. Solitérní duby patří do Podluží, na soutok Moravy s Dyjí nebo Pohansko, mohutné buky do nádherných Chřibů či Bílých Karpat, tak jako původní horské smrčiny na úbočí Králického Sněžníku. Tak je to i s lidmi. Mají mít své kořeny nebo alespoň svá místa, své stromy, svůj kout. Mají někam patřit. Mají umět číst svůj kraj, jeho nápovědy. Pokud tomu tak není či nebude, krajina začne ztrácet svoji paměť. Krajinně bez paměti netřeba vizionářů.

Dolní Morava má a ještě dlouho bude mít svůj „malý“, historický problém. Lidé zde ještě nemají své pevné kořeny. Mnozí se nenaučili vnímat svůj kraj, jeho potřeby, jeho hlas. Omluvou budiž to, že život je zde podstatně těžší než jinde. Platí zde poněkud jiná pravidla, jiný jízdní řád. A to nejen obrazně.

Pravidla jiná než ve větších či velkých městech, v jejich blízkostech, v nížinách, všude tam, kde se nemusí denně dojíždět téměř za vším a pro všechno. Lidé tu musí být více soběstační, na přírodu mají „svůj“ názor.

Doložitelná historie tu nemá svůj šerověk. Mezníkem tady byla druhá světová válka a její důsledky. Totální vysídlení, devastace, neprospěšná oxidace krajiny, způsobená lidskou obavou, nenávistí, pomstou, hloupostí, malostí, ale i tvrdou prací, pak přešly vlny nadějí a rezignací. Nechybí železná košile zvyků a zlovyků, specifických postojů, nevraživostí a nejrůznějších stereotypů. Zůstaly pouze jizvy v podobě chátrajících statků, vojenských pevností a pevnůstek, zarůstajících polí a luk. Život tady běžel jaksí pomaleji, klidněji, vše bylo a je zemitější, skutečnější, příroda je tady silná, všude viditelná. Počasí horské, proměnlivé, umí pohladit, ale i krutě potrápít. Kdysi, snad před sto lety zde žilo více než tisíc obyvatel, dnes sotva tři stovky. Přibývá chalup, penzionů, hotelů, opravených statků, okna však mnohdy zejí prázdnotou a pohříchu je ani nezdobí muškáty. Jaký bude místní obyvatel za 5, 10 či 15 let? Jak bude uvažovat, jak žít, kde bude pracovat? Budou zde chtít mít své domovy jejich děti? Jakou kvalitu života zde naleznou?

Pokusme se najít odpověď.

II. Dolní Morava, okolí, TO Králický Sněžník za 5 let (2010–2015)

Příroda, krajina, lidé

Hned v úvodu této „vizionářské“ statě chci zvýraznit existenci některých zákonů, které platí mimo hranice krajů, výše bankovních kont i politických proklamací. Mám tím na mysli zákony kauzality, rovnováhy a polarity i celé řady dalších, které s následujícím textem budou souviset v různých souvztažnostech. Jsme součástí celku, jsme informovanější, máme skvělé možnosti – čím dále více lidí se však cítí osamocenými, nejčtenějším deníkem je Blesk a ne každý může nabízených možností využít. Máme internet s neuvěřitelně rychlými vyhledávači, nahlížíme kamkoliv a komukoliv do soukromí a v Praze můžeme být za dvě hodiny... máme také problém s dětmi, protože nerozeznají husu od kachny, dub od buku, nevíme, do jakého pohoří a kam umístit Králický Sněžník, a nákup či cesta do školy v nejbližším městečku zde mnohdy trvá více než dvě hodiny! Lze pokračovat... a pokračovat. Takový dnes je a bude ... náš „Svět“!

Nebude tomu jinak za 5 ani více let. Čas bude mít jinou hodnotu, času se nám bude zoufale nedostávat. A to nejen pro prostoduché pořekadlo, že „čas jsou peníze!“ Polarizovaná společnost osciluje mezi mezními hranicemi rychleji. Zárukou udržitelnosti bude nezbytná míra zvýšené odolnosti a schopnosti, tolerance, soucítění a odpovědnosti. Přednost budou mít mladí, kreativní a flexibilní lidé, informace budou mít ještě větší cenu, sociální smír a soucítění budou horkou bramborou v dlani. Svět bude o poznání těsnější, turbulence změn razantnější, vztah člověk versus krajina a příroda bude nadále problematický, ne-li více než jindy.

V úvodu jsem uvedl, že pohoří Králického Sněžníku je velmi malé. Jeho větší část navíc leží v sousedním Polsku, které má k problematice využití tohoto území přece jen poněkud odlišné přístupy. Pohoří je významné mimo jiné svými výraznými klimatickými podmínkami. Sníh se tu v nejvyšších partiích objevuje již koncem září a poslední zbytky mizí v průběhu měsíce května. Polovina roku je bílá, chladná, téměř zimní, s velkým množstvím srážek, výraznými teplotními rozdíly (inverzemi), výjimkou nejsou různé výkyvy v počasí, charakteristické rychlými vpády a stejně rychlým odezněními. Vody tu mají strmý spád, rychlý tok, světlo a stín jsou běžci a jaro s podzimem jsou atakovány zimou dle nevyzpytatelného scénáře. A léto dává zapomenout na solární terasy, bazény, akvaparky a stánky se zmrzlinou. Vše tu má tak trochu jiný běh a řád. Jinou podobu, jiné souvislosti. Lépe pochopí ten, kdo tu žije. Také cestuje a vrací se. Tak to bylo odjakživa.

Do tohoto pozadí uchopme zde přítomnou lidskou komunitu.

Králický Sněžník a jeho nejbližší okolí, jeho příroda, krajina jako hodnota budou s příštími aktivitami lidí v křehkém vztahu. Tento pocit má své opodstatnění v celé řadě faktorů. Jen namátkou uvádím ty, které vnímám při dosaženém stupni vlastních poznatků za nejvýraznější:

Oblast leží v nejseverovýchodnějším výběžku Pardubického kraje, v trojmezí Polska, Moravy a Čech. Je stranou významných silničních tahů, velkých měst, železničních tratí, letišť apod. Patří (pro mnohé) spíše na Moravu, k Jeseníkům, ze všech stran je k nám dnes tak trochu (nešikovně) daleko.

Přes poměrně dobře zpracované ochranné předpisy ČR je jejich aplikace v praxi prostřednictvím pověřených orgánů na různých stupních (MŽP a jeho expozitury, kraje, města s rozšířenými pravomocemi, obce, CHKO, AOPaK a jiné) mnohdy složitá, ne vždy nadčasově objektivní, bohužel také poplatná různým tlakům a trendům, alibistická, opatrnická, a tudíž příliš pomalá, v konečné fázi také mnohdy nemoudrá.

Z hlediska pohledu laika se jeví vztah Lesů ČR, s.p., a orgánů ochrany přírody zjevně neharmonickým, tu i tam nepříjemně skřípajícím. Lesům a krajině v širším kontextu je třeba ve zdejších kraji dát šanci a klid k samovolnému vývoji a přirozené obnově ekosystémů. Do zdejších podhorských lesů patří lesník ekolog, nikoli lesník hospodář, opečovávající hospodářský les. Tatrovky s návěsy plnými klád, vrčení motorových pil a lesní cesty uzavřené těžebními lanovkami a nejrůznějšími vozidly těžařů s exotickými „espézetkami“ nejsou příslibem přívětivého prostředí pro kýženeho turistu. Šancí pro místní je šetrný cestovní ruch, turistika a související služby.

Obecné povědomí lidí (místních i příchozích) není v oblasti vnímání způsobu ochrany přírody a krajiny nadále jednotné, důsledné a prioritní. Budou se stupňovat tlaky na změny územních plánů, výjimky ze zákonů, své místo bude mít nadále lobbismus a protekcionismus nejrůznějších podob a razancí, osobní zájmy a nejrůznější střety.

Jako pravděpodobné lze prognózovat daleko výraznější výkyvy počasí včetně souvisejících důsledků v nejširší sociální a společenské sféře.

Ekonomika, podnikání, cestovní ruch

Dolní Morava, potažmo celá turistická oblast Králický Sněžník má velmi výrazné ambice stát se kvalitním střediskem celoročního turistického ruchu. Svých zdánlivých nevýhod (viz již uvedený text) využívá jako přednosti. Začíná v oblasti budování infrastruktury cestovního ruchu bezmála v nulovém bodě. Oblast vstoupila do širšího podvědomí teprve před několika roky (2002 a dále). Má koncepci, dlouhodobé smluvní vztahy, záruky, podporu obcí a pochopení větší

ny místních obyvatel, podporu kraje a přísliby širší spolupráce s nejbližšími sousedy a partnery (Olomoucký kraj, polští partneři z příhraničí, místní zájmová seskupení a řadu dalších). Upustilo se od krátkozraké vize (jen) zimních středisek. Ekonomická krize, analýza poznatků, zkušenosti ze zahraničí, celkové trendy jsou jen krátkým výčtem příčin změn náhledů a ještě doznívajících koncepcí a dílčích názorů na rozvoj cestovního ruchu v této oblasti.

Turistická oblast Králický Sněžník nesoutěží o své postavení s Jeseníky, Krkonošemi, resp. dalšími oblastmi. Je novým segmentem na trhu nabídky služeb v cestovním ruchu. Nedisponuje akvaparky, koupališti, lázněmi ani zázemím velkých aglomerací. Nemá přístupové magistrály ani příjezdové terminály.

Má však pověst seriózního střediska s kvalitními službami, rozšiřujícím se sortimentem nabídek služeb pro všechny typy klientely, má plán dalšího rozvoje, zpracovanou dokumentaci a podporu kompetentních složek.

Prioritou oblasti je relativně nenarušená příroda, vyvážená krajina bez rušivých pasáží, dostatečné kapacity, úroveň a kvalita poskytovaných služeb, klid, pořádek a bezpečnost. Má své jedinečné charisma, které se postupně dostává do podvědomí nejen sjezdovým lyžařům.

Koncepce udržitelného rozvoje cestovního ruchu je založena na principu zimní a letní sezóny (modrá/zelená), kdy zimní sezóna začíná v plném rozsahu v prosinci, kulminuje vánočními a novoročními svátky, dále pak v průběhu školních, jarních prázdnin a končí nejpozději termínem velikonočních svátků. Od letní sezóny (nikoliv „mimo sezóny“) je oddělena tradičně oddychovými měsíci, které jsou určeny pro přípravu nadcházející sezóny, přípravu objektů, technických prostředků a obslužného personálu. Dominují léto a zima. Jaro a podzim tu vytvářejí jakousi interpolaci mezi dominujícími ročními obdobími.

Středisko SNĚŽNÍK Dolní Morava figuruje zcela zaslouženě v rodině TOP 40 nejlepších zimních středisek a svými čtyřmi hvězdičkami je zárukou kvalitního lyžování na homologovaných tratích v rámci kategorizací, udělených F.I.S. Nové lanové dráhy zabezpečují příjemnou a ekologicky šetrnou dopravu z příjezdového horizontu do hřebenové pasáže pod Slamníkem (cca 1110 m.n.m.) a na turisticky značené cesty (Vyhlídka 995,0 m.n.m.). Letní provoz lanové dráhy Sněžník a její variabilní jízdní řád je podmíněn dohodami s orgány ochrany přírody. Pořádají se zde významné seriály republikových a mezinárodních závodů v alpských sjezdových disciplínách, svůj domov zde mají vyznavači telemarku i akrobatického lyžování. Součástí střediska je od roku 2009 i další areál zimních sportů – „U Slona“, jenž svými službami, vybaveností a specifickými nabídkami doplňuje nabídky služeb, zejména v oblasti rodinného, pohodového lyžování. Nově vybudovaná čtyřsedačková lanová dráha se zimním provozem („Na Vyhlídku“) zabezpečuje nadčasově dostatečný komfort pro uživatele širo-

kých, prosluněných svahů s J–JZ expozicí. K dispozici je dětský snowpark, snowtubing, lyžařská škola i školička pro nejmenší včetně dostatečného zázemí pro samotné děti i rodiny s dětmi. Středisko má výbornou pozici přímo vedle hlavní příjezdové komunikace, disponuje dostatečnou kapacitou volných míst pro parkování vozidel a příjemným zázemím pro rychlé zimní občerstvení včetně apres-ski přímo na svahu. Samozřejmostí je komplexní zimní servis počínaje půjčovnou lyžařského vybavení, opravami a servisem zimní výbavy, úschovnamí zavazadel i malým informačním centrem přímo v prostoru pokladen. Provozovatel zajišťuje v součinnosti s ostatními subjekty již zavedenou zimní přepravu bezplatným skibusem.

Poněkud samostatně, nicméně v kontextu společné filozofie pojetí poskytovaných služeb se postupně rozvíjí Freestyle park Dolní Morava v areálu Větrný vrch v dolní části obce. Získalo si pověst zejména svou crossovou tratí, soutěžemi a závody ve snowboardcrossu, skicrossu a dalšími významnými freestyle akcemi nejen republikového rozsahu.

Dolní Morava vytváří základ pro vznikající Skipark Králicko, který se svým rozsahem, polohou a významem včleňuje do řetězce zavedených lyžařských oblastí (Krkonose, Orlické hory, Jeseníky...). Uchází se o přízeň polské lyžařské veřejnosti v nejbližším sousedství pohoří Králického Sněžníku.

Oblast je nadále mimo podnikatelskou infrastrukturu kraje. Ta nadále převažuje v oblasti Pardubic a větších měst kraje (Ústí nad Orlicí, Svitavy, Chrudim, Moravská Třebová...). Všude tam, kde je daná oblast výrazněji zapojená do technické infrastruktury, zejména v oblasti její dopravní části. Významnou roli zde bude zajisté hrát modernizace hlavních silničních tahů – především D 11, D 47 a R 35 s R 43. Významnou roli pro další rozvoj popisované oblasti bude i nadále mít komunikace R43 (spojení jih–sever) a D 11 (západ–východ). V citovaném časovém rozmezí (2010–2015) však nepředpokládáme žádný převratný pokrok. Stav hlavních magistrál, a nejen zde citovaných – bude jedním z viditelných kritérií rozvoje námi hodnoceného území. Zkušenosti nám dlouhodobě a spolehlivě ukazují, jaký vliv na návštěvnost mají sjízdnost komunikací, jejich kvalita a především bezpečnost, doprovodná medializace negativních faktorů, v konečném důsledku pak časový faktor a finanční náročnost. Vzhledem k obecné poloze hodnoceného regionu v ČR, jeho pozici v rámci Pardubického kraje, příhraničí, klimatickým podmínkám a absenci větších aglomerací má tato skutečnost význam zásadní.

Obdobným způsobem lze hodnotit (období 2010–2015) i napojení na síť železničních tratí. Regionální doprava po železnici vzhledem k podobě dopravní politiky státu, která bude dlouhodobě nakloněna pouze dálničním sítím, jejich neustálým obnovám a rekonstrukcím a železničním koridorům, bude nadále

opomíjeným segmentem obslužnosti odlehlých oblastí. Jistým řešením by mohly být malé dopravní terminály (Králíky, Králíky–Červený Potok, Červená Voda, příp. i jiné), které by byly součástmi příštího integrovaného dopravního systému obslužnosti. Jedná se zejména o sezónní spoje a provázanosti – vlak a skibus, přeprava kol cyklobusy, operativní spoje u příležitosti velkých akcí atd., s návaznostmi na hlavní spoje a velké aglomerace.

Další ekonomické aspekty oblasti (2010–2015)

Králicko nemá podmínky pro velké podniky, intenzivní zemědělské obhospodařování půdy, produktivní těžbu dřeva, nemá surovinové zdroje, lázně, nemá výrazné atraktivitu pro dlouhodobý pobyt zejména cizinců, nemá snadnou a časově výhodnou návaznost na mezinárodní tepny a terminály.

Budoucnost musí být spatřována v malém, maximálně středním podnikání, zemědělsky intenzivně obhospodařované pozemky musí přejít do ekologicky šetrnějšího režimu (zejména v chovu dobytku, volném ustájení, šetrném používání mechanizace apod.).

Podstatnou podobou lidského snažení bude zřejmě (dlouhodobě) oblast cestovního ruchu. Celkové trendy ve světě nasvědčují, že bude trvat přesun zájmu návštěvníků z chronicky přetížených (stresových) oblastí do klidnějších, zdravějších, pohodových oblastí. Naše oblast tuto šanci má a jako taková musí být i správným způsobem uchopena. Poptávka po klidu, pohodě, bezpečnosti, pořádku, čistotě a ekologické nezávadnosti, novém zdravě pojatém stylu života (wellness stylu) bude, resp. už viditelně je, požadována rodinami s malými dětmi, seniory, zájmovými sdruženími, přetíženými lidmi, osobami se zdravotními potížemi aj. Karlštejn, Benátky, egyptské pyramidy chci, či mohu vidět zpravidla jen jednou. Bez výše uvedených atributů však bude kvalitní život člověka stále více ohrožován důsledky neuváženého konání.

Odsud je to jen krok k odpovědi na otázku – „Jaký bude život lidí v naší oblasti?“

Kvalita života, skutečnost, prognózy

Pokusme se shrnout základní předpoklady, upřesňující jistou pravděpodobnost uvedených tvrzení.

Oblast Králicka, jmenovitě Dolní Moravy a přilehlých partií, má díky své poloze, historii, geomorfologickým, klimatickým a dalším podmínkám velmi reálné předpoklady k rozvoji (novodobě pojatého) cestovního ruchu. Devizou je souběh příznivých faktorů, v jejichž důsledku můžeme hovořit o doposud zachovalé přírodě, malebné krajině, nepřetíženosti území, vzrůstající kvalitě služeb a rozumně regulovaných kapacit, o relativně citlivé fragmentaci krajiny an-

tropogenními liniemi, bohaté diverzitě a stabilitě krajiny. To vše je poukázkou na realizaci trvale udržitelného rozvoje lidského života v dané oblasti.

Zvážíme-li, že oblast má dle doložitelných měření a průběžně probíhajících monitoringů stavu životního prostředí poměrně vysoký stupeň kvality, s dostatkem pitné vody, nízkou kontaminací půdy, absencí skládek a těžby nerostných surovin, stále ještě dostatek kvalitní zeleně, téměř žádné zdroje znečišťování ovzduší, nízkou hlukovou zátěž, minimální světelný smog, lze mluvit o šanci na optimistický rozvoj cestovního ruchu.

Lidé

Člověk má určité požadavky, které lze hodnotit jako nezbytné, a také ty, které lze hodnotit jako zbytné. Představa člověka, který bydlí v nenarušené přírodě, s pracovištěm v místě a dostatečným příjmem, příjezdovou komunikací ke garáži, školou pro děti v reálném dosahu, nemocnicí a má k dispozici zábavu, kulturu, sport, sociální kontakty a relativní komfort, mizí v propadlišti dějin vývoje člověka a jeho myšlení.

Při hodnocení vize, jaký bude život člověka, zda lidé zůstanou či odejdou za prací, vzděláním, zábavou, je nutno si uvědomovat změnu společnosti v dané časové etapě, změnu hodnot a jejich vliv na potřeby a kvalitu života. Konzumní společnost, která ovládla převážnou většinu světa, je charakteristická výraznější orientací na spotřebu, prožitky, dosažitelnost hodnot. Je a bude citlivá na volný čas, různorodost a mnohostrannost nabídky produktů, intenzivnější prožitky (adrenalin, dobrodružství, neobvyklé zážitky...), také na prostředí, přírodu, krajinu a související ekologické faktory.

Zjevný je už dnes jistý faktor individualizace požadavků, „šitý na míru“. Na cestovním ruchu se bude podílet stále častěji generace seniorů (společnost stárne), narůstá podíl krátkých, víkendových pobytů. Dovolena se bude členit na hlavní část – ta se bude zřejmě i nadále realizovat u moře, popř. ve vysokých horách, a zbytek volného času se bude členit dle povahy zaměstnání, podnikání na fragmenty, věnované, kratší, dosažitelné (časově i ekonomicky) relaxaci, poznávání, zábavě, sportu či kultuře. Zřejmě to není a nebude potěšující zpráva pro větší ubytovatele, nicméně existuje na štěstí celá řada dalších možností k využití těchto objektů buď přímo, nebo vedlejšími aktivitami.

Králicko (Dolní Morava) má v popisovaném časovém horizontu tato aktiva:

- prostory a dispozice k pobytu a pohybu v pěkné, čisté, klidné, relativně nenarušené přírodě,
- umí poskytnout relaxaci, uvolnění, vypnutí, nabízí jistou svobodu, osobní spontaneitu,

- umožňuje přiměřená dobrodružství pro všechny věkové kategorie, zážitky i prožitky,
- nabízí v místní rovině poznávání, produktové balíčky, z nichž si může návštěvník sám sestavit plán a podobu svého pobytu. Má již prvotní zkušenosti a poznatky v oblasti cestovního ruchu.

Králicko (Dolní Moravu) však *znehodnocují* z hlediska nabídkové bonity:

- objektivní ztráty, tj. absence (potlačení, vymizení) původních tradic kraje, obce, místa, ducha,
- přetrvávající pozůstatky různých „reformátorů“ a jejich deformačních činů a snah, smazání, překrytí pravé podoby krajiny nevhodnými zásahy, nepěknými stavbami, devastací staveb drobné lidové architektury, vymazání pozůstatků podhorského stylu života, agrárních hald a valů, přirozených cest, odpočívadel, studánek, remízků, vyhlídek a rozhleden, málo čitelné sepětí člověka s přírodou,
- nedostatečné či neumné zapojení místních lidí do přípravy produktových balíčků, nedostačující profesní um, jistý amatérismus, chybějící vzdělání, přirozená ochota, vrozená zdvořilost, podnikatelská kreativita, srovnávací schopnosti, týmová spolupráce, vstřícnost, chybí tradice,
- nešetrný přístup k rozvoji území, nevhodné stavby (jejich architektura), znehodnocování typické tváře kraje megalomanskými záměry,
- nedostatečné environmentální podvědomí místních lidí, nízké ekologické vědomí velké části obyvatel,
- přetrvávající monotematická nabídka produktů cestovního ruchu,

Lidé z regionu budou odcházet pozvolněji. Proces poklesu místních obyvatel se zastaví. Změní se pouze věková skladba, forma užívání objektů, komfort bydlení, mobilita obyvatel, podoba lidských sídel a jejich sepětí s okolím.

Obyvatelstvo lze pro snazší pochopení dalších souvislostí zjednodušeně rozčlenit do několika základních kategorií:

- Místní obyvatelé, kteří zde žijí, pracují, vytváří hodnoty, zapojují se do veřejného života.
- Obyvatelé, kteří zde pracují, podnikají, přebývají, ale místo jim není domovem. Vrací se, migrují, využívají příležitosti, nemají přímou motivaci místních lidí.
- Ostatní, kteří využívají místo pouze ke své relaxaci, odpočinku nebo úniku od civilizačních faktorů. Počítají se sem především chalupáři, majitelé různých apartmánů, penzionů, většinou sezónního, resp. víkendového charakteru.

Místní obyvatelé první kategorie nemají nadále lehkou pozici. Při absenci větších zdrojů pracovního uplatnění v nejbližším okolí, kvalitě dopravních spojů a dosažitelnosti sociální vybavenosti (zdravotní zařízení, úřady, školy apod.) nabývá na významu stále se zdokonalující infrastruktura cestovního ruchu, zapojení obyvatel do využívání přírodních zdrojů a atraktivit a sezónní uplatnění. Jedná se především o zimní lyžařskou sezónu, vleky, lanovky, hotely atd. a letní sezónu s možnostmi nabídek nejrůznějších služeb. V regionu bude i nadále přetrvávat výrazně sezónní charakter s poměrně nízkým celoročním využitím. Region bude také nadále doplácet na nevhodnou strukturu ubytovacích zařízení. Zřejmě také nelze očekávat citlivěji nastavený (zákonem) režim ochrany přírody z pohledu šetrného rozvoje cestovního ruchu. Místní obyvatelé nadále mají problém s nedostatečnou dopravní obslužností. Jejich příjem je nižší než republikový průměr ostatních krajů republiky. Děti dojíždějí do škol, studenti do vzdálenějších škol, mnohé zde nachází nové uplatnění a partnery. Domů se vrací sporadicky. Pokles počtu obyvatel je eliminován nově příchozími, kteří se díky své kvalifikaci, dřívějším vazbám na místo či příběh, nově vznikajícím možnostem uplatnění, zejména v nových segmentech cestovního ruchu (hotely, penziony, dopravní zařízení, správa...) usazují v místě, zakládají rodiny a zapojují.

Mezi místními obyvateli a obyvateli zbývajících kategorií bude vždy mírné pnutí. To vyplývá z odlišností, které charakterizují tu či onu skupinu obyvatel. Místní domorodec a „lufták“ byl, je a bude typickým českým (a nejen českým) „evergreenem“ i v roce 2015. Pnutí je přímo závislé na hloubce a síle sezónnosti. Ta je typická zejména pro výrazně charakteristická střediska, disponující žádanými atraktivitami (zimní lyžařská střediska, lázeňská střediska, oblasti vinařské atd.).

Život místního obyvatele se odvíjí podle schématu, které je za normálních okolností odhadnutelné, předpokládané, má konformní průběh. Přibližme si schéma jakéhosi „kondiciogramu“ života místního obyvatele Dolní Moravy na základě kalendářních biorytmů.

Píše se rok 2015.

Leden

Běží zimní lyžařská sezóna, kapacity jsou vyrovnané, spíše mírně nevyužité. Boj o zákazníka je výrazný. Nabízí se cenová zvýhodnění, mnohde ceny vedlejší sezóny, rytmus života určuje průběh počasí, množství sněhu, výše mrazů, sjízdnost komunikací, množství tekoucí vody v řece Moravě. Je znatelný pokles kupní síly (důsledek vánočního období) a chronicky „povinného“ silvestrovského pobytu na horách. Mnohým chybí peníze, volný čas, odvaha vyjet na zasněžené komunikace, obava živěná katastrofickými zprávami o stavu vozovek a lavinových ne-

bezpečích našich médií. Děti vzpomínají na právě uplynulé prázdniny vánoční a nemohou se dočkat prázdnin jarních. Provozovatelé gastronomických zařízení, hospod a hospůdek doplňují zásoby a lákají návštěvníky umnými návnadami (zabijačky, husí, kachní hody, srnčí...). Víkendy jsou živé, pracovní dny klidné.

Únor

Zimní lyžařská sezóna kulminuje (pomineme-li jedinečný silvestrovský týden). Pohříchu, únor je měsíc krátký, zima vrtkavá, pokud dojde k oteplení či jinému pochybení sv. Petra, je to téměř tragedie v tomto kraji. V únoru kulminují tržby, ubytovací zařízení praskají ve švech, u šleprů jsou tu i tam fronty, skipasy za ceny hlavní sezóny, v hospůdkách všech typů a kategorií je plno, útulno a hojno. Je doba plesů, bálů, maškar a jiných kratochvílí. Všichni jsou ochotní, usměvaví a vstřícní. Převládají školy, lyžařské kurzy, rodiče s dětmi, různé závody, soutěže, kratochvíle na sněhu, v barech i volné přírodě. Ve střehu jsou lesáci, Horská služba, Policie ČR a hasiči. Pokud je počasí milosrdné, všichni jsou spokojeni.

Březen

Pokračují školní prázdniny a zhruba do poloviny měsíce je zde živo. Je-li však počasím požehnáno! Všude vládne poměrný chvat. Účtuje se hlavní sezóna, dobíhají závody, soutěže, tréninky, školní kurzy, provozovatelé lyžařských středisek, ubytovacích objektů skrývají únavu. Každý den se počítá, nevyzpytatelnost a návyky českého lyžaře jsou žulovým balvanem. Hospodští vyhodnocují stav zásob, silničáři množství inertního posypu a solanky, média začínají být unavena a nadšenci z jižních proveniencí již přijíždí na letních gumách. A pak je tu naprosto neoddiskutovatelný přelom – konec školních prázdnin a zimních radovánek. Zachraňují to ještě dva zbývající víkendy a snad kalendářní poloha pohyblivých velikonočních svátků. Biorytmy již odpočítaly konec zimě.

Na sjezdovkách leží takřka nejvyšší vrstva sněhu, mnohdy modrá obloha, přírodní solárium, nejkrásnější období pro pravé „fajnšmekry“. Ani podbíživé ceny a slevy jarní sezóny již nedokáží nalákat českého lyžaře na téměř prázdné sjezdovky.

Český lyžař již povětšinou zabalil zimní výbavu, vytáhl bicykl, popř. již kypří svoji zahrádku. Mnozí, ti skalní, ale nevěří kvalitě českých svahů a léčí své časové handicapy v lůnu alpských velikánů, ... což od nás, z České republiky, není vůbec tak daleko.

Duben

Už v podstatě se svým charakterem neřadí do rodiny zimních měsíců. Profitují snad jen zavedená horská střediska zvučných jmen, snobské klientely a vysoko-

kých nadmořských výšek (v českých dimenzích). Zde pak kulminují závěry zimních lyžařských sezón a jejich oslavy, karnevaly, retro akce, zamyká se Zima, nabízí se poslední skvělé slevy, odstavuje se technika, kamery i kampaně.

Pálava na jihu Moravy již kvete, na Dolní Moravě vyráží podél vod devětsil a nesměle vykukuje na obnažených místech podběl. Poslední lyžaři mizí a jen místní děti a nejskaldnější příznivci kluzkých prken využívají zbytků odtávajících sněhových ploch na zastíněných pozicích sjezdovek. Nastává čas úklidu, hodnocení, počítání, dalších úvah a ... pro mnohé otázka, co dál?!

Květen

Předěl mezi právě odeznělou zimou a nepředvídatelným létem, které přešlapuje za dveřmi. Z hlediska cestovního ruchu jsou zajímavé první dvě seskupení volných dnů, neponičí-li jejich výzvu chladné, deštivé počasí. První nadšenci míří ztéci vrchol Králického Sněžníku se zbytky přetrvávajícího sněhu. Morava je bohatá vodou a všude kypí život. Penziony a hotely zejí prázdnotou, vidět jsou o víkendech první letošní pěší turisté, zkouší to vodáci, probíhá jarní úklid, čistí se komunikace a stavebníci ožívují zazimovaná staveniště. Není zima, ani léto, jaro tu má rychlý krok.

Červen

Další proměnlivý měsíc mezi zimní a letní sezónou. Je nevyzpytatelný, jak se do podhůří sluší a patří. Průběhem počasí, chováním přírody, jaké bude vlastně to skutečné léto? Školní výlety jsou sporadické, školy v přírodě tu i tam ožívují objekty, které mají předpoklady a chuť poskytovat tyto specifické služby. Bude končit školní rok, dohání se resty, plánují se poslední detaily letní dovolené, doplňují se šatníky, výbava, kontrolují auta, na pohodové pobyty v lůnu přírody není vhodná doba. Řada penzionů je uzavřena, jiné poskytují služby pouze o víkendech, nabídka, rozsah a kvalita služeb odpovídá pak ročnímu období a poptávce.

Červenec – Srpen

Skutečné léto! Prázdniny... Chalupy, penziony ožívají, nikoliv však tolik velké hotely. Pobyty jsou spíše víkendové, upřednostňováno je ubytování v soukromí, na statcích, penzionech rodinného typu, ubytovnách, méně již v ubytovacích zařízeních o větších kapacitách či dražších kategoriích. Dominuje aktivní odpočinek, pěší turistika, cykloturistika, atraktivními cíly jsou nadále objekty vojenského opevnění, pevnůstky, sruby, pevnosti i vojenské muzeum, tradiční akce („Cihelna“, akce na Boudě, Hůrce...), díky a chválabohu nadšencům, kteří tyto objekty a tradice pečlivě udržují při životě. Lanová dráha Sněžník v závěru obce Dolní Morava je v letním provozu a přepravuje návštěvníky do oblasti Slaměnky

– nového centra turistického ruchu nad hranicí 1 000 m.n.m. Nová křižovatka turistických cest je východiskem k poznávání cest koncipovaných v rámci programu „Zaniklé Sudety“ a navazujících naučných stezek. Turistická chata „Slaměnka“ svým vybavením, polohou, službami a návaznostmi na novou lanovou dráhu zajišťuje služby návštěvníkům této atraktivní oblasti. Oblast je vyhledávaným místem pro paragliding, milovníky vojenské historie, horské turistiky, fotografie, pěší i cykloturisty.

Září

Pro mnohé nejkrásnější měsíc v roce. Téměř stálé počasí, vysoké nebe, hojnost plodů, děti ve školách, klid, večerní chlad s vůní luk a sena. Září umí rozdávat plnými přehršlemi všem, kteří sem přichází pro odpočinek, inspiraci či jen víkendové pohlazení na duši. Své zde nachází téměř každý, kdo má otevřené oči, vnímavou mysl a citlivou duši.

Říjen

Je tak trochu rodným bratrem června. Ani léto, ani zima. Je věrozvěstem. Umí na sebe vzít podobu krásného babího léta a žehná přichozím turistům, umí pohrozit plískanicemi, sněhem i dešti. Dolní Morava ožívá jen o víkendech při krásném nebo alespoň příjemném počasí. Zlátnoucí bukové listí, jelení říje, čistý vzduch, klidné tišiny a opuštěné cesty oslovují opravdu jen ty zasvěcené. Začíná příprava na novou zimní sezónu. Stavbaři a stavebníci zrychlují, mizí seno z polí a všude září rudé jeřabiny. Připravují se zimní střediska, dokončují opravy techniky a realizují revize.

Listopad

Je ten nejsmutnější měsíc v roce... nejdelší, zpravidla zde v podhůří uplakany, urousaný, poznamenaný dešti i sněhem. Zima je za dveřmi a tomu i odpovídá hektičnost přípravy a dokončovací práce veškerého člověčenstva. Houfují se sezónní pracovníci, ožívují objekty, strojní zařízení, zasněžovací systémy, jiná zařízení a stroje se zase zazimovávají a odstavují. Zpravidla koncem měsíce přichází mrazy a sjezdovky začínají svítit umělým nebo přírodním sněhem. Ubytovací zařízení jsou připravena na vánoční poptávku, média ožívají konečně zájmem o lyžařská střediska a horský byznys obecně.

Prosinec

Tolik očekávaný, byť poznamenaný nákupními shony, stresy, zácpami na parkovištích obchodních gigantů, obavami ze sjízdnosti cest, přízné počasí, chřipkových epidemií, posledními pokusy o zajištění pobytu na horách, chalupách,

v kruhu nejbližších. Pro ubytovatele první zatěžkávací zkouška právě započaté zimní sezóny. Ta pravá zimní sezóna na horách, i Dolní Moravě však začíná po 25. dni měsíce. Český národ jede na hory, pohřtchu nejen české... a poslední týden v roce je tradičně zatěžkávací zkouškou pro všechny. Svatý Petře, buď však počasím milostiv...!

Jen malou (poněkud emotivní) exkurzí do rytmu života obyvatel nejen v Dolní Moravě, resp. Králicku, ale i dalších, obdobných, podhorských a horských lokalitách – chci najít odpověď či jen náповědu, jaký bude nejen duchovní život lidí zdejšího kraje, co je bude ovlivňovat? Za 5, 10 či 15 let?

Vzpomenu-li na školní léta, vím, že Marconi uskutečnil první radiové spojení přes oceán v roce 1901, na konci téhož století umíme zachytit záření těles (kvarzarů, pulsarů) vzdálených několik miliard světelných let od naší Země.

V roce 1901 nebylo na Zemi jediné vojenské letadlo a jediná letecká bomba, na konci téhož století skladujeme na téže planetě přes 70 000 jaderných hlavic...

Dalo by se takto pokračovat ve všech oblastech lidské činnosti. Lze vůbec takto a dnes prognózovat, jakou kvalitu života bude mít člověk v roce 2030, 2040...?!

Obávám se, že i při nejlepší schopnosti předvídat se zachovám jako meteorolog. Pravděpodobnost úspěchu předpovědi klesá úměrně s předpovědní délkou. Dlouhodobá prognóza ve mně přílišnou důvěru v dnešní době nevzbuzuje. Nicméně, přece jen mohou existovat určité příznaky, statistické souhrny, opodstatněné pranostiky, jisté indicie, ověřené zkušenostmi, náповědami, které ještě zcela neumíme identifikovat.

Musí existovat cesta. Neviditelnými rozcestníky a ukazateli správného směru je zdravý rozum. Pokrok zplodil světlé i stinné stránky lidského života. Svět je propojen a propojován stále těsněji. Jak se často uvádí – globální zábava nás bude něco stát. Čas nám bude utíkat rychleji, s ním i život. Žijeme všichni v polárním světě, vše má dva konce. Bohužel, či bohudík?

Myšlení lidí se bude muset vypořádat s celou řadou nových problémů. Bude zvýrazňována přítomnost bytí – tady a teď.

Králicko, Dolní Morava, celá oblast má z hlediska chronologie ubíhajícího času jistou výhodu. Je chráněno téměř ze všech stran hřebeny hor, byť nedosa-hujících výšin vysokohorských. Člověk tu bude žít v sepětí s přírodou více než v otevřených kotlinách, rovinách. Nesplyne v mnohotvarou aglomeraci lidských sídel, nehrozí mu existence technologických parků, byznys center, fragmentovaná krajina, posetá věžemi operátorů, větrných elektráren a fotovoltaic-kých lánů.

Místní lidé budou mít problémy shodné s lidmi v jiných krajích. Pouze razance a oscilace jejich průniku a působení bude pozvolnější a mírnější. I list stromu tlumí dopad slunečních paprsků a zachytává jemné částice prachu. I sem bude pronikat politická ideologie, ale chválabohu je potřeba opravit střechu a pokosit trávník za domem.

I sem bude výrazně zasahovat všemohoucí „Konzum“ a vlezlá reklama, ohlupekující pohodlné a ještě více hloupé.

Je to daň, kterou platíme téměř všichni dobrovolně. Mnohdy přemýšlím, jak to vysvětlíme svým dětem, vnukům...

Závěrem

Králicko má dobré předpoklady pro to, aby se stalo oblastí, která se stále významněji zapisuje do povědomí všech návštěvníků jako příjemná, solidní, charismatická turistická destinace. Značka „TO Králický Sněžník“ a její slogan „Z podzemí až k nebesům“ nemusí být pouhým marketingovým nástrojem.

I když jednotlivé výseče Králicka mají rozdílný potenciál, jako celek působí homogenně, přirozeně, společným jmenovatelem pak je společná vůle k trvale udržitelnému rozvoji regionu a spolupráci se svými sousedy a dalšími partnery. Předmětné konstatování má hodnotu nadčasovosti, nemá podobu jakéhokoliv fráze.

Králicko se nadále stále výrazněji prezentuje jako kvalitní lyžařská oblast, její sjezdovky v oblasti Králického Sněžníku, Bukové hory, Suchého vrchu a celé řady dalších, byť méně významných, vytváří novou podobu ambiciózní nabídky zimních aktivit.

Kvalita sjezdových tratí je potvrzena mezinárodními homologacemi a stále častěji je vyhledávána organizátory republikových i mezinárodních soutěží a závodů. Hodnocena je především úroveň poskytovaných služeb, kvalita zázemí, okolní kulisa, přístup místních obyvatel, sportovní hodnota sjezdových tratí i organizační um a profesní zdatnost provozovatelů zimních středisek.

Dochází k postupné transformaci větších ubytovacích objektů jejich modernizací, specializací a profesionalizací. Území, v němž se tyto objekty nachází, nabízí prostor k relaxačním a oddychovým aktivitám, rehabilitačním a rekonvalescentním pobytům. Bílý průmysl, zelená turistika nejsou jen prázdnými pojmy. Postupně vzrůstající cestovní ruch začíná pozitivně ovlivňovat zaměstnanost v regionu. Jen modernizace střediska SNĚŽNÍK v Dolní Moravě přináší postupně 80 až 100 nových pracovních míst.

Uspěchaný život, plné nasazení vyžadují nové přístupy k vlastnímu zdraví. Lidé si stále citelněji uvědomují nutnost pozitivního přístupu k životu, nezbyt-

nost zvládnání stresu, odpočívat musí tělo i duše. Celá řada poskytovatelů služeb, hotelů a dalších zařízení přizpůsobuje těmto trendům své vybavení, programy, kvalifikaci pracovníků i celkové prostředí. Řada programů je zaměřena na kombinacích pohybu, pobytu a zdravé stravy v nenarušené přírodě, vyšších nadmořských výškách („welltain“), a to nejen u seniorských kategorií či škol v přírodě.

Místní obyvatel pochopil a víceméně uchopil možnost, kterou mu nová vlna lidských potřeb nabízí. Přetrvávající rigidní postoje některých místních obyvatel (zpravidla starší věkové kategorie) mizí generační obměnou.

Týmová spolupráce na poli cestovního ruchu je znatelná, není však ještě jednoznačná a významná. Chybí dlouholetá tradice, rodinná tradice v oboru, dostatečné profesní, řemeslné dovednosti, blízké nápovědy. Silní investoři, velcí provozovatelé, majitelé pozemků, sportovišť a velkých multifunkčních objektů udávají směr a frekvenci dalšího rozvoje. Se všemi přednostmi i riziky.

Do popředí se dostává potřeba nových a dalších regulativ zejména v oblasti územního plánování. Stále výrazněji vyčnívá potřeba jakéhosi „Stavebně-architektonického řádu pro zastavitelné území dané obce“, který by napříště plnil funkci hlídače v prostředí expanze a nesoudnosti některých investorů.

Postupným rozvojem cestovního ruchu, jenž je podmíněn renesancí lidských postojů a návyků a také tvorbou a realizací nových produktů celoročního charakteru, dochází k postupnému smazávání doposud existující stagnace (extrémně vysoká sezónnost, řídké osídlení, nízká kvalita poskytovaných služeb, výrazná závislost na klimatických poměrech oblasti, počasí).

Převezmeme-li aktuální výsledky anket renomovaných agentur – návštěvníci v dané oblasti nejvíce oceňují

- vstřícnost a ochotu místních lidí,
- kvalitní turistickou infrastrukturu (značení, odpočívadla atd.),
- péči o památky, přírodní a kulturní pozoruhodnosti,
- dostupnost kvalitního ubytování a stravování v širších cenových relacích,
- dosažitelnost základních služeb, péče, možnost nákupů, zábavy a pohybových aktivit.

Vše z místních zdrojů, žádná „exotika“, jednoduchý návod pro každý destinační management, podnikatele či poskytovatele služeb v rámci cestovního ruchu.

Chci doufat, že 5, 10 či 15 let dalšího vývoje v daném místě a v dané oblasti lidského konání neztratí nic z výše uvedeného na aktuálnosti.

Oldřich Štos, Dolní Morava
Říjen 2009 (mírná aktualizace v květnu 2011)

Shrnutí

Tato publikace, podobně jako předcházející dvě vydané Sociologickým ústavem v roce 2008 a 2009, je založena na výzkumu zaměřeném na region Sdružení obcí Orlicko, jako součásti pohraniční oblasti. Dá se říci, že přímo navazuje na první studii o regionu, která se zabývala participací a spoluprací veřejného, soukromého a neziskového sektoru v místním rozvoji a také sítěmi vazeb institucionálních aktérů místního rozvoje Orlicka. Ústředním tématem předkládané publikace je souvislost sociálního kapitálu a sítě vazeb mezi organizacemi, institucionálními aktéry, jak je nazýváme, kteří se podílejí na aktivitách rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji.

Publikace je členěna do šesti kapitol, z nichž první, úvodní kapitola, přehledně shrnuje sociologická šetření, která tým Sociologického ústavu v regionu uskutečnil v průběhu řešení projektu. Obsahem druhé kapitoly jsou úvahy o spolupráci a sociálním kapitálu jako sociologických konceptech a o jejich souvislostech s kvantitativními charakteristikami sítě aktérů rozvoje. Ve třetí kapitole je prezentováno zdůvodnění, proč se výzkum omezil na rozvoj cestovního ruchu na jedné straně a na druhé straně rozšířil svůj záběr z regionu Orlicko na Pardubický kraj.

Konečně čtvrtá kapitola představuje konkrétní analýzu sociální sítě aktérů. Obsahuje analýzu relačních i atributivních dat, která byla získána v rozhovorech s důležitými aktéry rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji v roce 2010. Výsledkem analýzy je hypotéza o značném potenciálu sítě a aktérů, který je potřebný ke spolupráci na projektech rozvoje cestovního ruchu. Hypotéza o existenci a velké míře sociálního kapitálu v síti institucionálních aktérů rozvoje cestovního ruchu v Pardubickém kraji se opírá o vzájemnou provázanost aktérů, strukturu jejich vzájemných vazeb, o důvěru, kterou si projevují ve vzájemné spolupráci a kterou mají v proces rozhodování o podpoře projektů zaměřených na rozvoj cestovního ruchu. Zdá se, že založení turistických oblastí v Pardubickém kraji vytvořilo institucionální základnu pro rozvoj spolupráce a partnerství organizací všech tří sektorů, přičemž veřejnému sektoru je přisouzena rozhodující pozice. Pokud jde o konkrétní organizace, pak nejsilnější pozici v rozvoji cestovního ruchu v kraji má – jsou vyjmenovány podle abecedy – Destinační společnost Východní Čechy, tedy organizace ustavená s posláním rozvoje cestovního ruchu a sdružující významné subjekty této oblasti, Krajský

úřad Pardubického kraje a Rada Pardubického kraje. Sociální kapitál těchto institucí v rozvoji cestovního ruchu je vysoký.

Pátá kapitola se věnuje mikroregionu Králícko, které je zájmovým územím Turistické oblasti Králický Sněžník. Králícko je dosti specifickým územím nejen v Pardubickém kraji, ale také v regionu Orlicko.

Závěrečná šestá kapitola si klade otázku, co se stane s cestovním ruchem, až skončí podpora z fondů Evropské unie. K jejímu zodpovězení využívá názory těch aktérů, kteří se rozvojem cestovního ruchu v regionu zabývají.

Součástí publikace je příloha, obsahující vizi budoucího Králícka, jak si ji vytvořili tři občané významně angažovaní v rozvoji mikroregionu.

Předložená studie je posledním výstupem sociologické části řešení výzkumného projektu „Rozvojové zájmy pohraničí (na příkladu Orlicka)“, na němž se v letech 2006–2011 podílel Ústav geoniky AV ČR, v.v.i., který byl současně koordinátorem projektu, dále Ústav soudobých dějin AV ČR, v.v.i., a Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. Studie uzavírá onen „příklad Orlicka“ v projektu.

Summary

This publication, like the previous two published by the Institute of Sociology in 2008 and 2009, is based on research on the region covered by the Association of Municipalities of Orlicko, part of the borderland area. It could be said that it directly follows from the first study of this region, which dealt with participation and cooperation of the public, private, and non-profit sectors in local development and the network of ties between institutional actors in the local development of Orlicko. The central theme is social capital and the network of ties between organisations or, what we call, institutional actors involved in the development of tourism in the Pardubice Region.

The publication is divided into six chapters. The first, the Introduction, summarises the social surveys carried out by the Institute of Sociology in this region during the course of the project. The second chapter reflects on cooperation and social capital as sociological concepts and how they relate to the quantitative characteristics of the network of actors involved in development. The third chapter explains why the research on one hand limited its focus to the development of tourism and on the other expanded its scope from Orlicko to take in all of the Pardubice Region.

The fourth chapter presents the analysis of a social network of actors. It contains an analysis of relational and attributive data obtained from interviews with important actors in the development of tourism in the Pardubice Region conducted in 2010. From this analysis a hypothesis is formulated about the considerable potential of a network and actors to cooperate on projects for the development of tourism. This hypothesis about the existence and large amount of social capital in the network of institutional actors involved in the development of tourism in the Pardubice Region derives from the degree of interconnectedness of the actors, the structure of their mutual ties, and the trust they show each other in mutual cooperation and that they place in the process of decision-making on supporting projects to advance tourism. The creation of tourism zones in the Pardubice Region seems to have created the institutional foundation for the development of cooperation and partnership between organisations in all three sectors, the key position being assigned to the public sector. As for specific organisations, the strongest position in the development of tourism in the region is occupied by (in alphabetical order) the Eastern

Bohemia Destination Society, an organisation set up with the mission to advance tourism that unites important organisations in this region, the Regional Authorities of the Pardubice Region, and the Council of the Pardubice Region. These institutions have extensive social capital invested in the development of tourism in the region.

The fifth chapter focuses on the micro-region Králicko, which is the territory at the heart of the Králický Sněžník Tourism Zone. Králicko is a very specific area, not just within the Pardubice Region, but also within Orlicko.

The sixth and final chapter asks what will happen to tourism once support from EU funds ends. The answer to this question draws on the opinions of actors involved in the development of tourism in the region.

The study also includes an appendix showing future plans for Králicko as envisioned by three citizens engaged in the micro-region's development.

This study is the final outcome of work on the sociological part of the research project 'Developmental Interests in the Border Region (through the Example of Orlicko)', which ran from 2006 to 2011 and involved the participation of the Institute of Geonics, Academy of Sciences of the Czech Republic, which was also the coordinator of the project, the Institute of Contemporary History, Academy of Sciences of the Czech Republic, and the Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic. This study concludes the 'Example of Orlicko' part of the project.

O autorech

Mgr. Daniel Čermák

daniel.cermak@soc.cas.cz

vystudoval obor demografie na Přírodovědecké fakultě UK (1999) a obor sociologie na Filozofické fakultě UK (2000). Od roku 2001 je studentem kombinovaného doktorského studia sociologie na Filozofické fakultě UK. Od roku 2000 působí na Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i., ve výzkumném oddělení Lokálních a regionálních studií. Zabývá se kvalitativní a kvantitativní analýzou dat, způsoby jejich publikace a prezentace, GIS, studii regionálních rozdílů v politickém chování českého obyvatelstva, mobilitou lokálních elit a problematikou veřejné správy na lokální úrovni. Na Přírodovědecké fakultě a Fakultě humanitních studií UK přednáší kurzy metod sociologického výzkumu.

PhDr. Jana Stachová, Ph.D.

jana.stachova@soc.cas.cz

vystudovala sociologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. V současné době působí jako vědecká pracovnice v oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy jako externí vyučující. Ve své výzkumné práci se věnuje lokálním a regionálním aspektům občanské společnosti, neziskového sektoru a sociálního kapitálu.

PhDr. Zdenka Vajdová

zdenka.vajdova@soc.cas.cz

vědecká pracovnice výzkumného oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zabývá se lokálním společenstvím a procesy změn, kterým je vystaveno. Sociologické aspekty místní veřejné správy, spolupráce obcí, aktéři rozvoje regionu jsou ústředními tématy výzkumů, na nichž se podílí.

**Spolupráce –
rozvojová strategie Orlicka**

Zdenka Vajdová, Daniel Čermák, Jana Stachová

Redakce: Marta Svobodová

Obálka: Jaroslav Kašpar

Sazba: Petr Teichmann

Tisk a vazba: ERMAT Praha, s.r.o., Antala Staška 1021/55, 140 00 Praha 4

Vydal: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Jilská 1, 110 00 Praha 1

1. vydání

Praha 2010

Počet výtisků: 250

Distribuce:

Tiskové a ediční oddělení

Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: prodej@soc.cas.cz